

CHE GUEVARA

een controversiële erfenis

Masterscriptie

*Internationale Betrekkingen in
Historisch Perspectief (MA)*

Naam: Bob van Leeuwen

Studentnr.: 3555836

Begeleider: Bob de Graaff

Datum: januari 2011

Studiept.: 22,5 ECTS

“Sta mij toe te zeggen, met het risico belachelijk te klinken, dat een echte revolutionair geleid wordt door een diep gevoel van liefde.”

(Ernesto ‘Che’ Guevara)

Abstract

Che Guevara is vandaag de dag een icoon, een symbool, een cultfiguur en een merk. Strijdend voor de revolutie en de verspreiding van het marxisme vond Che Guevara de dood, maar toch zou hij voortleven. In deze scriptie staat de vraag centraal waarom hij voortleeft en of dit te rechtvaardigen valt. De strijd van Che Guevara ging namelijk gepaard met gruweldaden, waaronder vele moorden. Is het wenselijk dat een Nederlandse jongen van vijftien met een shirt rondloopt waar een moordenaar op is afgebeeld, of moet deze afbeelding gezien worden als een symbool van een vrijheidsstrijder die zijn leven gaf voor het creëren van een rechtvaardige samenleving? In deze scriptie wordt op interdisciplinaire wijze naar antwoorden gezocht op de vele vragen die de controversiële erfenis van Che Guevara oproept.

Inhoudsopgave

ABSTRACT	2
INHOUDSOPGAVE	3
KRONIEK	5
INLEIDING	6
DEEL I	
1 ERNESTO ‘CHE’ GUEVARA	9
1.1 ERNESTO	9
1.1.1 ZIJN EERSTE JAREN	9
1.1.2 DE REVOLUTIE	14
1.2 CHE	17
1.2.1 NA DE REVOLUTIE	18
1.2.1.1 Cuba	18
1.2.1.2 Congo	20
1.2.2 HET EINDE	22
2 MOREEL OORDEEL	25
2.1 CAMUS	28
2.2 DEONTOLOGISCHE ETHIEK	29
2.3 INTENTIONALISTISCHE ETHIEK	30
2.4 CONSEQUENTIAALISTISCHE ETHIEK	31
2.5 SITUATIONELE ETHIEK	31
3 TEGENSTELLING	33
3.1 INTENTIE	33
3.1.1 GUERRILLA	33
3.1.1.1 Moreel oordeel	39
3.1.2 CHE’S REVOLUTIE	40
3.1.2.1 Moreel oordeel	47
3.2 DADEN	48
3.2.1.1 Moreel Oordeel	54

4	<u>CONCLUSIE</u>	56
DEEL II		
5	<u>FILM EN DOCUMENTAIRE</u>	61
5.1	ANALYSEMODEL	61
5.2	RESULTATEN	62
6	<u>DE DOOD</u>	64
7	<u>BEELDVORMING</u>	68
7.1	ROL VAN SYMBOLEN	68
7.2	BEELDVORMING	71
8	<u>KUNST</u>	75
9	<u>COPYRIGHT</u>	79
10	<u>CONCLUSIE</u>	83
	<u>EINDCONCLUSIE</u>	84
	<u>BRONNENLIJST</u>	87
	LITERATUUR	87
	DVD's	88
	INTERNET	89
	BIJLAGE (UITGEWERKTE ANALYSEMODELLEN VOOR HOOFDSTUK 5)	89
	SODERBERGH: CHE PART ONE AND TWO	89
	CLAUDIO: MYTH AND HIS MISSION	91
	MONTES-BRADLEY: RISE AND FALL	92

Kroniek

- 1928** Op 14 juni wordt in Argentinië Ernesto Guevara de la Serna geboren.
- 1930** Ernesto krijgt zijn eerste astma-aanval. De kwaal zorgt voor een winnaarsmentaliteit.
- 1951** Ernesto ziet op de eerste grote reis die hij maakt het grote onrecht in de wereld. Deze reis zal zijn leven veranderen.
- 1953** Ernesto studeert af in de geneeskunde en maakt een tweede reis door Zuid-Amerika. Zijn reis brengt hem onder andere in Guatemala, waar hij de bijnaam ‘el Che’ krijgt, omdat in Zuid-Amerika alle Argentijnen nu eenmaal zo worden genoemd.
- 1955** Che ontmoet Fidel Castro in Mexico en sluit zich aan bij zijn ‘Beweging van de 26^e juli’ die een revolutie wil brengen in Cuba.
- 1956** Op 2 december loopt de boot met tweeëntwintig revolutionairen aan in Cuba. De strijd voor de Revolutie kan beginnen.
- 1957** Che Guevara wordt bevorderd tot commandant.
- 1959** De revolutionairen winnen een cruciale slag en de Cubaanse dictator Batista vlucht naar de Dominicaanse Republiek. Drie dagen later marcheren de troepen van Guevara Havana binnen. Enkele dagen later komt ook Fidel aan en is de Cubaanse revolutie een feit. De revolutionairen krijgen een overweldigend onthaal.
- 1960** Als Che de menigte in kijkt bij een openbare rouwdienst, een dag na een aanslag op Cuba, maakt fotograaf Alberto Korda de wereldberoemde foto van Che, die later de wereld zou veroveren.
- 1962** De Cubacrisis ontstaat door spanningen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. Indirect zorgt deze voor Che’s besluit om Cuba te verlaten.
- 1965** Che tracht een revolutie te in gang te zetten in Congo, maar faalt jammerlijk.
- 1967** Als Che ook in Bolivia probeert een revolutie te bewerkstelligen, wordt hij in de strijd gevangengenomen. Op 9 oktober wordt hij geëxecuteerd.

Inleiding

Che Guevara heeft een controversiële erfenis achter gelaten. Zo stelde een van Nederlands' beste cabaretiers, Lebbis, ooit een keer de vraag: "waarom lopen mensen nog steeds met shirtjes van Che Guevara?" Lebbis verontwaardigde zich over het feit dat Che Guevara een icoon is, maar dat veel mensen niet weten wie Che Guevara werkelijk was. Lebbis zette Che Guevara in zijn show neer als een wrede moordenaar wiens enige verschil met Adolf Hitler was dat Che Guevara wel op tijd is vermoord. Lebbis staat niet alleen in deze verontwaardiging. Hoe kan het dan dat er toch miljoenen mensen met petjes, shirts of tassen met daarop een afbeelding van Che Guevara lopen?

Het zien van deze korte passage in de show van Lebbis vormde het startpunt van mijn interesse naar Che Guevara. Ik ging mezelf inderdaad afvragen waarom mensen met een shirt lopen van Che Guevara en ik ging het zelfs aan mensen vragen. Ik heb mij verdiept in de persoon Che Guevara en zijn geschiedenis. Het feit dat ik op veel vragen geen antwoord kreeg, en de materie zo uiteenlopend en boeiend was, bracht mij tot het schrijven van deze scriptie. In deze scriptie zal worden onderzocht wat de reden is dat Che Guevara een cultfiguur is geworden. De nadruk zal daarbij ook liggen op de vraag welk moreel oordeel te vellen valt met betrekking tot zijn controversiële geschiedenis.

Het is interessant om met verschillende mensen te filosoferen over de persoon Che Guevara. Iedereen heeft wel een mening over zijn politieke overtuiging, over zijn handelswijze of over het feit dat het wel of niet terecht is dat er zoveel mensen zijn die zijn merchandising kopen. In veel gevallen is er sprake van smaak en van een mening, bijvoorbeeld in het geval dat mensen nu eenmaal vrij zijn om te dragen en te doen wat ze willen. In deze scriptie zal er echter buiten die smaak of mening om, getracht worden te achterhalen wat werkelijk beoordeeld kan worden over de persoon Che Guevara en zijn daden. Lebbis' vergelijking tussen Adolf Hitler en Che Guevara gaat weliswaar op vele fronten mank, maar is het niet de essentie van hun handelen waar de discussie toch om moet draaien? En als de vergelijking tussen Hitler en Guevara mank gaat, zijn er dan wel andere vergelijkingen mogelijk die relevant kunnen zijn? Het feit dat Che Guevara in de samenleving zichtbaar is als symbool geeft de maatschappelijke relevantie aan van dit onderzoek. Juist omdat Che Guevara zo aanwezig is in de samenleving, is het zeer relevant om zijn daden te beoordelen. Het is onwaarschijnlijk dat er mensen met een shirt van hem zijn, die zich er tegelijkertijd ten volle

van bewust zijn dat Che Guevara een koelbloedige moordenaar en gewelddadige strijder was. Dit betekent dat er dus meer achter de persoon zit. Dat wordt in deze scriptie onderzocht. Voor de wetenschap is deze scriptie in die zin relevant, dat er in deze scriptie op veel terreinen op wetenschappelijke basis een maatschappelijke discussie wordt gevoerd. De scriptie zal een interdisciplinair karakter hebben, gezien het feit dat er zowel uit de geschiedenis, als uit het sociaalwetenschappelijke onderzoeksterrein informatie wordt vervaardigd. Daarnaast zal er op enkele punten filosofisch worden geredeneerd over kwesties van goed en kwaad.

De scriptie is onderverdeeld in twee delen. In deel I, de Man, wordt een inleiding gegeven over de persoon Che Guevara. Hier wordt getracht een moreel oordeel te vellen over de intenties en daden van Che. In deel II, de Mythe, wordt beschreven hoe de cultstatus rond Che Guevara is ontstaan. In deel I zal geschiedkundige en filosofische literatuur de boventoon voeren. Deel II zal meer gebaseerd zijn op films, documentaires en sociaalwetenschappelijke literatuur.

In deze scriptie wordt dus een kijkje genomen in het leven van Che, zijn gedachtegoed, zijn handelen, het waardeoordeel dat je hierover kunt vellen en zijn ontwikkeling tot cultfiguur. Deel I van deze scriptie wordt ingeleid door een historische beschrijving van het leven van Che. In hoofdstuk 2 wordt uiteengezet op welke soorten van ethiek een moreel oordeel geveld kan worden. In hoofdstuk 3 worden de intenties en daden van Che gedurende zijn leven beschreven. Daarnaast worden deze daden en intenties getoetst aan de in hoofdstuk 2 uiteengezette vormen van ethiek. In deel II van deze scriptie vormt de mythe rond Che de kern. In hoofdstuk 5 wordt uiteengezet hoe Che wordt neergezet in verschillende documentaires en films. In hoofdstuk 6 wordt beschreven welke rol de dood van Che Guevara heeft gespeeld rond de mythevorming. In hoofdstuk 7 worden de processen rond beeldvorming en symboliek besproken. In hoofdstuk 8 en 9 komt tenslotte aan bod hoe een simpele foto zich heeft kunnen verspreiden en nu op tal van merchandising te zien is. Tot slot wordt in de conclusie getracht een valide beschrijving te geven van de onderzoeksresultaten en gekeken welk oordeel geveld kan worden over het leven van Che Guevara en de controversiële erfenis die hij heeft nagelaten.

DEEL I – *de Man*

De enorme cultstatus rond de persoon Che Guevara verhult niet of nauwelijks de controversiële geschiedenis die hij kent. Het staat buiten kijf of Che een bijzonder persoon was, en er mag geen misverstand over bestaan dat Che een belangrijk onderdeel is van de geschiedenis rond de revoluties in de tweede helft van de twintigste eeuw. Che was een vrijheidsstrijder en met zijn afbeelding op een shirt, geven mensen een blijk van waardering aan hetgeen Che voor de mens heeft gedaan. Zoals de ondertitel van deze scriptie, “een controversiële erfenis”, echter al aangeeft, zit er meer achter het cultfiguur Che. Che had een zeer gewelddadig karakter en was verantwoordelijk voor tal van executies. In deel I van de scriptie wordt beschreven welke intenties Che had en waar hij voor stond. Tevens wordt besproken welke daden hij heeft verricht. Aan de hand van enkele vormen van ethiek wordt over deze facetten van Che’s leven een moreel oordeel gevormd. Dit alles wordt gedaan om antwoord te geven op de hoofdvraag van dit deel: *welk verhaal er achter de cultstatus van Che Guevara?*

Dit eerste gedeelte van de scriptie wordt ingeleid door een historische beschrijving van het leven van Che. Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 uiteengezet welke soorten van ethiek de basis vormen voor het geven van een moreel oordeel. In hoofdstuk 3 worden de intenties en daden van Che gedurende zijn leven beschreven en deze tevens getoetst aan de in hoofdstuk 2 uiteengezette vormen van ethiek.

1 Ernesto ‘Che’ Guevara

In deze scriptie zal de erfenis van Ernesto ‘Che’ Guevara worden ontleed en aan de hand hiervan een oordeel worden geveld over de betekenis ervan. Er zijn tal van biografieën en dagboeken voorhanden om de persoon en ontwikkeling van Guevara uitgebreid te bestuderen. Het is derhalve niet het uitgangspunt om het leven van Guevara tot in de details te beschrijven. Als dat het doel van deze scriptie was, had een samenvatting van die literatuur kunnen volstaan. Het is echter wel zeer relevant om in hoofdlijnen de persoon Guevara, zijn geschiedenis, zijn denkwijze en alles wat hij heeft meegemaakt te kennen. Pas wanneer die kennis voor de lezer aanwezig is, kan de rest van de scriptie in de juiste context worden geplaatst. Dit inleidende hoofdstuk zal derhalve het leven van Guevara beschrijven. Dit hoofdstuk is opgedeeld in twee delen: het eerste deel van zijn leven, en het tweede, met als kantelpunt de Cubaanse Revolutie. Begonnen wordt met de jonge jaren van Guevara, de rol die zijn astma-aandoening heeft gespeeld in zijn leven en de beginselen van zijn politieke visie. Vervolgens worden de belangrijkste feiten rond de Cubaanse revolutie uiteengezet. In paragraaf 1.2.1 worden de jaren na de revolutie besproken om in de laatste paragraaf, paragraaf 1.2.2, zijn laatste guerrillastrijd te bespreken en zijn dood.

1.1 Ernesto

De titel van het eerste gedeelte van het leven over Guevara heet Ernesto. De als Che Guevara bekendstaande Guevara werd namelijk pas na zijn revolutie definitief in de armen gesloten als zijnde Che. Dit eerste gedeelte beschrijft dan ook het leven van Guevara van 1928 (toen hij geboren werd) tot het moment dat de Cubaanse revolutie een feit is in 1959.

1.1.1 Zijn eerste jaren

In Argentinië was president Hipólito Irigoyen aan de macht toen op 14 juni 1928 Ernesto Guevara de la Serna werd geboren. De trotse ouders van de man, die later wereldberoemd zou worden als ‘Che’, waren Celia de la Serna en de als weg- en waterbouwkundige werkzame

Ernesto Guevara Lynch.¹ De familie Guevara was geen rustige familie, het avontuurlijke zat in de genen. Zo was een van de grootvaders van Ernesto een goudzoeker in Californië.² Toen Ernesto twee jaar was en hij op een ochtend in mei ging zwemmen met zijn moeder, kwam hij hevig trillend het water uit. Diezelfde avond begon hij vreselijk te hoesten. Ernesto bleek een sterke vorm van astma te hebben. Deze kwelling zou op zijn leven drukken en bepalend zijn voor het verdere verloop ervan. Marcel Proust zou hier ooit over gezegd hebben: “astma is de prijs van de intelligentie”.³ Voor Ernesto gold dat de kwaal hem ertoe zou dwingen om een ijzeren wil te kweken.⁴ Op een dag zag Ernesto, hij was toen ongeveer vier jaar oud, bij een van zijn vrienden die hij op straat had gemaakt dat deze in één vertrek woonde met één bed, dat hij bovendien moest delen met zijn ouders en vijf broers en zussen. Vodden en kranten dienden bij deze familie als dekens. Toen Ernesto dit thuis met zijn vader besprak, ontstond de eerste politieke discussie. Vader legde uit aan Ernesto dat er veel ellende was in de wereld en dat hiertegen gevochten moest worden. Vader zei hem daarbij ook nog dat het door de aanwezige autoritaire regimes vaak heel moeilijk was om in verzet te komen.⁵ Ernesto groeide op als kind, waarbij hij zijn tijd verdeelde tussen het spelen met Indiaanse vrienden, de school waar hij tussen twee astma-aanvallen naar toe ging en het verslinden van boeken uit de bibliotheek van zijn vader of moeder, die hij las in de uren van gedwongen rust. De moeder van Ernesto was een ontwikkelde en belezen vrouw, vooral in de Franse literatuur. Ernesto las reeds op zijn negende boeken van Sophocles tot *Robinson Crusoe* en van de *Drie Muskietiers* tot Freud.⁶

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog aan de andere kant van de oceaan kreeg Ernesto in eigen land voor het eerst te maken met onrecht. Toen hij als druivenplukker een zakcentje wilde verdienen met zijn broer en twee zussen, merkte Ernesto dat hij door zijn astma niet verder kon met werken. Ernesto vroeg de wijnboer hierop het geld dat hij tegoed had uit te betalen, maar hij kreeg slechts de helft. Ernesto vond het schandalig en dit kleine voorbeeld van onrecht was het begin van een strijd tegen onrecht, die nooit is opgehouden.⁷

---

¹ Cormier, J., *Che Guevara. Een biografie*, Breda: De Geus, 2008. pp. 17.

² Cormier, *Che Biografie*, pp. 17.

³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 18.

⁴ Claudio, T., *Che Guevara. Myth and his Mission*, Kolmoi Media, 2006, m. 3.00.

⁵ Cormier, *Che Biografie*, pp. 20.

⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 21.

⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 21.

Tijdens zijn puberteit knokte Ernesto, ondanks zijn astma, voor een gezond lichaam, door te tennissen met zijn broertje. Op zijn vijftiende sloot hij een vriendschap met de broers Granado, waarvan Alberto de belangrijkste zou worden. Alberto was zes jaar ouder dan Ernesto en genoot van hem veel ontzag, omdat Alberto na een studentenbetoging ooit in de gevangens had gezeten. De Granado-broers speelden rugby, iets waar Ernesto ondanks zijn iele lichaam graag aan mee wilde doen. Rugby stond voor zelfopoffering, nederigheid en durf. Het devies van de drie musketiers ‘een voor allen, allen voor een’, paste perfect bij de sport en het eigenzinnige karakter van Ernesto.⁸

Nadat Ernesto in 1947 zijn middelbare school had afgerond, schreef hij zich in voor de medische faculteit in Buenos Aires. De ware reden voor zijn interesse in de medische wetenschappen is onbekend, maar zijn eigen astma en het zien lijden van zijn oma aan keelkanker, zouden een goede verklaring kunnen zijn. Daarnaast zou het feit dat een arts de nood van de naasten verlicht, Ernesto ongetwijfeld aangesproken hebben.⁹ Vanwege zijn astma hoefde Ernesto niet in dienst en kon hij zijn leven indelen naar eigen behoeften.¹⁰ Ernesto raakte meer en meer geïnteresseerd in de politiek. Het vele lezen dat hij deed, maar ook de turbulente tijd waarin hij leefde, met veel staatsgrepen en de opkomst van de charismatische Argentijnse president Perón, speelden hierbij een belangrijke rol. De universiteit viel hem enigszins tegen. Hij zocht naar eigen zeggen een roeping en geen carrière.¹¹ Toen hij ruim drie jaar bezig was met zijn geneeskundestudie ging Ernesto op een fiets met een zelf gemonteerde motor, op vakantie ging naar zijn vriend Alberto, die zo'n 150 kilometer buiten Buenos Aires woonde. De enige bagage die Ernesto meenam was een reservewiel, schone kleren en een boek over India. Onderweg ontmoette Ernesto tal van mensen. Hij zag met eigen ogen het verschil tussen de ansichtkaarten en de werkelijkheid van het gebied. Eenmaal terug van deze vakantie las Ernesto meer dan ooit.¹² Als hij 's nachts niet kon slapen van de astma las hij vele boeken, vooral veel filosofie.¹³

---

⁸ Cormier, *Che Biografie*, pp. 22-23.

⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 26.

¹⁰ Claudio, *Myth Mission*, 4.00.

¹¹ Claudio, *Myth Mission*, 5.00.

¹² Cormier, *Che Biografie*, pp. 26-29.

¹³ Montes-Bradley, E., *CHE. Rise and Fall*, EMB Entertainment, 2006.

Ruim een jaar nadat Ernesto een bezoek had gebracht aan Alberto, kochten zij samen een oude motor, waarmee zij door Zuid-Amerika konden reizen. Hun reis bracht hen onder andere door Chili en Bolivia, waar ze de door de Verenigde Staten geëxploiteerde mijnen zagen en daarmee het grote sociale onrecht, waar de arbeiders mee te maken hadden.¹⁴ Op reis zagen Alberto en Ernesto hoe de conflicten, waarover ze lazen, echt in hun werk gingen.¹⁵ Na zeven maanden gereisd te hebben, gingen de twee vrienden uit elkaar. Ernesto had zijn moeder beloofd naar huis te komen om zijn studie af te ronden. Door de vertraging van de boot waarmee hij naar Buenos Aires zou varen, moest hij in Miami twintig dagen lang overleven met slechts 1 dollar.¹⁶ In deze twintig dagen viel hem de macht van de dollar op en de scherpe rassenscheiding. Hij had in de basis geen haatgevoelens tegen de Amerikanen, maar beschouwde hen als grote kinderen zonder enig werkelijk politiek bewustzijn.¹⁷ Tijdens de reis, die Ernesto maakte, drong de uitbuiting van de armen tot hem door.¹⁸ Hier begon de echte antipathie tegen het kapitalisme.¹⁹ Toen Ernesto terugkeerde, sprak hij de woorden: “de man die terugkomt uit het prachtige Amerika is niet dezelfde man die Argentinië verliet.”²⁰ De familie van Ernesto merkte dat zijn reis door Amerika hem had veranderd. Zelf schreef hij hierover:

“Degene die de eerste zinnen over deze reis heeft geschreven, bestaat niet meer. Die is eigenlijk dood. Degene die me dwingt “yo” te zeggen, ben ik niet meer, tenminste ik ben niet meer dezelfde als daarvoor! Die dooltocht zonder doel [...] heeft me meer veranderd dan ik had gedacht...”²¹

Ondertussen nam Batista (met hulp van de Verenigde Staten), in 1952, in Cuba middels een staatsgreep de macht over. Cuba werd hierdoor de speeltuin van de Verenigde Staten. De Cubaanse hoofdstad Havana, die sterk veramerikaniseerd was, werd relatief welvarend, maar

---

¹⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 71.

¹⁵ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹⁶ Claudio, *Myth Mission*, 8.00-9.40.

¹⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 71.

¹⁸ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 71.

²⁰ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

²¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 72.

de grote sloppenwijken en het platteland bleven arm en het percentage analfabeten was hoog.²²

Op 11 april 1953 haalde Ernesto het tentamen neurologie, waarmee hij zijn medicijnenstudie afrondde.²³ Enkele maanden later, in juli, sprong Ernesto, vergezeld door Carlos Ferrer (een familielid die zijn studie niet had afgerond) op de trein voor zijn tweede reis. In diezelfde maand, op de 26^e, viel studentenleider Fidel Castro Ruz in Cuba de Moncada-kazerne aan in het oosten van Cuba²⁴. De aanval onttaarde in een groot bloedbad en Castro werd veroordeeld tot vijftien jaar celstraf.²⁵ Ernesto schreef aan zijn geliefde tante Beatriz dat hij in deze tweede reis definitief had vastgesteld dat het kapitalistische systeem van de Verenigde Staten verschrikkelijk was en dat hij naar Guatemala ging om zich te vervolmaken tot een authentiek revolutionair.²⁶ In Guatemala leerde Ernesto Nico Lopez kennen, die een onverwoestbaar geloof in de overwinning van de Cubaanse revolutionairen koesterde.²⁷ Lopez had naast kennis van het marxisme gevechtservaring.²⁸ Toen op 26 juni 1954 de Guatemalaaanse president Arbenz onder grote druk van de oorlogsverklaring van, de door de Verenigde Staten gesteunde landen, Honduras en Nicaragua ontslag nam, vielen de door de CIA gemanipuleerde troepen van kolonel Castillo Armas Guatemala binnen. Ernesto schreef in een brief aan zijn moeder: “Een paar dagen terug kwam een illegaal vliegtuig dat ongetwijfeld uit Honduras afkomstig was rondjes vliegen boven de hoofdstad. De volgende dag en de dagen erna begonnen de bombardementen van de huurlingen op militaire installaties en twee dagen geleden werd een meisje van twee jaar gedood door mitrailleurkogels. We zouden dat drama kunnen gebruiken om het volk en het leger te verenigen”.²⁹ Voor Ernesto gold dat ervaring meer waard was dan honderd filosofieboeken.³⁰

---

²² Claudio, *Myth Mission*, m. 6.15.

²³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 72.

²⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 77.

²⁵ Claudio, *Myth Mission*, 11.20.

²⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 79.

²⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 82.

²⁸ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

²⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 89.

³⁰ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

De metamorfose van Ernesto, van dokter tot strijder voor het marxisme, was hiermee in een onomkeerbaar proces beland.³¹

1.1.2 De Revolutie

Ernesto had in Guatemala als dokter willen werken om de armen en de gemarginaliseerden te genezen van de ziektes die het gevolg waren van de sociale ongelijkheid. Ernesto besloot uiteindelijk om naar de bron van deze ongelijkheid te gaan. De enige oplossing van het probleem was in de ogen van Ernesto de omverwerping van het systeem dat de sociale ongelijkheid en daarmee de armoede veroorzaakte. Ernesto geloofde niet meer in compromissen, daar deze in Guatemala niet effectief waren gebleken. De macht moest overgenomen worden met geweld, door boeren die een agrarische revolutie voerden voor een socialistische toekomst. In Mexico was Fidel Castro ondertussen op zoek naar echte strijders om een revolutie op te bouwen. Toen de ontmoeting tussen Guevara en Castro plaatsvond in Mexico- Stad, was een samenwerking geboren. Vooral de borende blik van Ernesto viel goed bij Castro.³² Ernesto maakte dezelfde nacht indruk op de gebroeders Castro (naast Fidel ook Fidel's jongere broer Raúl) door zijn scherpe inzicht in de sociale problematiek. Omdat het imperialisme verspreid was over het hele Zuid-Amerikaanse continent, deelden Fidel en Ernesto de mening dat de strijd in Cuba verband hield met die in Zuid-Amerika.³³ Uiteindelijk zouden naast Fidel en Ernesto tachtig man bereid zijn om de strijd aan te gaan op Cuba. Zij werden in korte tijd klaargestoomd om de Revolutie te kunnen brengen. Op 25 november 1956, maakten zij zich op een regenachtige klaar om de Granma, de boot waarop de revolutionairen naar Cuba zouden varen, in te laden. De volgorde van inladen was wapens, brandstof, voedsel en water. De mannen zaten zo dicht op elkaar dat het in de boot om te stikken was. Te midden van al die Cubanen was er één Argentijn: Ernesto Guevara. Hij zat in de boot met de rang van luitenant, maar in de hoedanigheid van arts.³⁴ Rond half 2 's nachts, voer de Granma met tweeëntachtig uitverkorenen uit. De naam van de revolutionaire beweging werd 'de Beweging van de 26e juli', refererend naar de datum waarop de Moncada-

---

³¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 89.

³² Jon Lee Anderson (biograaf van Che) in: "Lopez, L., *Chevolution. The man, the myth, the merchandise*, Red Envelope Entertainment, 2008."

³³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 100.

³⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 120.

kazerne door Fidel en zijn mannen werd aangevallen. De Beweging van de 26^e juli had voor de landing op Cuba voor logistieke steun gezorgd op een aantal punten aan de zuidoostkust door boeren. De reis die gepland stond vijf dagen te duren, duurde door slechte weersomstandigheden, overbelasting van de boot en een gebrek aan ervaring van de bemanning, maar liefst zeven dagen en zes uur. Op 2 december liep de Granma vast op een plek, die een heel eind ten zuiden was, van waar de bondgenoten op hun zaten te wachten. Toen er na een moeras met muggen en hele scherpe bladeren eindelijk vaste grond was voor de revolutionairen, ontbraken er al acht strijders.³⁵

In de eerste weken op Cubaanse bodem werden de mannen van Fidel, die werden voorgesteld als bloeddorstige monsters, die God noch gebod kenden, van tijd tot tijd verraden door de boeren. Maar de tijd zou uiteindelijk in hun voordeel werken. Ernesto was bij de ledenwerving in de jungle absoluut de beste ambassadeur, omdat hij tot de harten van de mensen sprak.³⁶ Ernesto begon zichzelf steeds meer te ontdekken tijdens de talloze gevechten. Hij was niet bang om te sterven en zoals gezegd speelde hij een grote rol in de ontwikkeling en het voortbestaan van het rebellenleger. Na een aantal weken waren er van de tweeëntachtig man, waarmee begonnen werd, nog slechts dertig over. In de eerste week vond ook een van de bekendste gebeurtenissen plaats rond de metamorfose van Ernesto Guevara van dokter tot revolutionair. Hij schreef hier zelf het volgende over:

“Fidel probeerde bij een verrassingsaanval van het Cubaanse leger te hergroeperen in het suikerrietveld. Een kameraad naast me ging ervandoor en liet twee dozen achter: een met kogels en een met medicijnen. Ik riep het hem na, maar hij antwoordde dat dit niet het moment was om aan dat soort dingen te denken. Omdat ik ze niet allebei kon dragen, kwam ik voor een dilemma te staan: de medicijnen of de munitie? Wat ben ik? Een dokter of een revolutionair? Ik koos voor de doos met munitie. Toen ik met die lading wegrende, werd ik getroffen door een salvo.”³⁷

---

³⁵ Cormier, *Che Biografie*, pp. 123-124.

³⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 129.

³⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 127.

De ontwikkeling van rebellen die boeren wierven voor hun revolutie was een bijzonder proces. De auteur van een van de biografieën over Guevara, Jean Cormier, zegt hierover:

*“Op de pieken en in de dalen van de Sierra Maestra (de hoogste bergketen van Cuba) begint de guerrilla met de boeren één geheel te vormen. Deze samensmelting komt niet door toverij tot stand, maar omdat er een noodzaak aan ten grondslag ligt: de ontmoeting tussen mensen die strijd leveren om een dictator te verjagen en een tot slavernij gebracht volk dat een vrijheid ontwaart die tot dan toe voor onmogelijk werd gehouden. De naam van zo ’n samensmelting: revolutie.”*³⁸

Ernesto maakte carrière in de rebellenbeweging. Ernesto werd nog voor Raúl Castro en Almeida, beiden in tegenstelling tot Guevara wel betrokken bij de aanval op de Moncada-kazerne in 1953, bevorderd tot commandant. Het sterretje, die hij met deze rang op zijn baret mocht dragen, zou later door de beroemde foto van Alberto Korda, welke verderop in deze scriptie uitvoerig besproken zal worden, vereeuwigd worden.³⁹ Kranten en radio waren de belangrijkste media voor de rebellen om nieuws over hun successen en acties te verspreiden.⁴⁰

Na twee jaar van harde strijd, maar ook veel overwinningen en uitbreiding van het rebellenleger, begon op 21 augustus 1958 het vertrek naar de provincie Las Villas. Het uiteindelijk doel was het veroveren van Santa Clara, waarmee de laatste opmars naar Havana ingezet kon worden. Deze reis ging echter niet zonder slag of stoot. Guevara ging langs de kust, waar hij vrachtwagens vorderde als het terrein dat toeliet, te paard verder ging als de vrachtwagens vast kwamen te zitten en lopend de moerassen overstak als er geen oplossing was.⁴¹ Toen op 31 december in Santa Clara een volle trein met munitie en wapens ontspoorde en meester werd gemaakt door de rebellen, vluchtte Batista een dag later, op 1 januari 1959, naar de Dominicaanse Republiek. De trein, die tweeëntwintig wagons vol kanonnen, machinegeweren en zeer veel munitie bevatte, was het laatste geheime wapen van Batista en na dit verlies kon hij niets anders dan vluchten. Hij droeg de macht over aan een militaire

---

³⁸ Cormier, *Che Biografie*, pp. 156.

³⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 168.

⁴⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 191.

⁴¹ Claudio, *Myth Mission*, 21.00.

junta, die Castro tevergeefs vroeg om een wapenstilstand, de rebellen waren immers al onderweg.⁴² Ernesto Guevara was smerig, had een verwarde haardos, een ruige baard, zijn arm zat in een mitella en hij was volledig afgemat. Dankzij zijn hartstocht stond hij echter nog steeds overeind als soldaat. Hij delegeerde, beurde mensen op, gaf bevelen en kanaliseerde het ongecontroleerde elan van anderen: hij leek onverslijtbaar. Ondanks de vliegtuigen die door bleven gaan met bombarderen, was het volk in de straten dol van vreugde. Toen ook de laatste kazerne, de Leoncio Vidal-kazerne, overgenomen werd, was de slag bij Santa Clara over.⁴³ Drie dagen later, op 3 januari, marcheerden de troepen van Guevara de hoofdstad Havana binnen. Ze kregen een overweldigend onthaal. Enkele dagen later kwam ook Fidel aan en was de Cubaanse Revolutie een feit.⁴⁴

1.2 Che

Het tweede gedeelte van de beschrijving van het leven van Ernesto Guevara heeft als titel Che. Che is de naam waarmee Guevara beroemd is geworden. De bijnaam Che had Guevara al gedurende zijn verblijf in Guatemala gekregen. In Latijns-Amerika wordt die naam gebruikt om iemand die afkomstig is uit Argentinië aan te duiden.⁴⁵ Toen de Cubaanse Revolutie een feit was, veranderde Ernesto Guevara definitief in zijn nieuwe gedaante. Alberto Granado zei het treffend: “Na de revolutie was Ernesto, Ernesto niet meer. Nu was hij Che.”⁴⁶

---

⁴² Cormier, *Che Biografie*, pp. 261.

⁴³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 260.

⁴⁴ Claudio, *Myth Mission*, 21.00.

⁴⁵ Guevara, E.C., *De Argentijn. Herinneringen aan de Cubaanse Revolutionaire Oorlog*, Breda: De Geus, 2008, pp. 347.

⁴⁶ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

1.2.1 Na de Revolutie

1.2.1.1 Cuba

Na de revolutie in Cuba werd Che Guevara een wereldwijde beroemdheid. Op 9 januari 1959 werd hij om te beginnen door de nieuwe ministerraad uitgeroepen tot Cubaans staatsburger.⁴⁷ Hij was slechts 28 en kreeg de meest wijdverspreide taken en functies toegewezen. Allereerst werd hij militair gouverneur van het Cabana-fort bij Havana, waar revolutionaire rechtbanken werden opgezet om de beulen van Batista te berechten. Che werd uit vrije wil hoofdaanklager en mede dankzij zijn inzet werden honderden mensen geëxecuteerd na afloop van het proces.⁴⁸ Daarnaast werd Che president van de centrale bank van Cuba.⁴⁹ Che werd hiermee ook ambassadeur van de Cubaanse revolutie. Zijn taak was om economische betrekkingen aan te knopen met verscheidende landen, waardoor hij over de hele wereld vloog. Soms was hij weken weg door een reis die hem via Egypte, India, Birma, Japan, Indonesië, Joegoslavië, Ceylon en Pakistan weer terug naar Havana bracht.⁵⁰ Naast deze tijdverslindende functie werkte Che met een paar vertrouwelingen aan de oprichting van een geheime dienst en bereidde hij op commando van Fidel Castro de landbouwrevolutie voor, die de boeren was beloofd.⁵¹ Hij werd minister van Industrie en ging het industrialisatieprogramma leiden.⁵² Che was dag en nacht in de weer voor de revolutie, hetgeen ook bleek uit een bekende quote uit een brief die hij aan zijn ouders schreef: “Lieve ouders het is half 7 ’s ochtends, ik neem even pauze, het is niet het begin van de dag maar het einde. Maar wij zijn de toekomst en dat weten we.”⁵³

Che was een van de architecten van de socialisatie van de revolutie. Che zette, om dat op gang te brengen, vrijwilligerswerk op. Om aan de Cubaanse bevolking te laten zien wat nodig was voor de revolutie, deed Che zelf op zondag, een vrije dag in Cuba, ook aan vrijwilligerswerk.⁵⁴ Che ijverde voor de creatie van een nieuw socialistisch rolmodel. Hij

---

⁴⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 269.

⁴⁸ Claudio, *Myth Mission*, 22.20.

⁴⁹ Claudio, *Myth Mission*.

⁵⁰ Claudio, *Myth Mission*.

⁵¹ Claudio, *Myth Mission*.

⁵² Claudio, *Myth Mission*.

⁵³ Claudio, *Myth Mission*.

⁵⁴ Liborio Noval (fotograaf) in: “Lopez, *Chevolution*”.

noemde het ‘de Nieuwe Mens’, een sociaal individu dat zich totaal moest geven voor de samenleving. Het vrijwilligerswerkexperiment was hier een demonstratie van.⁵⁵ Op sociaal gebied kwam er een grote alfabetisering op gang. In 1959 was ruim veertig procent van de Cubanen analfabeet. Treinen brachten duizenden vrijwilligers die wilden leren lezen en schrijven naar leerkampen.⁵⁶

Ondanks het feit dat Che Guevara op zijn dertigste al een levende legende genoemd kon worden, wist hij in Cuba geen van zijn idealen volledig te bewerkstelligen. Vooral de ambivalente hulp van de Sovjet-Unie en het ontbreken van steun en realisering voor zijn vrije Cuba en daarmee zijn project van de Nieuwe Mens illustreren dit.⁵⁷ Che was geen man om achter een bureau van een ministerie te zitten. Hij was een strijder en wilde nieuwe deuren openen. Omdat de deur van Cuba inmiddels was geopend, kon en moest Che met iets anders verder.⁵⁸ De Cubacrisis in 1962 speelde ook een rol in zijn besluit Cuba te verlaten. Che was woedend op de Sovjet-Unie, dat zij een deal hadden gesloten met de Amerikanen achter de rug van Fidel en hem om.⁵⁹ Che kon dus niet op Cuba blijven door de spanningen tussen hem en de Sovjet-Unie. Che stond hierin echter alleen, omdat Fidel zijn wantrouwen jegens de grote Russische broer niet deelde.⁶⁰ In feite belastte Che Fidel Castro dus met zijn aanwezigheid. Daarnaast had Che in een ver verleden al met Castro afgesproken dat hij ooit weer op pad zou gaan om te strijden in andere landen.⁶¹

In een van zijn afscheidsbrieven schreef Che aan Fidel Castro:

“Andere landen ter wereld vragen om mijn bescheiden steun. Ik laat jullie mijn meest zuivere hoop achter als bouwer en mijn dierbaarste dierbaren. Ik neem het vertrouwen dat jij me gaf mee naar nieuwe slagvelden. Op de nieuwe slagvelden zal ik het geloof koesteren dat jij mij bijbracht: de revolutionaire geest van mijn volk. De wetenschap

---

⁵⁵ Claudio, *Myth Mission*, 34.00.

⁵⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 317.

⁵⁷ Claudio, *Myth Mission*.

⁵⁸ Antonio Banderas (Acteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

⁵⁹ Jon Lee Anderson (biograaf van Che): “Lopez, *Chevolution*”.

⁶⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 317.

⁶¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 355.

dat ik mijn allerheiligste plicht vervul: strijden tegen het imperialisme, waar ik mij ook bevind. Dat sterkt mij en compenseert ruimschoots alle kleerscheuren.”⁶²

1.2.1.2 Congo

Op 1 april 1965 vertrok Che naar Afrika.⁶³ Che voelde zich onoverwinnelijk en de drang om de hele wereld de revolutie te brengen en naar vrijheid te leiden bracht hem in utopische sferen. Over de revolutie en de invulling hiervan was Che even voorbereid als overtuigd van het doen van het juiste. Zelf zei hij hierover:

“Om de Afro-Aziatische landen te kunnen laten toetreden tot het socialisme, is het noodzakelijk dat er vaste prijzen gelden voor hun grondstoffen, om hen te beschermen tegen de vraatzucht van de wereldmarkt. Het is onze taak prijzen vast te stellen die ontwikkeling mogelijk maken en daarom moeten we de orde van internationale betrekkingen veranderen. Het zal niet langer aan de buitenlandse handel zijn om de prijspolitiek te bepalen, maar omgekeerd moet deze juist ondergeschikt worden gemaakt aan een politiek van solidariteit met de volkeren.”⁶⁴

Che's revolutionaire missie in Afrika bracht hem tot Congo. De reden waarom hij Congo had aangedaan was voor een deel te vinden in de woordenvloed die hij uitstortte over de Verenigde Naties in New York. In deze speech kwam naar voren dat Congo volgens Che uniek in de geschiedenis van de moderne wereld was, omdat men daar ondubbelzinnig liet zien hoe volstrekt straffeloos en met het meest schaamteloze cynisme het volkerenrecht misbruikt kon worden. Congo beschikte over aanzienlijke rijkdommen die door de imperialistische westerse wereld onder controle gehouden wenste te worden.⁶⁵ Daarnaast kon Che in Congo uit de aandacht blijven van de wereld, maar vooral van de Zuid-Amerikaanse

---

⁶² Claudio, *Myth Mission*.

⁶³ Claudio, *Myth Mission*.

⁶⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 354.

⁶⁵ Cormier, *Che Biografie*, pp. 369.

bondgenoten van de VS, voor wie Che de staatsvijand nummer één was.⁶⁶ Tot slot speelde de moord op Patrick Lumumba, een van de derdewereldleiders die door de Cubaanse Revolutie in ere werd gehouden, een rol bij de keuze van Che om de gevraagde steun te geven en een revolutie op te zetten.⁶⁷

De strijd in Congo ving aan met 136 mannen, die onder leiding van Che in kleine groepen werden verdeeld. Deze kleine groepjes moesten via verschillende vliegroutes Congo zien te bereiken, waarbij in de meeste gevallen ze zichzelf voordeden als leden van een orkest. Che was erg ongeduldig in Congo. De ervaring die hij had opgedaan in Cuba was een leidraad voor de tactiek in Congo en de oude plannen wilde hij ook hier verwezenlijken.⁶⁸ Che bleef zijn principes trouw, waardoor eerst de theorie en dan pas de praktijk onderwezen moet worden. Hij leerde de Congolezen hoe ze moesten vechten, hoe ze hinderlagen moesten leggen en hoe ze zich terug moesten trekken. Frans was de voertaal, die Che redelijk onder controle had.⁶⁹

Het eerste jaar, was vooral bestemd voor de vorming van capabele guerrillastrijders. De Congolezen waren grotendeels analfabeet en maakten deel uit van stammen met eigen gewoontes, die werden geleid door een hoofdman en een medicijnman. Om deze mannen klaar te stomen voor een revolutie, moesten deze mannen onderwezen worden en ervaring krijgen met een andere manier van leven. Dit was het hoofddoel van de aanwezigheid van de Cubanen in Congo. Dit alles werd echter niet bewerkstelligd. Het verblijf van Che in Afrika duurde slechts tot maart 1966. De revolutie, of iets dat er op leek, kon niet doorgaan bij gebrek aan revolutionaire eenheid. Door het mislukken van de actie vertrokken de Cubanen teleurgesteld terug naar hun moederland. Che vertrok als allerlaatste. Hij kon het falen van zijn project moeilijk een plaats geven en was diep teleurgesteld, niet wetende dat hij toch, zoals hij had gewild, de spreekwoordelijke lucifer had afgestoken, die het revolutionaire vuur zou doen uitbreken in Afrika. De revoluties in Angola en Mozambique zijn hiervoor de belangrijkste voorbeelden.⁷⁰ Toch heeft Che het falen in Congo nooit echt van zich af kunnen zetten.⁷¹

---

⁶⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 356.

⁶⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 370.

⁶⁸ Cormier, *Che Biografie*, pp. 372.

⁶⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 375.

⁷⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 380-381.

1.2.2 Het einde

Een van Che's bekendste uitspraken, die ook nu nog op Cuba zeer geliefd is en grote standbeelden van Che voorziet van onderschrift, tekent zijn eeuwige strijd voor de overwinning van zijn idealen: "Hasta la victoria siempre" (vrij vertaald: Tot de overwinning, voor altijd).⁷² De revolutionair Che Guevara ging ondanks tegenslagen en de druk van de halve wereld die naar hem op zoek was, door met het verspreiden van de revolutie. Vol goede moed werd Bolivia gekozen tot het nieuwe revolutionaire doel van Che en de Revolutie. Uiteindelijk zou 1967 het jaar blijken te worden van zijn laatste reis en laatste strijd.

Verspreid over Bolivia, Argentinië, Brazilië en Peru bereidden zich meer dan 300 revolutionairen, onder wie een zestigtal Cubanen op Cuba, voor op de strijd. De keuze voor Bolivia van Che en Fidel, die helemaal betrokken was bij het proces, had een aantal redenen. Deze redenen waren voornamelijk van geografische aard. Het feit dat zo'n 75% van de bevolking was verzameld op 10% van het land, gaf de ondergrondse strijd veel ruimte om een 'vrij territorium' in het leven te roepen, die dezelfde rol moest gaan spelen als de voor het leger moeilijk begaanbare Sierra Maestra in de Cubaanse Revolutie.⁷³ Toch was Bolivia moeilijker dan anders, omdat Che naar Bolivia ging zonder zeker te zijn van de steun van de communistische partij noch van die van de boeren, die beslissend waren geweest voor de overwinning van de Cubaanse Revolutie.⁷⁴

Op 23 oktober 1966 vertrok Che uit Havana om via Parijs en Moskou naar Praag te reizen onder de Cubaanse naam Luis Hernandez Galvez. Vervolgens haalde hij in Wenen een nieuw reisdocument op om onder de Uruguayaanse naam Adolfo Mena Gonzales via Parijs en Madrid naar Sao Paolo te gaan, vanwaar hij op weg kon naar La Paz in Bolivia. Begin januari 1967 kwam voor Che het bericht dat het Centrale Comité van de communistische partij in Bolivia (de PCB) hem niet steunde, en dat Che het dus definitief zonder de logistieke steun van de communisten moest doen.⁷⁵ Che betekende volgens de PCB niets anders dan moord en geweld, hetgeen de PCB principieel afkeurde.⁷⁶ En op het moment dat 'de eigenlijke

---

⁷¹ Montes-Bradley, *Rise Fall*, m. 36.50.

⁷² Lopez, *Chevolution*.

⁷³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 391.

⁷⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 392.

⁷⁵ Cormier, *Che Biografie*, pp. 402.

⁷⁶ Mario Espinoza (Boliviaanse filmmaker) in: "Lopez, *Chevolution*.

guerrillafase' (zoals Che dat noemde) aanving, hadden enkele van zijn voornaamste steunpilaren in Bolivia, om uiteenlopende redenen al verstek moeten laten gaan.⁷⁷ En zo moest de Revolutie gebracht worden door een groep van in totaal 53 revolutionairen, van wie sommigen noch goed voorbereid noch betrouwbaar waren. Dit, in plaats van de 250 tot in de details voorbereide en met zorg geselecteerde mannen die Che voor de 20e december 1966 voorzien had om mee te kunnen beginnen.⁷⁸

De tegenslagen in Bolivia stapelen zich op. Zo schrijft Che op 27 maart 1967 in zijn dagboek:

“Vandaag werd het nieuws bekend. Het had het effect van een bominslag. Het nam de radio totaal in beslag en lokte een menigte communiqués uit en zelfs een persconferentie van Barrientos (president). Het officiële bericht vermeldt één dode meer dan wij dachten en doet het voorkomen alsof ze gewond waren en later pas werden gefusilleerd. Bij ons zouden vijftien doden en vier gevangenen te betreuren zijn, van wie twee buitenlanders, maar er wordt ook gesproken over een buitenlander die zichzelf heeft doodgeschoten. Ook over de samenstelling van de guerrillastrijders wordt er gepraat. Het is duidelijk dat de deserteurs of de gevangenen gepraat hebben, alleen weten we niet precies wat ze gezegd hebben en hoe ze het gezegd hebben. Alles wijst erop dat Tania geïdentificeerd is' dat betekent twee jaar hard en geduldig werk voor niets. Het vertrek van de bezoekers wordt nu erg moeilijk. Ik had de indruk dat Danton [Debray] het helemaal niet plezierig vond toen ik hem dat vertelde. We zullen nog wel zien [...] Communiqué nr. 1 is opgesteld. We zullen proberen het in handen te spelen van de journalisten in Camiri.”⁷⁹

Daarnaast was de langdurige honger, die talrijke elitestrijders leden tijdens de zware verkenningsmissie, fysiek en mentaal zo'n zware aanslag op hen dat ze al bijna buiten gevecht waren gesteld, voordat ze überhaupt begonnen waren met vechten. Ook de leidinggevendenden kwamen zeer vermagerd aan in het kamp, met van hongeroedeem

---

⁷⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 404.

⁷⁸ Cormier, *Che Biografie*, pp. 406.

⁷⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 410. & Guevara, E.C., *Guerrilla. Boliviaans dagboek*, Breda: De Geus, 2008, pp. 114.

opgezwollen ledematen.⁸⁰ Negatieve berichten op de radio, zoals het bericht dat in een bepaalde streek een groepje revolutionairen van tien man in de pan was gehakt, waren eerder regel dan uitzondering.⁸¹ Op 7 mei liep de gevangengenomen guerrillastrijder Jorge Vasquez in de val van de CIA. Een CIA-agent maakte gebruik van zijn Cubaanse accent om voor een afgezant van Fidel door te gaan en zei tegen Vasquez: “Ik ben uit Havana gekomen om nieuws te horen van Che, want we horen niks van hem”. Toen Vasquez onder druk inderdaad de aanwezigheid van commandant Guevara in de guerrilla bevestigde, werd de jonge rebel koelbloedig vermoord.⁸²

Toen Che in een gevecht door het Boliviaanse leger geraakt werd en niet meer in staat was te vluchten, werd hij gearresteerd en was hij overgeleverd aan de genade van de vijand.⁸³ Che, die werd beschouwd als een gouden vangst, werd door een zwaar bewaakte colonne overgebracht naar een schooltje in een dorpje even verderop. Er werd nog geprobeerd inlichtingen los te krijgen van Che, maar van zich afbijten en slaan was het enige dat Che nog deed. Che moest in afwachting van een hoger bevel in leven gehouden worden, waardoor hij de nacht van 8 op 9 oktober nog in leven bleef.⁸⁴ Mario Huerata Lorenzetti is een van de laatste mensen die nog een gesprek voerde met Che. Che sprak met hem over de ellende waarin het Boliviaanse volk leefde en het respect waarmee de gevangenen tijdens de guerrilla waren behandeld. Lorenzetti vertelde later dat hij ontzettend gefascineerd was door Che en het gevoel had dat hij door hem werd gehypnotiseerd. Che bleef inspireren tot de laatste minuten van zijn leven. Want ook toen het bevel van de Boliviaanse president Barrientos werd bevestigd en Che Guevara geliquideerd moest worden blijkt uit verschillende verhalen (die beschreven worden in paragraaf 2.4 van deze scriptie) hoe gefascineerd de soldaten waren die Che om moesten brengen van de grootheid die hij uitstraalde.

Che werd om 13.10 op de negende oktober in 1967 geëxecuteerd,⁸⁵ waarmee een einde kwam aan het leven van een bijzondere man, die een controversiële erfenis achterliet. Een erfenis die in deze scriptie centraal zal staan.

---

⁸⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 413.

⁸¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 439.

⁸² Cormier, *Che Biografie*, pp. 422.

⁸³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 452-453.

⁸⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 455.

⁸⁵ Cormier, *Che Biografie*, pp. 458.

2 Moreel oordeel

In de inleiding is reeds de controversie aangegeven inzake de ethische beoordeling van de daden van Che Guevara. Het vormt het sleutelvraagstuk in deze scriptie. Het is relevant om na te gaan in hoeverre de daden van Che goed of fout waren. Dat kan aan de hand van een moreel oordeel. Er is een aantal facetten die in dit oordeel een rol kunnen spelen, zoals slachtofferschap, leed en recht. Het belangrijkste voor een moreel oordeel is echter de ethiek, hetgeen in dit hoofdstuk nader uiteengezet wordt.

De Amerikaanse media noemden de slachtoffers van 9/11 'helden'. Toch waren zij in feite geen helden, maar enkel mensen die toevallig op die dag op de verkeerde plek waren. De Nederlandse oud-verzetsman C.C. van den Heuvel zei al: "Slachtofferschap is geen verdienste".⁸⁶ De ruimtelijke distantie zou in het geval van Che een belangrijke rol kunnen spelen in het mogelijk maken van de verering van hem. Of is het feit dat het al ruim vijftig jaar geleden is dat de Revolutie in Cuba een succes werd, hierin doorslaggevend? Heelt de tijd de wonden? Slachtofferschap is een imperialistische categorie: zij dijt gemakkelijk uit. Slachtofferschap is vanzelfsprekend een drama, maar kan ook een titel worden. Een dergelijke titel kan respect oproepen of ontzag afdwingen. Zo waren de mensen in de westerse wereld slachtoffer van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. In Nederland werd Rotterdam plat gebombardeerd en werden vele Joden gedeporteerd en de samenleving is hier het slachtoffer van. Bij de malaise in Zuid-Amerika heeft een Nederlandse burger geen directe betrokkenheid gehad. Als er echter een Nederlandse soldaat omkomt door een bernbom van de Taliban, dan zijn de Nederlandse burger en de samenleving het slachtoffer, en zijn de Taliban slecht. De Cubaanse soldaten die echter omkwamen in gevechten tegen het revolutionaire leger, worden dan gezien als stervend voor het goede doel. Wat is dat goede doel dan? De Taliban hebben ook een goed doel, namelijk hún goede doel. Vanzelfsprekend waren er veel meer slachtoffers van de Holocaust dan door Che's rebellen, maar voormalig Hoogleraar terrorisme en contraterrorisme Bob de Graaff zei ooit zeer treffend over deze manier van vergelijken:

---

⁸⁶ Graaff, B. de, Oorlog en Slachtoffers. Leed Meten, *Vorbij maar niet verdwenen. Oorlog, 65 jaar na de Tweede Wereldoorlog*, Vianen: Habo DaCosta, 2010, pp. 16.

“Steeds opnieuw realiseren we ons dat er nog meer leed was en dat ook dat leed niet vergeten mag worden. En voordat we het weten, meten we het leed aan elkaar af. Was de Holocaust uniek of was die vergelijkbaar met andere vormen van genocide? Waren de Indische kampen even erg als die in Europa? En dan schrikken we plotseling terug, want is dat niet pervers: leed meten? Maar of we het willen of niet, we doen het, o zo gemakkelijk.”⁸⁷

Vergelijkingen maken en leed aan elkaar afmeten blijkt dus niet waardevrij te zijn. Vergelijkingen zijn vaak gevaarlijk en lopen snel het risico onevenredig te zijn. Een vergelijking die bijvoorbeeld snel mank gaat is de vergelijking tussen Che en Nelson Mandela of Ghandi. Allen hadden zij een doel, maar de manier waarop dit doel bereikt moest worden week flink van elkaar af. In grote tegenstelling tot wat Che zegt in de quote van pagina 1 van deze scriptie (“Sta mij toe, met het risico belachelijk te klinken, te zeggen dat een echte revolutionair geleid wordt door een diep gevoel van liefde”), is liefde niet het middel. Dit blijkt uit meerdere opmerkingen, maar een tekenende opmerking is toch wel dat volgens Che “een volk zonder haat niet kan zegevieren over een meedogenloze vijand”. Haat en wapens, dat was het credo van Che en daarmee is Che nooit en te nimmer in een rijtje met vreedstichters of geweldloze beroemdheden te plaatsen.⁸⁸

Het grote probleem met discussies en vergelijkingen in het algemeen, is het feit dat er vele visies en filosofische of politieke overtuigingen zijn om naar zaken te kijken. Want of je naar een discussie kijkt vanuit het perspectief van een realist, een liberaal, of een culturele relativist maakt nogal een groot verschil. Dat vergelijkingen en vraagstukken lastig kunnen zijn, blijkt uit de gewetensvraag die de Amerikaanse verslaggever Peter Maass tijdens een oorlog in Bosnië (1992-1995) stelde: “Is een soldaat die de keel van iemand anders doorsnijdt barbaarser dan een militair die op een knop drukt waarmee hij een raket lanceert die duizenden mensen doodt?”⁸⁹ Je kunt je bijvoorbeeld afvragen of het relevant is, als je vast wilt stellen of iemand het goede of het kwade symboliseert, of de persoon in kwestie verantwoordelijk is voor tweehonderd doden of voor zes miljoen doden. Is het relevant om te weten waarom de doden zijn gevallen, met welk doel de doden zijn gevallen, hoe de mensen

---

⁸⁷ de Graaff, *Oorlog Slachtoffers*, pp. 16.

⁸⁸ Cormier, *Che Biografie*, pp. 391.

⁸⁹ de Graaff, *Oorlog Slachtoffers*, pp. 16.

zijn omgekomen en of de desbetreffende persoon hiervoor is gestraft? Naast deze vragen is er altijd sprake van een morele kwestie, die in de vraag van Peter Maass schuilt, of er een moreel verschil zit tussen het direct doden van een persoon of het verantwoordelijk zijn voor. Het is tevens goed om in het achterhoofd te houden dat bij sommige functies het maken van slachtoffers niet anders kan. Een politicus moet een beleid uitstippelen waar bezuinigd moet worden in de gezondheidszorg, hetgeen levens kan kosten. Of er zijn politici die besluiten moeten nemen of de doodstraf wel of niet is toegestaan. En wat te denken van een president van de Verenigde Staten, die als opperbevelhebber dient te besluiten om ergens binnen te vallen of niet, hetgeen altijd voor slachtoffers zorgt. Als Obama met zijn leger intervenueert in een land, is hij daarmee dan automatisch een verpersoonlijking van het kwaad? En de vraag direct voortkomend uit de filosofische beschouwing: is het toegestaan om 'foute' dingen te doen om een bepaald 'goed' doel te bereiken?

Het ligt voor de hand om bij het bepalen van de ernst van iemands daden het recht te raadplegen. Immers het recht erkent, wat mag en wat niet mag, en met deze kennis zou je tot een goede beoordeling van de daden zouden kunnen komen. De regels van het oorlogsrecht zijn echter in dit geval niet toereikend. De Geneefse Conventie heeft artikelen die onnodige slachtoffers in oorlogstijd moet voorkomen. Met als belangrijkste motief om ernstige gebeurtenissen zoals die in de Tweede Wereldoorlog plaats hadden, zoals de Jodenvervolging van de nazi's, maar ook zeker de atoombommen van de Geallieerden op de Japanse doelen Hiroshima en Nagasaki, te voorkomen.⁹⁰ De artikelen die de Geneefse Conventie echter bevat op het gebied van de executies, die onder de verantwoordelijkheid en meermaals zelfs door Che Guevara zelf zijn uitgevoerd, zijn tegenstrijdig en leveren derhalve geen bijdrage aan het formuleren van een valide oordeel erover. Oordelen over de daden en intenties van Che gaat over de moraal. Er zijn vier verschillende ethische principes die elk een ander licht werpen op deze kwestie: deontologische ethiek, intentionalistische ethiek, consequentialistische ethiek en situationele ethiek. Deze principes worden in dit hoofdstuk kort beschreven. Voorafgaand aan die beschrijving, wordt eerst stilgestaan bij de bijdrage van Albert Camus aan de moraal filosofie. Aan de hand van Camus en de vier ethische principes wordt in hoofdstuk 3 een oordeel geveld over de daden en intenties van Che.

---

⁹⁰ Anoniem, *Oorlogsrecht en oorlogsmisdaden*, nr. 19, Utrecht: Geografisch instituut, 1981, pp. 3.

2.1 Camus

Albert Camus was een Algerijns-Franse filosoof en grondlegger van de filosofische stroming het absurdisme. Op het gebied van de moraalfilosofie heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd, met als belangrijkste werk ‘L’homme Révolté’, de mens in opstand. In dit diepgaande werk bespreekt Camus de ontsparingen van het revolutionaire denken, vanaf de Franse Revolutie tot en met de concentratiekampen van Auschwitz en Kolyma. In dit werk maakt Camus een keuze tussen twee manieren voor een mens om zich te bevrijden van de onderdrukking: de opstand of de revolutie. Tegenover het onvermijdelijke geweld van de revolutie plaatst Camus de redelijkheid van de persoonlijke opstand: "De opstandige vernedert niemand".⁹¹

Volgens Camus spreekt een mens in opstand zowel een “nee” als een “ja” uit. Hij zegt nee tegen lijden en onrecht, die hij niet meer gelaten accepteert, maar gaat bestrijden. Maar die strijd voert hij in naam van een ja, namelijk een waarde die hij met zijn medemensen deelt. In plaats van het lijden en het onrecht die de menselijke conditie kenmerken te blijven bestrijden, belooft de positieve, opstandige revolutionair een gelukkige toekomst in naam waarvan in het heden het geweld vrij spel krijgt. Het schone doel heiligt de vuile middelen.⁹² Camus veroordeelt een revolutionaire beweging, die gericht is op een abstract doel. De revolutie kan een moordend en mateloos mechanisme worden, wanneer zij zich in dienst stelt van de macht en de geschiedenis. In dit vochtige en donkere Europa, zo zegt Camus, heeft de mens gekozen voor de geschiedenis.⁹³

Camus prefereert de opstand. In elke vorm van verzet vindt men tegelijk een afweer met betrekking tot een grensoverschrijding en een bevestiging van iets in de mens zelf, waaraan men waarde hecht. Elke opstand beroept zich op een waarde. Dit betekent dat de waarde reeds bestond vóór de handeling, en dat zij er niet een resultaat van is. Deze waarde is de menselijke natuur. Datgene dat het waard is om bewaard te blijven, is niet het privilege van een enkeling, maar dat van alle mensen. De opstand wordt niet gekleurd door de afgunst jegens wat men niet heeft, maar de opstand verdedigt juist wat de mens is. De mens in opstand wil niet veroveren, maar hij wil aanvaard worden, zoals hij is. Hij verdedigt een

---

⁹¹ <http://www.spiritualia.be/literatuur/boek.aspx?isbn=978-90-6801-856-1>.

⁹² <http://www.liberales.be/essays/achterhuisarmoede>.

⁹³ Bakker, R., *Albert Camus*, Wageningen: H. Veenman en Zonen N.V., 1966, pp. 157.

algemeen menselijke waardigheid. Camus gelooft dat het probleem van het verzet zijn krijgt in het westerse denken, omdat zich in West-Europa een sterk gevoel van vrijheid ontwikkeld heeft in tegenstelling tot bijvoorbeeld primitieve samenlevingen, waarin de mythe overheerst. In de wereld van de mythe, die het gehele leven omvat vindt men geen opstand. Een dergelijke wereld kent in feite geen problemen, daar alle antwoorden er eens en voor altijd gegeven zijn. De mens staat met andere woorden in de onvrijheid der genade en is er geen beroep meer mogelijk op de opstand van de broederschap. De westerse wereld leeft volgens Camus in een ontheiligde maatschappij. En nu is het de vraag of wij buiten het heilige en zijn absolute waarden om een gedragsregel kunnen vinden.⁹⁴

Een revolutionaire handeling die aan haar oorsprong trouw zou willen blijven, zou zich moeten richten op een actieve instemming met het betrekkelijke; zij zou de menselijke levensstaat trouw moeten blijven.⁹⁵ De revolutionaire moord, de opoffering van het leven van een medemens, ook al is dat een onderdrukker, is de aantasting van de reden van de opstand: de menselijke waardigheid.⁹⁶ Geen revolutie is het volgens Camus waard dat men er voor strijdt, als ze niet onverwijld de doodstraf afschaft, of weigert om een duidelijk geformuleerd stelsel van straffen in te voeren als garantie dat het geweld werkelijk voorlopig zal zijn.⁹⁷ Als het doel, historisch gesproken, absoluut is en men zeker is dat het bereikt zal worden, dan kan men zonder bezwaar andere levens offeren. Is het doel niet absoluut, dan kan men alleen zichzelf offeren als inzet van een strijd om de menselijke waardigheid. Zal het doel de middelen rechtvaardigen? Mogelijk, maar wat zal het doel rechtvaardigen? Op die vraag, die het historische denken openlaat, antwoordt het verzet: de middelen.⁹⁸

2.2 Deontologische ethiek

De deontologische ethiek gaat in wezen uit van een herformulering van de morele aanmaning die vaak aan kinderen wordt voorgehouden: “wat als iedereen dat zou doen?” Een belangrijke filosoof binnen deze manier van denken is Immanuel Kant, die de imperatief stelde dat bij al

---

⁹⁴ Bakker, Camus, pp. 162.

⁹⁵ Camus, A., *De mens in opstand*, Amsterdam: Uitgeverij de bezige bij, 1965, pp. 231.

⁹⁶ <http://www.the-ledge.com/HTML/book.php?ID=190&lan=n>.

⁹⁷ Camus, *Opstand*, pp. 233.

⁹⁸ Camus, *Opstand*, pp. 233.

het handelen, stilgestaan moet worden bij het feit of het wenselijk is dat dit handelen als universele wet ingevoerd moest worden. Stel, iemand staat op het punt een belofte te breken, maar hij stopt om eerst over het imperatief van Kant na te denken: “zou ik willen dat het breken van beloften een universele wet wordt”? Dit antwoord hierop moet volgens de leer van Kant nee luiden, want het doen van een belofte heeft alleen zin als mensen een belofte houden. Het is volgens Kant derhalve niet mogelijk om rationeel te beweren dat iedereen zijn beloften moet breken, en dus heeft de mens als rationeel wezen de plicht om zich er aan te houden. Mensen hebben plichten, waaraan zij moeten gehoorzamen, wat er ook van komt.⁹⁹ Tegenhanger van deze ethiek is de consequentialistische ethiek, die er van uitgaat dat juist de consequentie van het handelen relevant is voor het morele oordeel dat er aan kan worden gegeven. In deze zin zou het denken van Camus ook deels als deontologisch beschouwd kunnen worden, juist omdat het ingaat tegen het consequentialistische denken: het doel moet niet de middelen heiligen, maar de middelen het doel.

2.3 Intentionalistische ethiek

De intentionalistische ethiek ligt in het verlengde van het deontologische denken, omdat het ook bij de deze ethiek in principe niet relevant is wat het gevolg is van het handelen. Intentionalistisch denken gaat uit van het principe dat er zich een (nood)situatie voordoet, waarbij actie wordt ondernomen volgens het principe ‘niets doen is geen optie’. De Duitse socioloog Max Weber maakte in zijn beroemde essay *Politik als Beruf* een nuttig onderscheid tussen ‘Gesinnungsethik’ en ‘Verantwortungsethik’. De ‘Gesinnungsethik’ valt onder de intentionalistische ethiek en de ‘Verantwortungsethik’ onder de consequentialistische ethiek. Bij ‘Gesinnungsethik’ wordt er primair belang gehecht aan de principes van iemand en zijn de praktische gevolgen van iemands handelen derhalve veel minder relevant. Aanhangers van deze ethiek zijn enkel geïnteresseerd in de vraag of mensen moreel hoogstaande intenties bezitten of niet. Dat deze goede bedoelingen in het dagelijkse leven catastrofale gevolgen kunnen hebben, achten zij als irrelevant.¹⁰⁰

---

⁹⁹ Dupré, B., *Inzichten, stromingen en ideeën, onmisbare basiskennis*, Diemen: Veen Magazines, 2010, pp. 92-95.

¹⁰⁰ <http://www.let.uu.nl/~arend-jan.bokestijn/personal/homepage/Blairdeenigestaatsmanineuropa.htm>.

2.4 Consequentialistische ethiek

De term consequentialistische ethiek is al een aantal keer gevallen. Het principe van deze ethiek is ‘het doel heiligt de middelen’. Deze theorie staat zoals gezegd lijnrecht tegenover de deontologische leer van Kant. De consequentialistische ethiek gaat er van uit dat het essentieel is bij het vaststellen of iets goed of kwaad is, dat de consequenties van de daden in ogenschouw moeten worden genomen en niet de daden zelf. Als de som van het menselijk welzijn wordt aanvaard als de gepaste maatstaf, betekent dit dat er een idee is over hoe op een rationele manier dergelijke beslissingen genomen en gerechtvaardigd kunnen worden.¹⁰¹ De Italiaanse filosoof Machiavelli was een belangrijke grondlegger van deze manier van denken. Hij ging uit van het principe van onzelfzuchtig handelen van de mens, die geen belangstelling heeft voor de wil (het mentale vermogen dat ons tot handelen aanzet), maar voor het doel. Hiermee stelt Machiavelli vast dat het doel de middelen heiligt.¹⁰² Waar onder de intentionalistische ethiek de term ‘Gesinnungsethik’ van Weber geschaard kan worden, kan aan de consequentialistische ethiek het begrip ‘Verantwortungsethik’ worden gekoppeld. Bij ‘Verantwortungsethik’ wordt het menselijke handelen beoordeeld naar de gevolgen er van. Aanhangers van deze ethiek realiseren zich dat het nastreven van mooie idealen soms afschuwelijke gevolgen heeft. En omdat zij weten dat, omgekeerd, het kwade het goede kan voortbrengen, zijn zij soms bereid om kwade middelen in te zetten voor het goede doel.¹⁰³

2.5 Situationele ethiek

De laatste vorm van ethiek die wordt beschreven is de situationele ethiek. Deze vorm van ethiek houdt in feite altijd rekening met de zogenaamde “Handlungsspielraum” van de actor. Deze “Handlungsspielraum”, hetgeen de manoeuvreerruimte betekent, is een sleutelgegeven bij de beoordeling van het historische handelen van individuen en collectieven. Het houdt in dat de ethiek afhankelijk is van de situatie. Op grond van de enorme (culturele) diversiteit in de wereld wordt in de situationele ethiek gesteld, dat er in het algemeen geen absolute of universele waarheden zijn. Alle morele oordelen zouden derhalve alleen gegeven mogen

---

¹⁰¹ Dupré, *Inzichten*, pp. 48-51.

¹⁰² Stokes, P., *Philosophy, Hundred Essential Thinkers*, London: Arcturus Publishing Limited, 2005, pp. 59.

¹⁰³ <http://www.let.uu.nl/~arend-jan.boekestijn/personal/homepage/Blairdeenigestaatsmanineuropa.htm>.

worden tegen de achtergrond van de maatschappelijke normen van de betreffende groepen.¹⁰⁴ Een voorbeeld van situationele ethiek is de tijdsgeest waarin een daad zich afspeelt. Ten tijde van de VOC, werden keiharde generaals en kooplui bijvoorbeeld als helden gezien, omdat zij oorlogen wonnen en hard optraden tegen de inheemse bevolking. Zo staat er in de oude VOC-stad Hoorn een standbeeld van oorlogsheld Jan Pieterszoon Coen. Deze man, wiens standbeeld sinds 1887 op het belangrijkste plein in Hoorn staat, was verantwoordelijk voor de dood van duizenden inwoners van de Banda-eilanden, enkel om een monopolie op nootmuskaat te bewerkstelligen.¹⁰⁵ Met dergelijke daden zou in de huidige samenleving een dergelijk persoon bestraft worden voor genocide of misdaden tegen de mensheid en ongetwijfeld de rest van zijn leven achter de tralies doorbrengen. De context is derhalve dus zeer belangrijk.

---

¹⁰⁴ Dupre, inzichten, pp. 45.

¹⁰⁵ <http://www.vocsite.nl/geschiedenis/personalia/coen.html> || <http://historiek.net/Algemeen/jan-pieterszoon-coen-1587-1629.html>.

3 Tegenstelling

In hoofdstuk 2 zijn enkele manieren van ethiek besproken die een leidraad vormen in het vellen van een moreel oordeel over de intenties en daden van Che Guevara. Bewust wordt er een onderscheid gemaakt tussen intenties en daden, omdat uit de beschrijvingen van de soorten ethiek in hoofdstuk 2, duidelijk naar voren komt dat dit voor de beoordeling zeer relevant is. In dit hoofdstuk worden zowel Che's ideologie en intenties, als zijn handelen en daden beschreven en onderworpen aan elk van de vier ethische principes. De controversie tussen aan de ene kant het prediken van liefde, maar ook het stellen dat haat een drijfveer is (zoals in de inleiding van hoofdstuk 2 staat beschreven), wordt in dit hoofdstuk verduidelijkt.

3.1 Intentie

3.1.1 Guerrilla

In hoofdstuk 1 van deze scriptie is een beeld gegeven van het leven van Che en daarmee in beknopte zin een beschrijving van de oorlogsvoering, waarmee hij de revolutie in onder andere Cuba, Congo en Bolivia trachtte te brengen. In deze paragraaf zal er een verdiepende beschrijving worden gegeven van die oorlogsvoering, die guerrilla wordt genoemd, om zo de acties en daden daarin beter te kunnen beoordelen.

Che legde in zijn boek over de guerrilla zelf de kern ervan uit:

*“Guerrilla is niet een klein groepje die het opneemt tegen een machtig leger. Nee, de guerrilla is de oorlog van een heel volk tegen de onderdrukker. De guerrillero is slechts de gewapende voorhoede van het volk; het merendeel van de manschappen bestaat uit de inwoners van een streek of een land. Dat is de grondslag van de kracht van de guerrilla en van het feit dat hij vroeg of laat zal triomferen over onverschillig welke heersende macht. Het volk is de basis en de kern van de guerrilla zelf”.*¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 193.

Het ontbreken van steun vanuit de bevolking was in Bolivia en Congo, zoals uiteen is gezet in de paragrafen 1.2.1.2 en 1.2.2, een van de belangrijkste redenen waarom de guerrilla daar niet functioneerde. In hoofdstuk 1 is meermaals beschreven dat Che ontzettend veel las en getekend was door het onrecht dat hij op zijn reizen door Zuid-Amerika tegenkwam. Dit is de reden dat zijn opvattingen over de guerrilla voortkwamen uit een diepgaande analyse van de Latijns-Amerikaanse werkelijkheid. De analyse blijft steeds bepaald door de visie op de toekomst die hij wilde bereiken.¹⁰⁷

De Cubaanse Revolutie heeft aangetoond dat de guerrilla een effectief middel kan zijn voor een volk om zich te bevrijden van een onderdrukkingsbewind. Che betoogde dat de Cubaanse Revolutie drie belangrijke dingen heeft aangetoond: de strijdkrachten van een volk kunnen een oorlog tegen het gevestigde leger winnen; een revolutionair hoeft niet altijd te wachten tot alle gunstige voorwaarden voor het ontketenen van een revolutie aanwezig zijn; en het platteland dient het voornaamste gevechtsterrein voor de gewapende strijd te zijn.¹⁰⁸ Een revolutie diende volgens Che een gewapende strijd te zijn, omdat aan het volk duidelijk gemaakt moest worden, dat het onmogelijk was om de strijd voor zijn rechten te voeren binnen het kader van de wet. De vrede werd namelijk juist verstoord door het feit, dat de gevestigde orde zijn macht handhaafde door het recht te onderdrukken.¹⁰⁹ Een guerrillastrijder vecht, omdat hij een maatschappelijk hervormer is. Hij gebruikt wapens om zijn doel, de omverwerping van het sociale bewind dat het ongewapende volk in greep houdt door onderdrukking en ellende, te bereiken.¹¹⁰

Che stelde dat de guerrillaoorlog een bepaalde fase van de klassieke oorlog is en volgens alle wetmatigheden daarvan moet worden gevolgd.¹¹¹ In theorie zijn er twee verschillende soorten guerrillaoorlog. De eerste is een soort van aanvulling op de strijd van grote geregelde legers, maar deze wordt hier buiten beschouwing gelaten. De tweede soort guerrilla, die van Che Guevara, behelst een gewapende groep, die de strijd aanbindt tegen de gevestigde macht (al dan niet koloniaal) en kent als enige uitgangspunt het verzet in de landelijke omgeving

---

¹⁰⁷ Achterhuis, H., *Filosofen van de derde wereld. Frantz Fanon, Che Guevara, Paulo Freire, Ivan Illich, Mao Tse-Toeng*, Baarn: uitgeverij Ambo b.v., 1975, pp. 59.

¹⁰⁸ Guevara, E.C., *De guerrilla-oorlog*. Den Haag: Boucher, ca. 1971, pp. 14.

¹⁰⁹ Guevara, *guerrilla-oorlog*, pp. 15.

¹¹⁰ Guevara, *guerrilla-oorlog*, pp. 19.

¹¹¹ Guevara, *guerrilla-oorlog*, pp. 17.

trachten te verbreiden. In feite is het niet van belang welke ideologische opzet de strijd bezielt, het economische beginsel van de eigendom van grond ligt hier vrijwel altijd aan ten grondslag.¹¹²

Een fundamenteel beginsel van de guerrillaoorlog is om nimmer een gevecht aan te gaan, wanneer de guerrilla niet bij voorbaat verzekerd is van de overwinning. De bekendste kenmerken van een guerrillaoorlog zijn verrassing, verraad en acteren in de nacht.¹¹³ De guerrillaoorlog wordt vaak gekarakteriseerd als ‘bijten en vluchten’. In feite zijn de guerrillastrijders continu aan het bijten, vluchten, wachten, bespieden, weer komen bijten en opnieuw vluchten enzovoort. Dit proces vindt plaats zonder de tegenstander een ogenblik respijt te gunnen. Het karakteristieke kenmerk van de guerrilla is tevens de beweeglijkheid ervan. Door het grote vermogen tot vluchten en de vele bewegingsmogelijkheden, kunnen de strijders voortdurend van front veranderen om een algehele omsingeling te voorkomen.¹¹⁴ Deze eerste fase van oorlog zal zich in de loop van de tijd uitbreiden, tot het opstandelingenleger door de continue groei ervan meer en meer op een geregeld leger begint te lijken. Dat is het moment waarop het in staat is de vijand beslissende slagen toe te brengen en de overwinning af te dwingen. De strijd wordt aanvankelijk aangeboden door een guerrilla, maar de overwinning komt altijd pas bij de vorming van een geregeld leger.¹¹⁵ Het onderscheid tussen een geregeld leger en een guerrilla is vooral te zien aan de manier van schieten. Bij het geregelde leger is er sprake van een grote vuursterkte, terwijl bij de guerrillastrijders meer spaarzaam geloste en nauwkeurige schoten worden geleverd.¹¹⁶ Dit is vooral zo, omdat de grootste vijand van de guerrilla het gebrek aan munitie is. Een guerrilla-eenheid zal derhalve nimmer een aanval op een groep mannen inzetten, wanneer daarmee alle munitie gemoeid zou zijn, zonder dat er een reële kans bestaat om nieuwe te bemachtigen.¹¹⁷ In feite is de bevoorradingsbron voor de guerrilla dus het wapenarsenaal van de vijand. Als er

---

¹¹² Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 20.

¹¹³ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 22.

¹¹⁴ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 31.

¹¹⁵ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 23-24.

¹¹⁶ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 34.

¹¹⁷ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 51.

een keuze gemaakt kan worden, zal de guerrilla daarom altijd de voorkeur geven aan het soort wapen dat het vijandelijke geregelde leger ook heeft.¹¹⁸

Het aantal mannen dat een gevechtseenheid van een guerrilla telt, ligt tussen de tien en de vijftien man. Dit aantal kan zich op iedere willekeurige plaats verbergen en tegelijkertijd elkaar steunen in de strijd tegen de vijand.¹¹⁹ In de guerrilla telt, dat hoe kleiner de actieve groep is, des te gemakkelijker de voeding ervan te verzekeren valt. Voor een guerrilla zijn de allerbelangrijkste voorzieningen: hangmatten, dekens, waterdicht zeil, muskietennetten en schoeisel. Medicamenten en voedsel kunnen over het algemeen in de streek zelf gehaald worden, omdat dit voor de bevolking gangbare artikelen zijn.¹²⁰ In een guerrilla zijn mannen zonder wapens ook belangrijk in de strijd. Zij nemen de wapens en munitie van gewonde of gevallen kameraden of van gevangenen over. Daarnaast dragen zij de zorg voor de krijgsgevangenen, het vervoer van de gewonden en fungeren zij als verbindingdienst.¹²¹ In een guerrilla geldt net als in een geregeld leger een hiërarchie. Zo werd Che op een gegeven moment commandant. Een commandant is de leider van een hele strijdmacht (100 tot 150 man). Daaronder staat een kapitein, die leiding geeft aan groepen van dertig tot veertig man. Een kapitein voert zijn peloton aan, hergroepeert dit en moet er zorg voor dragen dat het als een hechte eenheid strijdt. In een guerrillaoorlog is de gevechtseenheid de groep (8 tot 12 man). Aan het hoofd van zo'n groep staat een luitenant, die voor zijn kleine groepje dezelfde functie vervult als de kapitein voor een grotere groep.¹²²

Voor de guerrilla is het een absolute noodzaak dat de bevolking haar volledige medewerking verleent en dat de guerrilla een volmaakte kennis heeft van het terrein.¹²³ Het gebied waarin de guerrilla opereert moet natuurlijk worden uitgebreid, maar dit gebied mag nooit te groot worden. Tegelijkertijd dient de guerrilla er zorg voor te dragen dat zij een sterke operatiebasis behoudt, die tijdens de oorlog zoveel mogelijk versterkt moet worden. Door de grote afhankelijkheid van de bevolking binnen de zone, moet deze geïndoctrineerd worden.¹²⁴ Het

---

¹¹⁸ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 26.

¹¹⁹ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 51.

¹²⁰ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 55.

¹²¹ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 111.

¹²² Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 90.

¹²³ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 27.

¹²⁴ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 29.

feit dat de guerrilla in Congo niet slaagde, had onder andere te maken met het feit dat de bevolking er nog niet klaar voor was. De revolutie in Cuba was mede zo succesvol, omdat zelfs de bovenste laag van de middenklasse tegen Batista gekeerd was en dus het overgrote deel van de bevolking de guerrilla steunde.¹²⁵

De guerrilla is, zo stelde Che in zijn boek *de guerrillaoorlog*, geen vorm van terrorisme. Terrorismen is enkel nuttig, wanneer het gebruikt wordt om een beruchte leider van de onderdrukkende macht te straffen en van wie men weet, dat het nuttig is deze persoon uit de weg te ruimen. Het is echter onbespreekbaar binnen de guerrilla om onbelangrijke personen om te brengen; dit zou enkel een verhevigde onderdrukking veroorzaken.¹²⁶ Sabotage is daarentegen wel een nuttig en tevens zeer doeltreffend wapen in een guerrillaoorlog.¹²⁷ Het is opmerkelijk dat Che Guevara in de guerrilla, een wijze van oorlogsvoering die over het algemeen als wreder en onmenselijker wordt beschouwd dan de conventionele strijd tussen geregelde legers, zeer uitdrukkelijke morele en humane waarden invoerde. Voor Che gold dat een guerrillastrijder zich morele waarden als mildheid, waarheidsliefde en soberheid eigen diende te maken en dat elk mensenleven, ook dat van de vijand, van waarde moest worden geacht. De guerrillaoorlog was voor Guevara volstrekt verschillend van blind terrorisme of sabotage die slachtoffers maakt onder onschuldige mensen.¹²⁸

Voor de guerrilla is het goed dat de guerrillastrijders een paar boeken hebben die onderling uitgewisseld kunnen worden. Goede boeken zijn in dit geval die van een goede levensbeschrijving van een held uit het verleden, geschiedenisboeken of economisch-aardrijkskundige werken, die bij voorkeur over het eigen land gaan. Daarnaast zijn enige boeken van algemene aard om het culturele peil van de soldaten te verheffen en hun speelzucht af te leiden nuttig, want er is volgens Che soms toch nog teveel vrije tijd in het bestaan van de guerrillastrijder.¹²⁹ Kennis ontbreekt geregeld bij de guerrillastrijders en het is derhalve essentieel voor een goede guerrilla, dat zij onderwezen blijven worden en zich blijven ontwikkelen. Zo mag de rekrutenschool de politieke opvoeding nooit verwaarlozen. Rekruten meldden zich, volgens Guevara, vaak aan zonder enig duidelijk besef van de

---

¹²⁵ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹²⁶ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 36.

¹²⁷ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 29.

¹²⁸ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 60.

¹²⁹ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 86.

redenen, waardoor zij gedreven werden. Zij hadden zeer verwarde ideeën over vrijheid, vrijheid van drukpers en dergelijke, waardoor onderwijs essentieel was.¹³⁰

Wat in een guerrilla niet onderschat moet worden is het belang van het feit, dat een revolutionair leger dat een guerrillaoorlog voert, over reserves moet beschikken. De steun van deze organisatie van mensen die niet direct strijden, is essentieel en levensnoodzakelijk.¹³¹ De houding ten aanzien van alle menselijke levens was volgens Che per definitie een wezenskenmerk van de guerrillatactiek. De manier waarop de vijand moet worden aangepakt is belangrijk. De aanval of de houding ten aanzien van alle verachtelijke elementen, die zich schuldig maken aan verraad of moord, dient genadeloos fel te zijn. Ten aanzien van soldaten, die komen vechten om hun militaire plicht, moet echter de grootst mogelijke mildheid in acht genomen worden. Daarnaast moesten er volgens Guevara geen gevangenen worden meegenomen als er geen grote operatiebases zijn of moeilijk toegankelijke plaatsen ter beschikking staan. In dat geval moesten de overlevenden weer worden vrijgelaten en de gewonden met alle mogelijke zorg worden verpleegd. Het gedrag tegen de burgerbevolking moet getuigen van een groot respect voor de tradities en gebruiken van de burgers. Tevens mag met uitzondering van speciale gevallen geen recht worden gesproken, zonder de schuldige in de gelegenheid te stellen zich te verdedigen.¹³²

Iedere guerrillastrijder is bereid om te sterven. De strijder sterft dan niet om een ideaal te verdedigen, maar om dit ideaal om te zetten in werkelijkheid.¹³³ De guerrillastrijder, zo blijkt maar weer, kent een beschrijving vol controverses. Hij komt als een wervelstorm en heeft geen ander onderdak dan de geboden omstandigheden. Wanneer recht gesproken moet worden, doet hij dit, maar wanneer er paniek gezaaid kan worden onder de vijandelijke strijdmacht, zal hij dit niet nalaten. Tegelijkertijd behandelt hij echter de weerloze overwonnenen met zachtheid en eerbiedigt hij de doden. Een gewonde is hem heilig, vijandig of niet, en moet zo goed mogelijk verpleegd worden. Behalve natuurlijk als hij tot de doodstraf wordt veroordeeld door zijn foute verleden (in de ogen van de guerrillastrijders). Als een gevangene geen misdadiger is, zal hij worden vrijgelaten, nadat hem eerst flink de les

---

¹³⁰ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 169.

¹³¹ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 171.

¹³² Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 40.

¹³³ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 24.

wordt gelezen.¹³⁴ Een ander zeer belangrijk aspect van een militaire organisatie is de tucht. Tucht dient een van de grondvesten te zijn van een guerrilla en, het kan niet vaak genoeg herhaald worden, moet voortkomen uit een innerlijke en doordachte overtuiging die leidt tot een intrinsieke discipline. Als met deze discipline wordt gebroken, dan moet de schuldige, ongeacht de rang, worden gestraft.¹³⁵

Alles waar het om draait bij de revolutie, die het grote ideaal vormt, is eenvoudig. Zij verlangt geen grote woorden en is zo vastomlijnd en duidelijk, dat een strijder er zonder aarzeling zijn leven voor inzet. Voor de boeren is dit het recht op een eigen lapje grond, dat ze mogen bewerken. Voor arbeiders betekent het werk hebben, het krijgen van een behoorlijk loon en op deze manier net als de boeren genieten van de maatschappelijke rechtvaardigheid. Onder studenten en in vrije beroepen zijn er nog wel eens abstractere ideeën, zoals het vrijheidsbesef, waarvoor wordt gestreden.¹³⁶ In een guerrillaoorlog is het zo of hoort het zo te zijn dat een indrukwekkende meerderheid aan de kant van de opstand staat. Dan heeft de revolutie een kans van slagen, pas dan heeft een guerrilla zin.¹³⁷

3.1.1.1 Moreel oordeel

Een moreel oordeel vellen over de guerrillatactiek van Che Guevara gaat met de theorievorming van Camus in het achterhoofd snel richting een negatief oordeel. Elke revolutionaire moord is volgens Camus de aantasting van de menselijke waardigheid. In dit geval zal elke moord er volgens Camus een te veel zijn. Ook vanuit de deontologische ethiek wordt de guerrilla van Che afgekeurd. Hoewel morele waarden als mildheid, waarheidsliefde en soberheid er voor zorgden dat elk mensenleven van waarde geacht moest worden, is er binnen de deontologische ethiek geen goedkeuring voor moord. Het feit dat Che zijn strijd niet binnen de kaders van de wet wilde of kon voeren, zorgt er voor dat vanuit de deontologie zijn guerrilla wordt afgekeurd. Vanuit de intentionalistische ethiek is er een andere visie op de guerrilla van Che. Het feit dat de vrede juist werd verstoord door het feit, dat de gevestigde orde zijn macht handhaafde door het recht te onderdrukken, maakt het dat het handelen een

---

¹³⁴ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 70.

¹³⁵ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 172-173.

¹³⁶ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 76.

¹³⁷ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 114.

rechtvaardiging mogelijk maakt. De guerrillastrijder vecht, omdat hij een maatschappelijk hervormer is en daarmee met de juiste morele intentie. In dit geval zijn de morele waarden als mildheid en waarheidsliefde wel doorslaggevend, omdat onschuldige mensen hierdoor nimmer het slachtoffer dienden te zijn. Vanuit de consequentialistische ethiek zal in dit geval waarde worden gehecht aan het resultaat van het handelen. De Cubaanse Revolutie heeft tastbaar aangetoond dat de guerrilla een effectief middel kan zijn voor een volk om zich te bevrijden van een onderdrukkingsbewind. Derhalve valt met de consequentialistische visie het morele oordeel over de guerrilla van Che positief uit. Ook het feit dat de strijd een gewapende strijd moest zijn, wordt gerechtvaardigd door het feit dat het onmogelijk was om de strijd voor haar rechten te voeren binnen het kader van de wet. De koppeling tussen situationele ethiek en deze guerrilla draait om de 'Handlungsspielraum' van de guerrillastrijder. In dit licht is vooral het feit dat een guerrillaoorlog voeren een bijzondere manier van oorlog voeren is, interessant. Zo mag een groep strijders nimmer een gevecht aangaan, wanneer men niet bij voorbaat verzekerd is van de overwinning. Kenmerken als verrassing, verraad en acteren in de nacht zijn nauw verbonden met de guerrilla en maken dat de manier van oorlogvoeren als het ware wordt gecreëerd. De guerrilla kan niet op een andere manier ten strijde gaan. De theorie van de guerrilla is derhalve ethisch verantwoord, daar de situatie en de omstandigheden enkel deze mogelijkheden verschaft.

3.1.2 Che's revolutie

De Tweede Wereldoorlog had diepe sporen nagelaten in de wereldorde. De twee belangrijkste overwinnaars van deze oorlog, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, streden om de erfenis van het verslagen Duitsland en de geruïneerde Europese landen. Beide grootmachten wilden dat hun ideologie de heersende werd, om op die manier Europa weder op te kunnen bouwen zoals zij dat het beste vonden. De imperialistische communistische overheersing van Stalin aan de ene kant en de *containment*-politiek en de Marshallhulp van de Verenigde Staten aan de andere kant, zorgde voor een tweedeling in Europa, die zich langzaam begon uit te breiden naar de rest van de wereld. De Koude Oorlog was een feit. Vooral de Derde Wereld werd hiervan het slachtoffer.¹³⁸ Ook Fidel en Che kregen te maken met de strijd tussen de twee

---

¹³⁸ Westad, O.A., *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of Our Times*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, pp. 110.

grootmachten. De Cubacrisis in 1962, waarbij de Sovjet-Unie een militaire basis wilde creëren op Cuba, onttaardde bijna in wereldwijde ramp. Ternauwernood kon er een kernoorlog afgewend worden. De militaire basis op Cuba kwam er uiteindelijk niet, maar de onderlinge verhoudingen stonden op scherp.¹³⁹ De Sovjet-Unie was uiteindelijk meer geïnteresseerd in Afrika, waarbij Angola, Mozambique en Ethiopië hoog op de Russische politieke agenda stonden en Cuba daarin enkel mee zou kunnen gaan.¹⁴⁰ De economische politiek van Cuba, die werd geleid door Che, had zwaar te kampen met de strijd tussen de grootmachten. In de tijd van Che, was de revolutionaire beroering op haar hoogtepunt. In de jaren zestig werd het revolutionaire vuur flink opgestookt, waardoor de vele koloniën, en daarmee de Europese kolonisten en de Verenigde Staten, te maken kregen met bevrijdingsoorlogen. De Amerikaanse interventie in Vietnam past in deze context van de toegenomen spanning tussen de twee systemen, het kapitalisme en het communisme. Binnen deze gereguleerde historische context, zijn de ideeën van Guevara op geopolitiek en economisch gebied van toepassing.¹⁴¹ Che wilde weliswaar een revolutie ontketenen en opkomen voor de boeren, maar hij was geen simpele guerrillastrijder die streed tegen een kwade dictator. Hij was, zoals is beschreven in hoofdstuk 1, zeer belezen en geleerd en schreef zelf ook. Het is zelfs zo dat zijn veelzijdigheid als mens, die een belangrijke rol heeft gespeeld in de mythevorming rond zijn persoon, ten onrechte zijn theoretische bijdrage naar de achtergrond heeft geschoven.¹⁴² Deze paragraaf zal zijn theoretische bijdrage beschrijven ten einde een concreter beeld te schetsen van waar Che precies voor stond en streed.

De twee in paragraaf 1.1 besproken reizen door Zuid-Amerika die Che maakte, tekende hem als persoon. De manier waarop hij reisde zorgde ervoor dat hij veel in aanraking kwam met mensen die in armoede leefde, waarmee hij zijn roeping had gevonden: hij zou zijn leven wijden aan de armen en zieken.¹⁴³ Fidel Castro zei ooit: “De zaak waarvoor Che is gestorven is de verdediging van de verworpenen van deze aarde.”¹⁴⁴ Veel van de diepste overtuigingen van Che kwamen ook daadwerkelijk voort uit een verontwaardiging over de sociale onrechtvaardigheid. Toen Che terugkwam uit Guatemala, waar hij als dokter had willen

---

¹³⁹ Jon Lee Anderson (biograaf van Che): “Lopez, *Chevolution*”.

¹⁴⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 387.

¹⁴¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 330.

¹⁴² Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 62.

¹⁴³ Lopez, *Chevolution*.

¹⁴⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. ‘omslag’.

werken om de armen en de gemarginaliseerden te genezen van de ziektes die het gevolg waren van sociale ongelijkheid, besloot hij om naar de bron te gaan. De oplossing voor het probleem was in de ogen van Che de omverwerping van het systeem dat de sociale ongelijkheid veroorzaakte. Che geloofde niet meer in compromissen, daar deze in Guatemala ook niet hadden gewerkt. De macht moest met geweld worden overgenomen. Boeren die een agrarische revolutie voerden voor een socialistische toekomst, dat was het idee dat Che aansprak. Dus toen Che Fidel Castro ontmoette in Mexico Stad in 1955, wist hij dat hij de man had gevonden die hij zocht.¹⁴⁵ Che heeft altijd gezegd dat de revolutie geëxporteerd moest worden en sprak altijd over de revolutie als een toestand van het bewustzijn.¹⁴⁶ Zijn credo “Hasta la victoria siempre”, (vrij vertaald: tot aan de overwinning voor altijd) zegt genoeg.¹⁴⁷

De Duitse marxist Kautsky schreef ooit “We weten dat onze doeleinden slechts bereikt kunnen worden door een revolutie, maar we weten ook dat het niet in onze macht is om revolutie te maken, evenmin als het in de macht van onze tegenstanders ligt om haar te verhinderen.”¹⁴⁸ Che heeft zich fel verzet tegen deze structuralistische marxistische opvatting, die impliceert dat de geschiedenis een proces zonder subject is. Mensen zijn volgens Che, in potentie, bewuste subjecten die actief in kunnen grijpen in de geschiedenis. In deze zin moet ook Che’s uitspraak worden gelezen dat het ‘de taak is van een revolutionair om revolutie te maken.’¹⁴⁹ Het doel van Che was uiteindelijk om, zoals staat geschreven in de inleiding van hoofdstuk 2 van deze scriptie, ‘twee of drie nieuwe Vietnams te creëren’, om daarmee de Verenigde Staten te dwingen hun krachten te versnipperen en hen zo te verzwakken. Hij stelde dat dit mogelijk was en beweerde daarbij dat een volk zonder haat niet kan zegevieren over een meedogenloze vijand.¹⁵⁰

Fidel beschreef het dilemma waar de wereld mee kampte in zijn tijd als “het moeten kiezen tussen het kapitalisme dat het volk uithongert, en het communisme dat de economische

---

¹⁴⁵ Jon Lee Anderson (biograaf van Che) in: “Lopez, *Chevolution*”.

¹⁴⁶ Mario Espinoza (Boliviaanse filmmaker) in: “Lopez, *Chevolution*”.

¹⁴⁷ Lopez, *Chevolution*.

¹⁴⁸ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 52.

¹⁴⁹ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 51.

¹⁵⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 391.

problemen oplost maar de vrijheden onderdrukt”.¹⁵¹ Castro abstraherde hiermee de ideologische strijd tot de beschrijving van het kapitalisme als een ideologie die de mens opoffert, en het communisme als een ideologie die door zijn totalitaire opvatting van vrijheid, de rechten van de mens opoffert. Fidel stelde dat hij, Che en alle andere revolutionairen het noch met het een, noch met het ander eens waren. Hun revolutie zou een autonome Cubaanse Revolutie zijn. Pas op 2 december 1961, vijf jaar na de landing van de Granma, definieerde Fidel Castro de Cubaanse revolutie alsnog officieel als marxistisch-leninistisch.¹⁵² Che, die als ambassadeur van de Cubaanse revolutie de hele wereld afreisde, kwam na zijn reis terug met een massa nieuwe kennis die hij ten dienste kon stellen van de revolutie. Door zijn reis door de Derde Wereld heeft hij gezien dat het socialisme verschillende vormen kon aannemen en dat elk land het aanpaste aan zijn eigen behoeften. Che Guevara sloot op 8 augustus 1960 het eerste congres van de *Juventud Latino Americana* af met de verklaring:

*“Als jullie me vragen of onze revolutie communistisch is, zou ik haar definiëren als marxistisch. Onze revolutie heeft met haar eigen methodes de paden ontdekt die Marx heeft geschetst. Ik zeg hier, met al mijn kracht, dat de Sovjet-Unie, China, de socialistische landen en alle koloniale en semikoloniale volkeren die erin geslaagd zijn zich te bevrijden, onze vrienden zijn. Hoewel er regeringen in Zuid-Amerika zijn die ons aanraden om de hand te likken die ons slaat, kunnen wij ons niet verenigen in een continentaal bondgenootschap met onze grote slavendrijver.”*¹⁵³

In zijn ideologie en de theoretische beschrijving die daaruit voortkwam, probeerde Che aan te tonen dat honger niet ontstond door een gebrek aan voedsel, maar door een gebrek aan geld om voedsel te kopen.¹⁵⁴ Volgens Che moest de opbouw van een nieuwe maatschappij gepland worden. Deze planning is onderdeel van de wetten van het socialisme, zonder welke een nieuwe samenleving onmogelijk wordt.¹⁵⁵ De opvattingen van Che vloeiden voort uit een klassieke marxistische analyse. Zo mocht volgens Che de gebruikswaarde niets anders zijn

---

¹⁵¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 274.

¹⁵² Cormier, *Che Biografie*, pp. 274.

¹⁵³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 295.

¹⁵⁴ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 54.

¹⁵⁵ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 55.

dan de som van de geïnvesteerde arbeid. Hiermee ging Che de strijd aan met het warenfetisjisme dat werd gekoppeld aan de ruilwaarde. De steeds terugkerende vraag hierin blijft, wie de gebruikswaarde bepaalt en hoe. Het antwoord van Che hierop was het proces van de centraal geleide planning. Volgens Che was dat ‘de zijnswijze van de socialistische maatschappij’, in de zin waarin centralisatie een blijk zou zijn van rationele keuzes. Hiermee gaf Che uiting aan zijn geloof in de mens en aan de gemeenschappelijke rationaliteit waartoe mensen in staat zouden zijn, maar die tot dat moment niet historisch geverifieerd was.¹⁵⁶ Che duldde niet dat, in een ‘gesocialiseerde’ economie, de winsten die van de ene naar de andere onderneming vloeiden, werden beschouwd als goederen. Goederen zouden op deze manier namelijk een prijs krijgen die zichzelf kon bepalen of kon worden bepaald in omstandigheden die de gelegenheid zouden bieden voor berekeningen naar rentabiliteit.¹⁵⁷ Che stelde dat de prijzen van producten vastgesteld behoorden te worden met een duidelijke minachting voor de waardewet, omdat er volgens Che altijd vanuit moest worden gegaan, dat een hele categorie artikelen die dienen om de fundamentele levensbehoeften van de mensen te dekken, tegen lage prijzen behoren te worden aangeboden.¹⁵⁸ Che aanvaardde weliswaar het bestaan van inkomensverschillen op basis van capaciteiten, maar was tegen het gebruik van salaris als middel om de productiviteit en de kwaliteit te verhogen. Che zag dit als een kapitalistische stimulans, welke volgens Che moest worden vervangen door morele stimulansen, opdat een Nieuwe Mens geboren zou worden.¹⁵⁹

De gehele filosofie van Che en zijn optreden kan enkel op een juiste manier worden beoordeeld vanuit het basisidee van ‘een nieuwe mens in een communistische maatschappij’.¹⁶⁰ Op dit punt ligt ook de grote aantrekkingskracht van zijn persoon voor de mensen uit de westerse wereld. In de westerse wereld overheerst de zogenaamde filosofie van het haalbare. In deze filosofie heeft elke actie en elk onderzoek zijn onzichtbare grenzen tot de werkelijke problemen van de mens en zijn vervreemding aan de orde worden gesteld. Binnen deze grenzen is alles geoorloofd, zolang er dus maar niet radicaal buiten deze grenzen geprobeerd wordt te komen. Che was echter een persoon die dat juist wel deed. Che stootte door naar de fundamentele van de neo-kapitalistische samenleving. Waar in Europa niemand

---

¹⁵⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 329.

¹⁵⁷ Cormier, *Che Biografie*, pp. 300.

¹⁵⁸ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 55.

¹⁵⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 300.

¹⁶⁰ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 48.

aan het meest essentiële probeert te komen, zoals het overwegen van de mogelijkheid om notities als gewin en concurrentie uit de menselijke geest te halen, deed Che dit wel. Een samenleving, zonder het nastreven van persoonlijk belang, lijkt voor de westerse wereld een fata morgana, maar Che streed ervoor.¹⁶¹ Hij stelde dat voor de opbouw van het communisme zowel de economische basis als de mens veranderd moest worden. Het is derhalve niet mogelijk om bij de overgangsfase naar een nieuwe samenleving, eigen belang en materieel voordeel de drijfveren te laten zijn van het economisch systeem. Het geweten moet die productiefactor zijn. De morele prikkel in plaats van de materiële prikkel, was het juiste instrument om de weg naar het communisme in te slaan volgens Che. Hij distantieerde zich openlijk van het ‘goulashcommunisme’ van Chroesjtsjov. De revolutie was voor Che niet in eerste plaats gericht op productieverhoging. Als de revolutie niet zou leiden tot een betere mens, dan interesseerde de revolutie Che niet.¹⁶² Illustratief voor deze geweldige kloof tussen Guevara’s visie en het Sovjet-communisme is het feit dat bijna geen enkel werk van Che in een Oost-Europese taal, inclusief het Russisch, vertaald is.¹⁶³ Toch zat er in de kern niet een heel groot verschil tussen het Sovjet-communisme en Che. Lenin schreef namelijk ooit al eens over het extra werk dat arbeiders uit eigen initiatief deden. Hij schreef:

*“Het is het begin van een veel moeilijker, wezenlijkere en radicalere revolutie dan de omverwerping van de bourgeoisie, want het is een overwinning op onze eigen gewoonten, onze laksheid, op ons kleinburgerlijk egoïsme, op alle gewoonten die het vervloekte kapitalisme de arbeiders en boeren heeft bijgebracht.”*¹⁶⁴

Che Guevara heeft het op identieke wijze over het grootste gevaar voor de revolutie dat niet van buitenaf komt, maar van binnen, uit de mensen zelf, vanuit de mentaliteit die zij hebben overgehouden uit een vroeger tijdperk.¹⁶⁵ De ideeën van Che sluiten in deze zin ook nauw aan bij die van Mao, die de grootste barrières voor het bouwen van een nieuwe wereld niet in het

---

¹⁶¹ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 49.

¹⁶² Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 53.

¹⁶³ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 54.

¹⁶⁴ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 57.

¹⁶⁵ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 57.

bestaan van de imperialistische vijand zag, maar in de traagheid, genotzucht, arrogantie en de zelfzucht van de revolutionairen zelf.¹⁶⁶

Che Guevara, die een verandering van het fundament van de maatschappij voor de nieuwe mens nastreefde, waarin de mens vrij van de erfzonde zou worden geboren,¹⁶⁷ moest echter in zijn analyse wel rekening houden met een aantal situaties, die sinds Marx en Lenin, vooral op mondiaal niveau veranderd zijn. Toch aarzelde hij niet om, zij het spaarzaam, openlijk zijn humanistische ideaal te belijden.¹⁶⁸ Che werd wel eens verweten de hele morele en humanistische problematiek er bij te halen, terwijl deze thema's van vervreemding en emancipatie niet tot de bagage van het wetenschappelijk marxisme zouden behoren. Che vond echter dat er geen absolute scheiding tussen theorie en praktijk bestond en dat er derhalve ook geen scheiding bestond tussen waardevrij wetenschappelijk kennen en waardegebonden politiek handelen.¹⁶⁹ De Oostenrijks-Amerikaanse filosoof en schrijver Bruno Bettelheim stelde ooit dat Che er verkeerd aan deed om alles snel te willen. Bettelheim zag in dat Che's Nieuwe Mens niet van de ene op de andere dag kon bestaan. Che wilde bepalen voor mensen hoe ze zich moesten gedragen, in feite zoals Che zich zelf gedroeg. Che was er van overtuigd dat het dan goed zou komen. Dit was volgens Bettelheim echter onmogelijk. Hij stelde dat je mensen de keuze moet laten en dus de tijd. Het is noodzakelijk om eerst met mensen de dialoog aan te gaan, want van daaruit zouden veranderingen voort komen. De Nieuwe Mens van Che zou derhalve hebben geleken op een te volmaakte en derhalve utopische robot.¹⁷⁰

Frans Goedhardt stelde ooit dat er in de ontwikkelde wereld drie maatschappijvormen mogelijk zijn: het democratisch kapitalisme, het dictatoriaal fascisme en het dictatoriaal communisme. Volgens hem bestaat er wel nog een vierde mogelijkheid, die van het socialisme met een menselijk gezicht, maar bestaat deze in de praktijk evenwel nergens. Het zou een droombeeld van onpraktische idealisten zijn.¹⁷¹ Ook nu nog blijft deze stelling staan, daar de enige landen waar het communisme of socialisme nu nog de heersende ideologie is,

---

¹⁶⁶ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 58.

¹⁶⁷ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 50.

¹⁶⁸ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 50.

¹⁶⁹ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 51.

¹⁷⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 329.

¹⁷¹ Goedhart stelde dit in gesprek met Gerard de Bruijn in De Nieuwe Linie van 24 april 1974, uit: "Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 49".

onderdrukking en demagogie aan de orde van de dag is. Desalniettemin is het een blijk van te weinig eerbewering voor Che's werk om hem wereldvreemd te noemen. Che schreef namelijk vanuit de concrete werkelijkheid van alledag, zoals hij die althans bij gedeelten van het Cubaanse volk zag. Che drong geen abstract ideaal op aan de werkelijkheid van bovenaf.¹⁷² In de Guerrilla was het geregeld zo, dat de strijders elkaar de meest gevaarvolle opdrachten betwistten. Tijdens de Cubacrisis in 1962, toen een groot deel van de arbeiders gemobiliseerd was, steeg de productie desondanks met 30% en stelden daarnaast veel partijleden, jongeren en intellectuelen zich vrijwillig beschikbaar voor de suikeroogst of trokken de bergen in om dorpsonderwijzer te worden. Er waren op die manier in Cuba meerdere voorbeelden voorhanden, die aantoonde dat het mogelijk was om het geweten als de belangrijkste productiefactor te hebben. Ondanks dat Che erkende dat het hier uitzonderingssituaties betrof, zag hij wel dat deze uitzonderingssituaties een onthullend licht op de menselijke mogelijkheden wierpen.¹⁷³

3.1.2.1 Moreel oordeel

Met Camus' theorie als basis voor een beoordeling met betrekking tot deze revolutionaire visie van Che, kan er geconcludeerd worden dat Camus dit af zou wijzen. Vooral het utopische beeld van Che over bijvoorbeeld de Nieuwe Mens, komt overeen met Camus' theorie over utopische beelden die worden geschetst bij het brengen van revolutie. Daarnaast druist de wens van Che, om 'twee of drie nieuwe Vietnams te creëren', volledig in tegen de ethiek van Camus. Een oorlog als in Vietnam, staat garant voor vele slachtoffers, hetgeen in de theorie van Camus juist voorkomen dient te worden. Che's credo "Hasta la victoria siempre" (tot aan de overwinning voor altijd), schetst ook het feit dat zolang het doel, dat als utopisch wordt gezien, niet bereikt is er gevochten blijft worden. Dit volgt Camus' visie dat een revolutie geen rem kent op het gewelddadige aspect ervan. Dit is dezelfde reden waarom vanuit de deontologische ethiek de daden worden veroordeeld. Geweld en moord, tot de overwinning er op volgt is uitgaan van het doel en de middelen als ondergeschikt zien. Ook de deontologische ethiek veroordeelt dit. Het oordeel dat de intentionalistische ethiek met betrekking tot de visie op Che's revolutie stelt is positief. Zowel voor het handelen van Che in

---

¹⁷² Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 58.

¹⁷³ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 58.

Cuba, hetgeen mede is voortgekomen uit de historische context van de Koude Oorlog, als de morele overtuiging waarin Che zijn doel verantwoordt, zijn met de intentionalistische ethiek goed te verklaren. De reizen die Che maakte, waarin hij zag dat de wereld hard en oneerlijk was, brachten hem tot de roeping dat hij zich zou wijden aan de armen en zieken. De ‘Gesinnungsethik’ is hierbij zeer zeker aanwezig. Als de consequentialistische ethiek in ogeschouw wordt genomen dan is de manier waarop Che zijn revolutie wil bereiken gerechtvaardigd. De oplossing voor het probleem was in de ogen van Che de omverwerping van het systeem dat de sociale ongelijkheid veroorzaakte. Che geloofde niet meer in compromissen, daar deze in Guatemala ook niet hadden gewerkt. Het doel heiligt in dit geval de middelen. Een punt dat echter tegen de consequentialistische ethiek ingaat is Che’s utopische beeld van het schetsen van een Nieuwe Mens. De intentie mag de juiste zijn geweest, maar dat het creëren van een Nieuwe Mens in zo’n kort tijdsbestek gerealiseerd zou worden, was onrealistisch en derhalve consequentialistisch gezien onverantwoord. Vanuit het oogpunt van de situationele ethiek tot slot is het revolutionaire beeld van Che zeer verantwoord. Vooral het feit dat de revolutionaire beroering op haar hoogtepunt was en Che door de ontmoeting met Fidel Castro de ruimte kreeg zijn revolutie kracht bij te zetten, speelt hier een cruciale rol in.

3.2 Daden

Door zijn astma en het ijzeren doorzettingsvermogen dat daaruit voortkwam en het vele lezen dat Che deed, was hij als jongeman al superieur aan iedereen. Zijn superioriteit bleek vooral uit zijn intelligentie, zijn vasthoudendheid en het feit dat hij zo ontzettend veel in zijn mars had.¹⁷⁴ Alberto Granado zei ooit over Che: “zijn kracht lag in zijn karakter en niet in zijn spieren”.¹⁷⁵ Bij Che kwam uit zijn eenvoud zo veel charisma naar voren, dat veel mensen die hem gekend hebben, hebben gezegd dat je wel van hem moest houden.¹⁷⁶ Toch was Che niet in alles onderlegd. Zo had hij nauwelijks politieke of diplomatieke vaardigheden. Hij maakte gauw vijanden en hield zich nooit in. Hij lag continu overhoop met zijn omgeving. Hij dacht echt dat hij de wereld kon veranderen en was derhalve strijdbaar, maar vooral heel streng in

---

¹⁷⁴ Lopez, *Chevolution*.

¹⁷⁵ Montes-Bradley, E., *CHE. Rise and Fall*, EMB Entertainment, 2006, m. 29.56.

¹⁷⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 329.

de leer.¹⁷⁷ Hier maakte Che een enorme indruk mee. Werken was de favoriete bezigheid van Che. Wanneer sommigen op zondag, een vrije dag in Cuba, graag gingen zwemmen, deed Che liever vrijwilligerswerk.¹⁷⁸ Zijn rechtheid in de leer en strijdbaarheid voor de Revolutie blijkt ook uit de woorden die Che schreef vlak nadat hij in Congo was geland:

“Ik laat bijna elf jaar van werken voor de Revolutie aan de zijde van Fidel achter me, een gelukkig gezin, als je het zo kan noemen, het leven van een revolutionair die zich wijdt aan zijn taak en aan een massa kinderen die amper zijn liefde hebben leren kennen. Er begint een nieuwe cyclus.”¹⁷⁹

Che verwachtte van de revolutionaire kaders, dat zij zich door hun morele idealen volledig lieten leiden. Het partij kader moest als voorbeeld dienen van toewijding en offerbereidheid. Che legde zichzelf altijd zwaardere lasten op dan zijn medestrijders en juist daardoor wist hij mensen te inspireren.¹⁸⁰

Che schreef aan zijn kinderen toen hij definitief leek te verdwijnen van Cuba:

“Jullie vader was een man die handelde naar zijn opvattingen, en je kunt er zeker van zijn dat hij trouw is gebleven aan zijn beginselen. (...) Zorg er vóór alles voor dat je altijd in staat bent onrecht, tegen wie en waar ook ter wereld zelf diep te voelen. Dat is de mooiste eigenschap van een revolutionair.”¹⁸¹

Che had een obsessie voor eerlijk delen. Als er een bodempje melk was, werd deze niet in tweeën of drieën verdeeld, maar ging het in de koffiekkan, zodat iedereen er wat aan had.¹⁸² In de strijd was Che even recht in de leer als in zijn theorie. Een van de guerrillastrijders vertelde over Che dat hij hen verschillende keren had belet het vuur te openen, om niet onnodig te

---

¹⁷⁷ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹⁷⁸ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹⁷⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 373.

¹⁸⁰ Achterhuis, *Filosofen derde wereld*, pp. 59.

¹⁸¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 366.

¹⁸² Cormier, *Che Biografie*, pp. 376.

doden. Che riep dan: “Niet schieten! Ze zijn niet gevaarlijk, ze hebben ons niet gezien.” Veel vaker hadden de guerrillastrijders meer soldaten kunnen elimineren.¹⁸³ Che legde uit dat hun houding tegenover de gevangenen heel anders is dan die van de vijand. Zo maakte de vijand de gewonden af en lieten ze hun eigen gewonden achter. Dit verschil zou volgens Che in de loop van de tijd in het voordeel van de guerrilla gaan werken. Che vond dat de guerrilla altijd correct moest verlopen en dat er dus niet voor de lol mensen gedood moesten worden. Hij legde zijn soldaten menig keer uit dat de soldaten die aan de kant van Batista vochten, niet allemaal door en door slecht waren.¹⁸⁴ Dit was ook de reden dat Che menig keer soldaten moest redden, die even daarvoor nog op hem schoten. Nadat hij zijn mouwen opstroopte, bevlekte Che Guevara zijn handen met bloed, om mensen te redden, zonder zich bezig te houden met de vraag wiens bloed het was.¹⁸⁵

Che had principes, was recht in de leer en streed voor vrijheid en gelijkwaardigheid. Toch was Che niet de vredelievende mens die velen in hem zagen of wat de mythe doet geloven. Al vroeg zat gewelddadigheid in zijn systeem. Toen hij pas 15 jaar oud was, stelde hij al dat hij het nutteloos vond om te demonstreren zonder geweer. Hij vond dat wapens nodig waren voor de revolutie.¹⁸⁶ Daarnaast vertelde Che ooit aan Alberto Granado dat hij alleen graag reisde, als hij een machinegeweer bij zich had.¹⁸⁷ Deze voorkeur voor geweld, bleek ook in zijn revolutionaire visie. Hij bleef er tot zijn dood in geloven dat de gewapende strijd de enige oplossing was voor volkeren die zich wilden bevrijden.¹⁸⁸ Che vertelde ooit aan een vriend van hem dat hij de gedachte van een revolutie, waarbij geen schoten worden gelast, er een vond voor mensen die naar zijn zeggen ‘niet goed snik waren’. Deze uitspraak kwam voort uit een gebeurtenis in 1943, waar in Cordoba de leerlingen van de bovenbouw werden opgeroepen om een betoging te organiseren en te eisen dat een stuk of honderd gearresteerde studenten zouden worden vrijgelaten. Che had destijds gezegd, alleen de straat op te gaan als hij een pistool kreeg, want hij zei “reactionair geweld is alleen maar te beantwoorden met

---

¹⁸³ Cormier, *Che Biografie*, pp. 469.

¹⁸⁴ Cormier, *Che Biografie*, pp. 136.

¹⁸⁵ Cormier, *Che Biografie*, pp. 161.

¹⁸⁶ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹⁸⁷ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

¹⁸⁸ Cormier, *Che Biografie*, pp. 363.

revolutionair geweld”.¹⁸⁹ Che zelf was zich terdege bewust van zijn gewelddadigheid. Hij schreef vanuit de gevangenis, waar hij in hongerstaking ging:

*“Ik ben geen jesus en geen filantroop. Ik ben het omgekeerde van een jesusfiguur en filantropie heeft niets te maken met de zaken waarin ik geloof. Ik zal met alle wapens vechten die mij ter beschikking staan, in plaats van me aan een kruis of waar dan ook aan te laten vastspijkeren.”*¹⁹⁰

Zijn gewelddadigheid richtte zich niet alleen op de vijand, maar ook binnen zijn eigen guerrilla was hij verantwoordelijk voor veel geweld, vooral door middel van vele executies. Tijdens de guerrilla was Che verantwoordelijk voor de executies van meerdere mannen die veroordeeld waren voor onder andere deserteren en spioneren.¹⁹¹ Zo beschreef Che in zijn dagboeken:

*“Het waren moeilijke momenten voor de Revolutie en op grond van de bevoegdheden die ik had als bevelhebber van een gebied, werd boer Aristidio na een verkorte procedure geëxecuteerd. Tegenwoordig vragen we ons af of hij echt zo schuldig was dat hij de dood verdiende en of het niet mogelijk was geweest zijn leven te redden voor de opbouwfase van de Revolutie. Oorlog is moeilijk en hard en als de agressie van de vijand toeneemt is het niet mogelijk om ook maar het minste spoortje van verraad te tolereren. Misschien hadden we zijn leven de maanden ervoor, toen de guerrilla nog zwakker was, of de maanden erna toen we relatief gezien veel sterker waren, kunnen redden. Maar Aristidio had de pech dat zijn zwakheden als revolutionair strijder precies samenvielen met het moment dat we sterk genoeg waren om een actie zoals die van hem drastisch te bestraffen en niet sterk genoeg om dat op een andere manier te doen, omdat we geen gevangenis noch andere mogelijkheden voor opsluiting hadden.”*¹⁹²

---

¹⁸⁹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 56-57.

¹⁹⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 112.

¹⁹¹ Anderson, J. L., *Che Guevara, A revolutionary life*, New York (NY), Grove Press, 1997, pp. 237-238, 269-270, 277-278.

¹⁹² Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 207.

In dit dagboek vertelt hij onder meer over de executies van een boer en zijn zwager die van het rechte pad waren gegleden en hij vertelt over de Chinees Chang die in een boerenhut samen met een boer terecht werd en ter dood veroordeeld werd. Alle executies volgden na een kort proces, waarin de mensen om uiteenlopende redenen ter dood werden veroordeeld. Ook werd er wel eens een symbolische executie uitgevoerd. Che beschreef in zijn dagboek hoe de drie jongens die het meest betrokken waren geweest bij de misdaden van Chang, maar waarvan Fidel vond dat hij ze nog één kans moest geven, werden geblinddoekt en de doodsangst ondergingen die je voelt als je geëxecuteerd wordt. Toen de drie na enkele schoten in de lucht ontdekten dat ze nog springlevend waren, was de dankbaarheid en gehoorzaamheid immens en hadden zij hun lesje meer dan geleerd.¹⁹³ In zijn dagboek, komen bij Che tal van executies aan bod. Van twee spionnen die werden gefusilleerd tot een jonge jongen die zijn fouten wel toegaf, maar in een gevecht om wilde komen en niet bij executie. Hij werd toch geëxecuteerd, waardoor hij niet als held voor de Revolutie kon sterven. Volgens Che stierven ze wel allemaal loyaal aan de Revolutie. Ze werden geëxecuteerd en dienden daarmee, zo schreef Che, als voorbeeld.¹⁹⁴ Che was niet alleen eindverantwoordelijk voor de executies, maar hij executeerde vooral in het begin zelf ook. Op een gegeven moment was er een spion ontdekt tussen de strijders en deze moest geëxecuteerd worden, maar niemand wilde deze last op zich nemen. Che bood aan om het te doen en beschreef later de grootte van de kogelwond en hoe de kogel de hersenen van de man in- en uitging. Hij schreef tevens hoe rustig hij die nacht ging slapen, zonder astma-aanvallen.¹⁹⁵ Voor de schepping van een vrije republiek in de Sierra Maestra, wat Che wilde bereiken tijdens de guerrilla, was er sprake van dat er recht en orde moest heersen. Het was daarom aan de orde van de dag dat verraders werden geëxecuteerd, soms na een proces, soms na een bevel. Zo was er een man die zich in de dorpen uitgaf voor dr. Guevara en de vrouwen vroeg zich uit te kleden, zodat hij ze kon onderzoeken. Deze man werd in opdracht van Che zelf ter plekke, zonder proces, geëxecuteerd.¹⁹⁶ Naast deze executies, vonden ook nog tal van executies plaats toen de

---

¹⁹³ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 208-209.

¹⁹⁴ Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 210- 211.

¹⁹⁵ Claudio, *Myth Mission*, 16:20.

¹⁹⁶ Cormier, *Che Biografie*, pp. 154.

Revolutie eenmaal een feit was. Che was als hoofdaanklager verantwoordelijk voor tal van executies van beulen van het Batistabewind.

De Duitse moraalfilosoof Hannah Arendt zag deze executies van beulen van het Batistabewind als immoreel. Zij zag de politieke crisis van de twintigste eeuw als een vorm van de ineenstorting van de moraal. Opeenvolgend het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, de opkomst van de totalitaire regimes in Rusland en Duitsland en de vernietiging van hele klassen en rassen van mensen, de uitvinding van de atoombom en het gebruik ervan tijdens de Tweede Wereldoorlog, de Koude Oorlog en het nog nooit eerder vertoonde vermogen van de posttotalitaire wereld om zichzelf door middel van kernwapens te vernietigen, toen Korea, vervolgens Vietnam, enzovoort, zijn volgens Arendt gebeurtenissen, die ‘elkaar opvolgden als een Niagara-waterval van historische feiten’, die hiervoor een argumentatie vormen. Arendt stelde hierbij dat de morele ineenstorting niet zozeer te wijten was aan de onwetendheid of kwaadaardigheid van mensen.¹⁹⁷ Zij was van mening dat het menselijk kwaad grenzeloos is, als het niet tot wroeging leidt en als de misdaden worden vergeten zodra ze zijn begaan. De moraal ontbreekt volgens haar, wanneer de neiging van individuele personen om zich te onthouden van kwaad in plaats van zich ertegen te verzetten, en dus de neiging om het kwaad af te wijzen en zich er niet door te laten verleiden, niet meer aanwezig is. Arendt ontwikkelde deze theoretische visie tijdens haar onderzoek en bestudering van het strafproces tegen nazibeaule Adolf Eichmann.¹⁹⁸ Hannah Arendt openbaarde in dit onderzoek naar de misdaden van Eichmann, dat hij niet een gevoelloze moordenaar, wat je zou verwachten bij iemand die zo veel doden op zijn geweten heeft, maar een bureaucratische ambtenaar die de bevelen opvolgde.¹⁹⁹ Che stelde dat elk mensenleven waardevol was, terwijl hij tegelijkertijd stelde dat verraders, en leiders van het kapitalistische systeem geëxecuteerd konden worden, evenals de beulen van het Batista-regime. De vraag in deze is in hoeverre de beulen van het Batista-regime de misdaden begingen uit eigen overweging of uit plichtsbesef, dan wel gehoorzaamheid. Hoewel elke vergelijking met de Tweede Wereldoorlog even gevaarlijk als controversieel is, kun je wel van de principekwestie uitgaan dat het principe “Befehl ist Befehl” ook zou kunnen gelden voor leiders binnen het kapitalistische regime of in dit geval

---

¹⁹⁷ Arendt, H., *Verantwoordelijkheid en oordeel*, Rotterdam, Lemniscaat, 2004, pp. 15-16.

¹⁹⁸ Arendt, *Verantwoordelijkheid*, pp. 23.

¹⁹⁹ Arendt, *Verantwoordelijkheid*, pp. 18.

het Batista-regime. De doodstraffen die werden uitgedeeld staan in contrast met wat Che eigenlijk beweerde.

3.2.1.1 Moreel Oordeel

Het morele oordeel dat in deze paragraaf geveld wordt is met name gericht op de controversiële daden. De goede daden worden weliswaar in ogenschouw genomen, maar zijn vaak per definitie ethisch verantwoord en derhalve minder zinvol om te onderwerpen aan de vier ethische beginselen. Wanneer de daden van Che beoordeeld worden aan de hand van de theorievorming van Camus, dan moet het zelfde oordeel volgen als bij de intenties van Che. De doodstraffen en de executies door Che staan in contrast met wat hij beweerde voor te staan. Het probleem is dat hij zichzelf hierin continu tegenspreekt. Desalniettemin druist het gewelddadige aspect van Che's handelen rechtstreeks in tegen de menselijke waardigheid en is derhalve moreel gezien niet verantwoord. De deontologische ethiek zal op dezelfde wijze de revolutionaire versie en de gewapende strijd, waar Che tot zijn dood in bleef geloven, afkeuren. De intentionalistische ethiek toepassend op de daden, is in ieder geval volgens de 'Gesinnungsethik' op te merken dat Che van zijn revolutionaire kaders verwachtte, dat zij zich door hun morele idealen volledig lieten leiden. Dit is intentionalistisch gezien verantwoord. Che handelde naar zijn opvattingen en hij is hier trouw aan gebleven. Enig tegenwicht kan worden gegeven door de visie dat haat de drijfveer is, en het de vraag is, wat de morele verantwoording van een moord uit haatgevoelens is. Met gebruik van de consequentialistische ethiek zal het oordeel over de daden zich richten op het doel van de daden. Het feit dat een vrije republiek enkel gecreëerd kon worden wanneer er sprake was van recht en orde, verantwoordt de executies van deserteurs en verraders. Daarnaast is het feit dat de oorlog enkel gewonnen kon worden bij het verslaan van de tegenstander, en dat er dus wel soldaten moesten sneuvelen, middels de consequentialistische ethiek goed te verantwoorden. Ook vanuit de situationele ethiek kan er tot een oordeel gekomen worden die de morele waarde van Che's daden goedkeurt. Het is belangrijk dat Che uitlegde dat er alleen geschoten moest worden, wanneer er gevaar dreigde. Juist het principe dat Che zijn soldaten meermaals belette het vuur te openen om niet onnodig te doden, doet recht aan de situationele ethiek die Che bezat. Zijn 'Handlungsspielraum' had voor veel meer slachtoffers kunnen zorgen, maar hij moordde enkel functioneel. Ook de executie van een soldaat als Aristidio, die wellicht niet volledig schuldig was, is in de context en situatie bekeken te verantwoorden.

De middelen voor een andere straf waren niet voorhanden, en de zware oorlogsvoering van dat moment, liet Che geen andere optie.

4 Conclusie

In deel I is het leven van Che, zijn ideeën en zijn uiteindelijke handelen gedetailleerd uiteengezet. Allereerst is er een beschrijving gegeven van wat een guerrilla precies inhoudt. Daaruit is naar voren gekomen dat een guerrilla niet een klein groepje mensen is die het opneemt tegen een machtig leger, maar dat uiteindelijk het hele volk in opstand dient te komen tegen de onderdrukker. Juist omdat de onderdrukker zijn macht handhaafde door op repressieve wijze de rechten van het volk te onderdrukken, was het volgens Che onmogelijk om de strijd binnen het kader van de wet te voeren. Che benadrukte echter dat een guerrilla geen vorm van terrorisme is. Zo stelde Che dat het onbespreekbaar was binnen een guerrilla, om onbelangrijke of onschuldige burgers om te brengen. Hij voerde morele en humane waarden in en hij eiste van zijn guerrillastrijders dat elk mensenleven, ook dat van de vijand, van waarde moest worden geacht. Soldaten van de tegenstander die kwamen vechten om hun militaire plicht, moesten derhalve met de grootst mogelijke mildheid aangepakt worden. Aan de andere kant moest er ten aanzien van verachtelijke elementen binnen de vijandelijke troepen, genadeloos afgerekend worden. Ook spionnen of deserteurs binnen de eigen gelederen dienden zwaar gestraft te worden. Het feit dat Che aangaf, dat in bijna alle gevallen enkel recht mocht worden gesproken als de schuldige in de gelegenheid is geweest zich te verdedigen, impliceert dat er dus gevallen waren, waarbij zonder rechtsgang over is gegaan tot executie. Dit tekent het gewelddadige karakter van Che. Che vond het op zijn vijftiende al nutteloos om te demonstreren zonder geweer. Een wapen voor Che was eerder een gewoonte dan iets bijzonders. Hij stelde zelf ook dat hij geen filantroop was. Filantropie had volgens Che niets te maken met de zaken waar hij in geloofde. Che was verantwoordelijk voor vele executies binnen de guerrilla en voerde tal ervan ook zelf uit. Toch wordt Che vaak als held gezien. Hij staat symbool voor de vrijheid, voor vrede en voor tal van andere dingen met een positieve connotatie. Veel van deze kwalificaties komen voort uit een mythevorming rond zijn persoon, maar ook door zijn enorme veelzijdigheid als mens. Hij was naast arts, een econoom, dichter, diplomaat, theoreticus en practicus ineen. Che was intelligent, vasthoudend en had veel in zijn mars. Daarnaast was hij streng in de leer en zeer consequent, waarbij hij zichzelf vrijwel altijd zwaardere lasten oplegde dan zijn medestrijders. Che had een obsessie voor eerlijk delen en was bereid zich op te offeren.

Op ideologisch gebied is in deel I van deze scriptie beschreven hoe Che enkele jaren het Cuba van na de Revolutie leidde. Honger ontstond, zo vond hij, niet door een gebrek aan voedsel, maar door een gebrek aan geld om voedsel te kopen. Mensen konden volgens Che actief in grijpen in de geschiedenis. Che stelde dat voor de opbouw van het communisme zowel de economische basis als de mens veranderd moest worden. Che was tegen het gebruik van salaris als middel om de productiviteit en kwaliteit te verhogen. Dit was volgens hem een kapitalistische stimulans, die vervangen diende te worden door morele stimulansen. Op deze manier kon een Nieuwe Mens geboren worden. Che wilde dit echter allemaal te snel. Hij wilde bepalen voor mensen hoe ze zich moesten gedragen. Vaak werd de Nieuwe Mens van Che gezien als een volmaakte en derhalve utopische robot.

Door de vele controverses binnen het leven van Che is het moeilijk om zonder een filosofische of theoretische basis een oordeel te vellen over zijn intenties en daden. In deze scriptie is derhalve getracht dit te doen aan de hand van enkele vormen van ethiek. De daden en intenties van Che zijn aan vier vormen van ethiek getoetst. Hieruit is naar voren gekomen dat kijkend vanuit de theorievorming van Camus en vanuit het deontologische denken zowel de daden als de intenties van Che moreel afgekeurd worden. Op basis van de consequentialistische en situationele ethiek kunnen daarentegen de daden en intenties van Che moreel worden goedgekeurd. Tot slot kijkend vanuit de intentionalistische ethiek en dus vanuit de “Gesinnungsethik” kunnen de intenties zondermeer moreel worden goedgekeurd, maar de daden in sommige gevallen goed- en in andere gevallen afgekeurd worden.

Wanneer er een antwoord gegeven moet worden op de centrale vraag binnen dit eerste deel van de scriptie -welk verhaal zit er achter de held Che Guevara?- dan is dit eigenlijk een antwoord op de vraag hoe erg het is wat Che Guevara heeft gedaan. Uit de bevindingen blijkt dat in feite elke ongenueanceerde mening over Che Guevara verwerpelijk is. De mening van mensen die Che zien als een held en als absolute voorbeeld voor de mens, is onvoldoende gebaseerd op de moreel verwerpelijke kanten van Che: de executies, de gewelddadigheid, het veroorzaakte leed en de haat als motief voor het handelen van Che Guevara. De mening van mensen die Che zien als een personificatie van het kwaad, is daarentegen onvoldoende gebaseerd op de intenties van Che, de waarden in de guerrillatactiek, de veelzijdigheid als persoon en de prestatie van het omverwerpen van het dictatoriale regime van Batista. Gezien het feit dat er tal van manieren zijn om de prestaties te beoordelen, en dat met al deze vormen van ethiek een ander moreel oordeel de uitkomst is, geeft aan dat het zeer onwenselijk is als er nuance ontbreekt in elk oordeel over de intenties, daden of het leven van Che Guevara.

Hieronder staat schematisch de uitkomst weergegeven van de toetsing van de intenties en daden van Che aan de vormen van ethiek. Dit schema dient als hulpmiddel en kan niet als volledig valide en absoluut worden beschouwd.

	Intenties	Daden
Camus	--	--
Deontologisch	-	--
Intentionalistisch	+	+/-
Consequentialistisch	+	+
Situationeel	+	+

DEEL II – *de Mythe*

De persoon Che staat door de merchandising en de cultstatus rond zijn persoon in de samenleving als held. Toch blijkt uit deel I van deze scriptie dat deze status niet geheel gerechtvaardigd is, en dat er veel meer nuance in het verhaal zou moeten worden gebracht. Vooral de tegenstelling dat hij enerzijds aangaf geleid te worden door een diep gevoel van liefde, maar vervolgens ook predikte dat een volk zonder haat niet kan zegevieren over een meedogenloze vijand, is hiervoor illustratief. Desalniettemin is Che in de huidige samenleving een held en heeft hij een cultstatus verworven. De vraag die derhalve centraal staat in deel II van deze scriptie is: *hoe kan het dat Che als held gezien wordt?*

Voor de beantwoording van deze vraag is het allereerst belangrijk aan te geven wat onder het begrip ‘held’ wordt verstaan. Een goede definitie voor het woord held is lastig te geven. De dikke Van Dale geeft als definitie voor het woord held: “iemand die uitblinkt door moed”. Je kunt je vraagtekens zetten bij het feit of alle mensen die uitblinken door moed, een held zijn. Zijn de brandweermannen die vlak na de grote ontploffing de kerncentrale van Tsjernobyl binnengingen (en binnen een week aan de gevolgen van de straling overleden) helden, of waren zij roekeloos, onwetend en zich niet bewust van de gevaren van wat zij deden? De context is ook belangrijk in het vaststellen van heldendom. Terwijl in de huidige samenleving een held vaak wordt gezocht in mensen die vredelievendheid en saamhorigheid prediken, denk aan Gandhi, Martin Luther King, Moeder Theresa en Nelson Mandela, waren er vroeger eerder oorlogshelden, zoals Michiel de Ruyter. In deze scriptie wordt een held gedefinieerd als een persoon die populair is bij een grote groep mensen om bijzondere eigenschappen of een bijzondere positieve bijdrage aan een samenleving of groep mensen.

Over de betekenis van Che als icoon zijn de meningen verdeeld, maar duidelijk is dat er een mythische gloed over zijn persoon heerst. Belangrijke componenten voor deze zijn dat Che een man was met idealen, er naar leefde en er zelfs jong voor stierf.²⁰⁰ Daarnaast speelt de compromisloze bereidheid om te vechten tegen fout gezag en uitbuiting, en het steunen van

---

²⁰⁰ Trisha Ziff (Curator en maker van de documentaire *Chevolution*) in: “Lopez, *Chevolution*”.

de armen en onderdrukten, iets wat niemand ooit straffer heeft gedaan dan Che, een belangrijke rol. Tevens is het idee om met tachtig mannen op een veel te kleine boot te stappen om een groot leger omver te werpen krankzinnig. Toch is juist dit weer een voedingsbodem voor die mythe rond hem. Dit soort mannen maakt geschiedenis, hetgeen met lafheid niet wordt bereikt.²⁰¹ De Amerikaanse historicus Gaddis stelt in zijn boek over de Koude Oorlog dan ook: “Bekwaamheid was echter niet de eigenschap die hier werd bewonderd. Dat was de romantiek van de revolutie, en daarvoor waren Mao, Fidel en Che krachtige symbolen.”²⁰²

In hoofdstuk 5 wordt beschreven hoe de verschillende documentaires en films Che op een verschillende manier neerzetten. Hoofdstuk 6 is er op gericht om de rol van de dood van Che Guevara in het proces van mythevorming te beschrijven. In hoofdstuk 7 worden de processen rond beeldvorming en symboliek besproken. In hoofdstuk 8 en 9 tot slot, komt aan bod hoe het kan dat een simpele foto uiteindelijk zo wereldberoemd is geworden.

---

²⁰¹ Jon Lee Anderson (biograaf van Che) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁰² Gaddis, J.L., *De Koude Oorlog*, Amsterdam: Olympus, 2008, pp. 186.

5 Film en documentaire

Waar in deel I van deze scriptie vooral de feiten en gebeurtenissen rond het leven van Che staan beschreven, draait het in deel II meer om de verbeelding. En wat verbeeldt er beter dan video en film? Er zijn tal van boeken verschenen over Che Guevara of over delen van hem, die de gewone man niet zomaar even leest. Veel toegankelijker voor mensen is vaak de televisie. Er zijn enkele dvd's op de markt over Che Guevara. Net als een boek, kan ook een dvd een vertekend beeld geven. Bij de beeldvorming in een documentaire of film zijn er tal van dingen die een rol kunnen spelen in de perceptie die de kijker krijgt over een Che Guevara. Om een dvd te kunnen bestuderen en een oordeel te vellen over de inhoud er van is gebruik gemaakt van een analysemodel. Er zijn in totaal twee films en twee documentaires gekeken. Het analysemodel van Smelik, Buikema en Meijer, wordt hierbij gebruikt om te bekijken hoe Che wordt neergezet en hoe dit de beeldvorming voor de kijker beïnvloedt.

5.1 Analysemodel

Het analysemodel, dat wordt gebruikt voor de beoordeling van de documentaires en films, is niet het oorspronkelijke analysemodel van Smelik et al.²⁰³ Om vast te stellen wat de beeldvorming is binnen deze dvd's, zijn enkel de relevante vragen uit het model gebruikt. Dit zijn zes vragen:

- 1. Wat wordt er afgebeeld en/of beschreven?**
- 2. Hoe wordt het onderwerp afgebeeld en/of beschreven?**

Hierbij wordt onder andere gekeken naar hoe een film gemonteerd is, wat de rol van het geluid of muziek is in de film en hoe de regisseur zijn punt wil maken. Het kan voor de betekenis van een documentaire tevens verschillen of er een voice-over is, of dat er continu interviews plaatsvinden.

- 3. Welke betekenissen roepen beeld en/of tekst op?**
- 4. Wat wordt er niet afgebeeld en/of beschreven?**
- 5. Wat is de doelstelling?**
- 6. Wordt de doelstelling gehaald; hoe wel/niet?**

---

²⁰³ Smelik, A., R. Buikema & M. Meijer, *Effectief beeldvormen. Theorie, analyse en praktijk van beeldvormingsprocessen*, Assen: Van Gorcum, 1999.

5.2 Resultaten

De films *The Argentine* en *Guerrilla*, die zijn bekeken, vormen eigenlijk samen één film, maar zijn vanwege de lengte in twee delen op de markt gebracht. In de film ontbreekt vooral de historische achtergrond, waardoor de persoon in de film niet in z'n geheel begrepen kan worden. Daarnaast zijn er te weinig close-ups en wordt alles van een afstand gefilmd, waardoor je eigenlijk een persoon observeert. Juist daarom zouden wat meer beelden van zijn privéleven geen overbodige luxe zijn geweest in de film. De regisseur Soderbergh heeft ook gezegd in feite niet geïnteresseerd te zijn in het privéleven van Che, maar meer als bedoeling te hebben gehad om Che als een mens neer te zetten. De menselijke dingen, dus vooral zijn fouten, die moesten zichtbaar zijn, zodat hij niet steeds op een voetstuk zou staan. Dit heeft tot gevolg dat je voor de persoon Che wel sympathie opbrengt gedurende de film, maar dat hier veel meer uitgehaald zou kunnen worden. Een heel goed beeld van Che krijg je niet.

Een des te beter beeld van de daden en het leven van Che krijg je in de documentaire *Myth and Mission*. In deze documentaire wordt de hele levensloop van Che beschreven door een voice-over. Het mooie aan deze documentaire is dat er een uur lang authentieke beelden en foto's getoond worden van Che, waardoor het heel realistisch en echt over komt. Zowel het mythische gedeelte rond Che, als de positieve en negatieve dingen uit het leven van Che, komen naar voren. Hierdoor krijgt de kijker een objectief beeld. Het enige waar je qua objectiviteit commentaar op zou kunnen leveren is op de achtergrondmuziek. Deze muziek is gedurende de beelden van Che waarin het goed gaat met Che zeer vrolijk, maar wanneer er zware tijden komen voor Che, tragisch. Dit beïnvloedt de kijker in zoverre, dat door de vrolijke en tragische muziek een sfeer gecreëerd wordt van goed en fout. Wat in de documentaire ook ontbreekt is een verslag van wat er gebeurde na de dood van Che en hoe hij zich tot symbool heeft ontwikkeld. Tot slot had het niet misstaan om enkele interviews te tonen of meningen van anderen, teneinde niet een uur lang een eentonige informatieverstrekking te hebben .

De laatste documentaire die is bekeken is de dvd *Rise and Fall*. Deze documentaire begint met een lachende Che Guevara, die na een speech een heel lang applaus krijgt. Hiermee zit je meteen in de sfeer dat je sympathie opbrengt voor Che. Hoe anders was het immers geweest, als de documentaire werd begonnen met beelden van een executie. In de documentaire wordt er veel verteld over de persoonlijkheid van Che en veel minder over zijn geschiedenis.

Allerlei veteranen van de revolutie en ook Che's beste vriend Alberto Granado, vertellen over

hoe Che was, waarom zij zoveel respect voor hem hadden en waarom de doelen die hij najoeg zo goed waren. De documentaire eindigt zeer subjectief met een aantal woorden van Alberto Granado:

“De mensheid had niet moeten evolueren in een wereld met steeds meer rijkdom, waarin het aantal arme en zieke kinderen maar blijft stijgen. Zo kan de mensheid niet eindigen. De wereld zou meer moeten lijken op hoe Che hem voor ogen had. Daarom zal hij altijd een gids en een voorbeeld zijn.”

Met deze conclusie, en in het achterhoofd houdend het begin van de documentaire, blijf je sympathie en respect opbrengen voor Che, omdat continu de positieve dingen en de kracht van de persoonlijkheid van Che genoemd en getoond wordt. Hoe anders was het geweest, als niet Che's beste vriend, maar Che's grootste vijand het slotwoord had mogen doen?

6 De dood

Een belangrijke rol bij het beantwoorden van de vraag hoe de mythevorming rond de persoon Che tot stand is gekomen, spelen de facetten die een factor zijn geweest voor die mythe. De dood van Che Guevara is hierin een belangrijk element. Che nam veel risico's in zijn leven, en deze eigenschap om voorop te willen lopen en het voorbeeld te willen zijn, heeft hem het leven gekost.²⁰⁴ Toch kon Che zich geen mooiere dood wensen, dan te sterven voor de vrijheid waar hij voor vocht. Door zijn moeizame tocht in Bolivia, zijn dood en de tentoonstelling van zijn lichaam als een soort Christusfiguur in de wasruimte van het ziekenhuis in Valle Grande doet Bijbels overkomen. De vergelijking met Jezus Christus, is dan ook meer dan eens getrokken.²⁰⁵ De dood van Che Guevara heeft een belangrijke rol gespeeld in de mythevorming om hem heen en in het proces dat hem tot symbool maakte. Het feit dat hij is omgebracht, maakt van Che een martelaar die zijn leven voor een hoger doel heeft gegeven. Aan de andere kant kun je hier tegenoverstellen dat, doordat hij in een relatief vroeg stadium van zijn leven is vermoord, geen kans meer had om fouten te maken.²⁰⁶ In deze zin is wederom de vergelijking te trekken met Adolf Hitler. Hoewel het een hypothetische kwestie betreft is het niet ondenkbaar dat wanneer Hitler in 1938 vermoord zou zijn, hij voor een veel groter publiek dan nu het geval is, een symbool, icoon of held zou kunnen zijn. De moord op Che heeft hem doen voortleven. Alberto Granado zei hier ooit over: "Als een mens moet sterven, dan is de manier waarop het Che overkwam de beste. Hij is nog steeds springlevend als een voorbeeld voor jongeren en ouderen die nog jong zijn van geest en zich verraden voelen door de wereld."²⁰⁷ Uiteindelijk groeit de mythe rond Che alleen maar, niet in de laatste plaats omdat er niet één beschrijving van zijn laatste minuten overeenkomt met een ander. In de documentaire *Chevolution* zegt Antonio Peredo, een Boliviaanse senator in 1967, dat toen Che tegenover zijn moordenaar Teran stond, hij riep: "richt goed, je gaat een man neerschieten". Dit zou volgens Peredo een schreeuw zijn die iedereen over de hele wereld hoorde.²⁰⁸

---

²⁰⁴ Dr. Oscar Mel (Commandante in leger van Che) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁰⁵ Jon Lee Anderson (biograaf van Che): "Lopez, *Chevolution*".

²⁰⁶ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

²⁰⁷ Montes-Bradley, *Rise Fall*.

²⁰⁸ Antonio Peredo (Boliviaanse senator ten tijde van Che's Boliviaanse revolutie) in: "Lopez, *Chevolution*".

In de documentaire *Myth and Mission* is de omschrijving van Che's dood uitgebreider. In deze documentaire wordt verteld dat Che aan handen en voeten is geboeid, met zijn dode kameraden naast hem. Om 12.30 komt er een bericht van het opperbevel in La Paz, dat señor Guevara geëlimineerd moet worden. Het bevel, dat tijdens een vergadering is besloten en getekend is door de Junta, zou gecodeerd zijn overgebracht aan CIA-agent Felix Rodriguez. Rodriguez ging het lokaal binnen en zei tegen Che: "commandant, het spijt me". Sergeant Mario Teran, die zou hebben aangeboden het bevel uit te voeren, vuurde niet lang hierna met een semiautomatisch wapen op Che's armen, benen en borst. Che werd vervolgens overgebracht naar Allegande, waar zowel het publiek als de pers de mogelijkheid werd geboden om langs het lijk te lopen.²⁰⁹

In de biografie van Cormier is de dood van Che nóg uitgebreider beschreven. Zo schrijft Cormier, behalve over de laatste minuten van Che, ook over de soldaten die Che moesten bewaken en diep onder de indruk waren. Che, die verschrikkelijk veel pijn had, zou volgens Cormier zelfs een van de soldaten gevraagd hebben hem om te brengen.²¹⁰ Het uiteindelijke besluit tot executie komt volgens Cormier van de Boliviaanse president Barrientos, die tegengestelde adviezen in deze zaak kreeg. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken stelde dat het van het allerhoogste belang was om Che in leven te houden, terwijl de Amerikaanse president Lyndon B. Johnson via zijn ambassadeur te kennen heeft gegeven dat Washington meende dat Che per direct moest worden geliquideerd. Dit tweede besluit was gebaseerd op twee belangrijke overwegingen. Ten eerste was het belangrijk om, in de vereende strijd tegen het communisme en de internationale ondermijning van het gezag, de wereld het beeld te laten zien van een volledig verslagen en in de strijd gesneuvelde Che. Ten tweede zou het zeer onverstandig zijn om een gevaarlijke gevangene als Che in leven te houden. Het risico dat fanatieke of extremistische groeperingen hem zouden proberen te bevrijden zou te groot zijn. Daarbij zou een proces er voor zorgen dat de wereldopinie een rol ging spelen en de Boliviaanse regering niet meer in staat zou zijn om de situatie in het land te beheersen. Een onofficiële reden tot slot voor de eliminatie van Che was vanzelfsprekend het feit dat het afrekenen met Che, in inlossing was van een openstaande rekening van de Verenigde Staten, die teruggaat naar de mislukking van de invasie in de Varkensbaai. Het

---

²⁰⁹ Claudio, *Myth Mission*.

²¹⁰ Cormier, *Che Biografie*, pp. 455.

besluit om Che om te brengen was al lang geleden genomen.²¹¹ Cormier beschrijft dat de CIA-agent niet aan Che komt vertellen dat hij zal worden geëxecuteerd, maar dat hij Che bespringt om nog inlichtingen van hem los te krijgen. Daarnaast stelt Cormier dat Teran niet als enige had aangeboden de executie te voltrekken, maar dat hij werd uitgekozen uit drie vrijwilligers. In de biografie wordt daarnaast nog uitgebreid beschreven hoe Teran volledig door angst wordt overmand en dat hij in eerste instantie niet kan overgaan tot de liquidatie. Che zou Teran hierop hebben aangemoedigd met de woorden: “Schiet dan, wees niet bang! Schiet!” Later zou Teran vertellen dat Che hem fascineerde met zijn fonkelende ogen en dat hij immens leek. Als in de lokalen naast hem de salvo’s te horen zijn van andere executies gehoorzaamt Teran uiteindelijk en lost hij met zijn ogen dicht een salvo uit zijn Belgische uzi. Toen bleek dat Che nog in leven was, werd hem een kogel door het hart geschoten. Er is echter niemand die dit genadeschot zou opeisen, maar in het geheime rapport van de Cubaanse inlichtingendienst wordt het toegeschreven aan Felix Ramos. Uiteindelijk werd Mario Teran aan de schandpaal genageld door studenten in La Paz en sprong hij in april 1968 van de 4e verdieping van de flat waar hij woonde.²¹²

Het verhaal van de dood van Che is in de verfilming van het dagboek over de guerrilla in Bolivia wederom anders. Zo wordt in de film om twee vrijwilligers gevraagd en niet om één of drie. Daarnaast vertelde de commandant aan de soldaten hoe ze moesten schieten en drukte hij de soldaat, die opeiste dat hij de executie mocht uitvoeren, op het hart, dat er niet hoger dan de nek geschoten mocht worden. Wanneer Che ziet dat de soldaat binnenkomt staat hij op, waarop de soldaat zeer kordaat en denigrerend zegt dat Che weer moet gaan zitten. Che zegt: “Schiet dan... doe het!” Zonder te twijfelen schiet de soldaat enkele keren. Che overlijdt pas wanneer een tweede persoon de kamer in komt lopen. Wat er precies gebeurt is niet duidelijk. Wel duidelijk is, dat de executie in deze film op een denigrerende wijze werd uitgevoerd, daar waar bijvoorbeeld in de biografie van Cormier wordt beschreven hoe groots Che was op het moment van de executie en hoe groots hij stierf.²¹³ In de dagboeken van Che (Guerrilla en de Argentijn) gaat de schrijfster Frieda Kleinjan-van Braam, die verantwoordelijk is voor de korte biografieën, die ter inleiding in beide boeken staan, nog een stapje verder. Zij stelt dat na het bevel van Barrientos om Che te executeren, Che in een oud

---

²¹¹ Cormier, *Che Biografie*, pp. 456-457.

²¹² Cormier, *Che Biografie*, pp. 457-458.

²¹³ Soderbergh, S., *CHE. Part two: guerrilla*, Wild Bunch, 2009.

schoolgebouw door een dronken onderofficier van het Boliviaanse leger werd geëxecuteerd. Hiermee kwam volgens haar een eind aan het leven van een van de charismatische leiders van Latijns-Amerika.²¹⁴ Helemaal ten einde kwam Che niet, zoals in het volgende hoofdstuk en dan met name paragraaf 3.2 wordt beschreven. Che had er eigenhandig voor gezorgd dat Cuba een revolutionair voorbeeld werd, dat als klein land de Verenigde Staten trotseerde en daarbij bereid was om te helpen in landen ver van Cuba, zonder daar iets voor terug te willen. Dit was de reden dat mensen Cuba, maar vooral Che zagen als een inspiratie voor hun eigen revolutie. Dit was tevens de reden dat de moord op Che eerder het begin dan het eind betekende van Che Guevara en zijn ideeën.²¹⁵ Een van de belangrijkste factoren binnen dit voortbestaan blijft derhalve de mythe rond Che. Zijn dood, de manier waarop en de verschillende visies hierop versterken dit alleen maar.

---

²¹⁴ Guevara, *de Argentijn*, pp. 346-349 & Guevara, *guerilla-oorlog*, pp. 37-41.

²¹⁵ Westad, *Global Cold War*, pp. 180.

7 Beeldvorming

In deel I van deze scriptie zijn duidelijk de controverses rond Che en zijn daden beschreven. Dat hij toch tot een cultfiguur en held is uitgegroeid, is niet van de ene op de andere dag geschied. Er zijn meerdere processen en ontwikkelingen geweest rond de mythevorming van Che. In dit hoofdstuk worden deze processen beschreven, waarin tevens de elementaire rol van symboliek aan bod komt.

7.1 Rol van symbolen

Of je nu Boliviaan, Noord-Amerikaan of Chinees bent, het is voor elke samenleving belangrijk dat er helden of iconen bestaan.²¹⁶ Zo is voor een kind uit een links nest, het verhaal van Che, een verhaaltje voor het slapen gaan.²¹⁷ Symbolen en ook kunst hebben derhalve een zeer belangrijke rol in een samenleving en ook in de politiek. Het zijn echter niet zomaar dingen die naast de politiek bestaan. De grote onrust die in een deel van Nederland is ontstaan toen het kabinet Rutte 1 aangaf dat er flink op de kunst moest worden bezuinigd, illustreert dit. Het is in het licht van deze scriptie en de zoektocht naar de erfenis van Che Guevara derhalve zeer relevant, om te kijken welke rol symbolen kunnen spelen in de politiek, maar vooral in het uitdragen van politieke opinie, en waarom dit zo is. Wellicht kan op deze manier een nieuwe blik worden geworpen op het feit dat Che Guevara met al zijn controverses, geliefd en gehaat, toch zo populair kan zijn.

De voormalig professor politieke wetenschappen Edelman gaat in zijn boek *From art to politics* op zoek naar de rol van kunst en symboliek in het politieke proces. Hij stelt dat politieke ideeën en overtuigingen van mensen vaak niet worden gebaseerd op taal en acties, maar op beelden en verhalen uit onder ander literatuur, film, televisie en andere genres. Edelman stelt dat kunst, welke ruim gedefinieerd kan worden en onder andere symboliek en beeldvorming omvat, altijd een sociale productie is en nooit een individuele onderneming.²¹⁸

---

²¹⁶ Mario Espinoze (Boliviaanse filmmaker) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²¹⁷ Gael Garcia Bernal (Acteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²¹⁸ Edelman, M., *From Art to Politics. How Artistic Creations Shape Political Conceptions*, Chicago (IL): The University of Chicago Press, 1995, pp. ix.

Volgens Edelman komen politieke ideeën en acties voort uit veronderstellingen, vooroordelen en nieuwsrapporten. Politiek is, zo stelt hij, een wereld die niet direct zichtbaar of tastbaar is voor mensen en derhalve zijn er veel dingen die worden aangenomen door mensen.²¹⁹ Wat mensen zien is meer gebaseerd op verwachtingen dan op waarneming, en daarmee is de rol van verbeelding nog meer versterkt. Als een persoon iets verwacht, heeft dat grote invloed op wat er wordt opgemerkt en wat genegeerd en daarmee hoe het beeld wordt geïnterpreteerd.²²⁰ Kunst is, in de breedste zin van het woord, derhalve dé bron waaruit het politieke gesprek of het geloof over de politiek voortkomt. Dit betekent niet automatisch dat er een eenvoudige causale relatie vast is te stellen, mede omdat kunst deel uitmaakt van het sociale milieu, waaruit politieke bewegingen ook opduiken. Dat er echter op een complexe wijze verband tussen deze twee bestaat, is volgens Edelman zeker. Hij stelt zelfs dat in tegenstelling tot de gebruikelijke veronderstelling – die kunst ziet als ondergeschikt aan het sociale vlak, gescheiden ervan, of, in het beste geval, er aan reflecterend – kunst erkend zou moeten worden als het belangrijkste en daarmee integrale deel, dat verantwoordelijk is voor de transactie tussen de mensen en politiek gedrag.²²¹

De mening over gebeurtenissen en activiteiten in de politiek, wordt door zowel journalisten als burgers vaak uit memorabele beelden (die tevens rechtstreeks kunnen worden afgeleid van kunst) gehaald in plaats van dat er sprake is van een objectieve waarneming. En hoewel filosofen en historici kunst op veel verschillende manieren definiëren, is essentieel dat zij allen kunst zien als datgene wat de beelden levert van hoe mensen kijken naar dingen in de wereld waarin zij leven.²²² Sommige beelden of kunstprojecten kunnen opheldering geven door hun simplistische afbeeldingen. Dit kan als voormalige politieke figuren worden vergeleken met huidige politici op punten als doeltreffendheid, heroïek, gepastheid of rampzaligheid. Dit zijn vaak vergelijkingen met duidelijke politieke figuren, die in beschrijvingen passen of die afkomstig zijn uit romantische fictie. Zo kan een oorlog, als de Tweede Wereldoorlog, een legendarische triomf worden, terwijl de slachtoffers, de ongepaste strategieën en storende bijwerkingen volledig vervagen.²²³ Kunst is een essentieel en fundamenteel element in het vormgeven van politieke ideeën en politieke actie. Kunst zorgt

---

²¹⁹ Edelman, *Art Politics*, pp. 1.

²²⁰ Edelman, *Art Politics*, pp. 16.

²²¹ Edelman, *Art Politics*, pp. 2.

²²² Edelman, *Art Politics*, pp. 3.

²²³ Edelman, *Art Politics*, pp. 4.

ervoor dat de ideeën van helden en schurken, van het plannen van een wenselijkere maatschappij, van bedreigingen voor welzijn, voornamelijk politieke concepten die ontstaan, alle van grote invloed zijn op het politieke denkproces. Kunst verzorgt, zo stelt Edelman, de cognitieve en emotionele weerklank die dergelijke politieke concepten draagt. Daarnaast kan het een rol spelen in het verzorgen van details, hoewel de precieze rol in die zin varieert per kwestie en omstandigheid.²²⁴

Kunst biedt in feite concepten en percepties aan, die kunnen worden aangenomen of veranderd om te passen in de behoeften, angsten of verlangens van mensen. Volgens Edelman representeert kunst niet realiteit, maar creëert het realiteit. Mensen nemen bepaalde dingen waar en denken hier vaak over in het licht van verhalen, afbeeldingen en/of beelden. Edelman stelt dat om deze reden kunst centraal staat in politiek, net zoals het centraal staat in sociale verhoudingen en in ideeën over de natuur.²²⁵ De veronderstelling dat mensen hun politieke mening baseren op rechtstreekse waarnemingen zorgt voor een overschatting van de aard van deze meningen. Zij zijn vaak niet op waarneming en feit gebaseerd. Een dergelijke veronderstelling is onjuist, omdat hiermee de cruciale functie in politieke gedachte van beelden, verhalen, stereotypes en symbolen uit het oog verloren wordt.²²⁶ Daarnaast brengt kunst, zodra zij makkelijk reproduceerbaar wordt, in korte tijd grote groepen mensen die politieke visies of overtuigingen delen samen.²²⁷

Een belangrijke vorm van kunst, die ook invloed heeft op de beeldvorming van politiek is categorisatie. Categorieën of termen zijn vooral krachtig als ze het politieke geloof, enthousiasme en angsten beschrijven en op natuurlijke wijze worden beschreven. Welk etiket ergens wordt op geplakt is essentieel voor de boodschap die het uitdraagt en daarmee het begrip dat wordt opgewekt.²²⁸ Zo klinkt voor de Nederlander het etiket ‘wederopbouwmissie’ in Afghanistan beter dan een ‘militaire missie’, terwijl in beide gevallen hetzelfde wordt bedoeld. Alternatieve termen veranderen betekenissen voor het publiek, en dit dikwijls op radicale wijze.²²⁹

---

²²⁴ Edelman, *Art Politics*, pp. 6.

²²⁵ Edelman, *Art Politics*, pp. 7.

²²⁶ Edelman, *Art Politics*, pp. 145.

²²⁷ Edelman, *Art Politics*, pp. 34.

²²⁸ Edelman, *Art Politics*, pp. 110.

²²⁹ Edelman, *Art Politics*, pp. 110.

7.2 Beeldvorming

Het *Institute for Propaganda Analysis* heeft zeven propagandatechnieken geïdentificeerd: *name calling*, *glittering generality*, *transfer*, *testimonial*, *plain folks*, *bandwagon* en *card stacking*.²³⁰ Twee van deze technieken zijn bruikbaar om de kracht van Che als symbool te beschrijven. *Glittering generality* is een term, waarmee het aanduiden wordt bedoeld van een persoon, product of idee met een woord dat een positieve connotatie heeft. *Glittering generality* is het tegenovergestelde van *name calling*. Door *glittering generality* accepteren mensen het idee, zonder dat er verder argumenten voor nodig zijn, omdat het idee wordt gepresenteerd op een positieve manier. Een voorbeeld hiervan is dat tijdens de Golfoorlog door toedoen van Saddam Hoessein een groot aantal buitenlanders vastzat en dat terugreizen voor hen naar het eigen land onmogelijk was. Hoessein en zijn woordvoerders noemden deze buitenlanders buitenlandse gasten, hetgeen een voorbeeld is van *glittering generality*. De toenmalige president van de Verenigde Staten George Bush en zijn woordvoerders noemden tegelijkertijd deze mensen gijzelaars.²³¹ Dit principe staat gelijk aan de categorisatie van Edelman, die beschreven staat in paragraaf 7.1. Dat Che Guevara bekend staat als vrijheidsstrijder, geeft hem de positieve connotatie. Wanneer Che als militant, terrorist of gewelddadige strijder te boek zou staan, zou hij als cultfiguur lang niet de populariteit genieten die hij nu geniet. Denk in dit verband ook aan de Talibanstrijders in Afghanistan, die in hun ogen ook vrijheidsstrijders zijn, maar die extremisten en terroristen worden genoemd door de westerse media. Of deze omschrijving wel of niet terecht is doet niets af aan het feit dat de connotatie die een toegewezen begrip oproept een veel grotere rol speelt in de vorming van een mening bij mensen, dan een waargenomen en/of op feiten beruste overtuiging.²³²

Uiteindelijk wordt met het product Che en de positieve connotatie van vrijheidsstrijder en het feit dat hij opkwam voor bepaalde rechten, gebruik gemaakt van het propagandamiddel 'transfer'. Er is sprake van het middel transfer als een idee, een persoon, een bedrijf of een product acceptabeler wordt door associatie met de deugdzame of gerespecteerde eigenschappen, prestige of autoriteit van een ander object. De deugdzame eigenschappen van dit andere object worden overgebracht (getransfereerd dus) op het idee of het product

---

²³⁰ Boer, C. de & S. Brennecke, *Media en publiek*, Amsterdam: Boom, 2009, pp. 22-24.

²³¹ Boer, *Media Publiek*, pp. 23.

²³² Edelman, *Art Politics*, pp. 110.

waarvoor men reclame wil maken.²³³ Of het puur reclamemaken is geweest wat de verspreiding van het symbool Che mogelijk heeft gemaakt is lastig aan te geven. Wel is de positieve connotatie die verbonden was aan Che zeer bepalend geweest. Van het beeld dat direct gelieerd is aan Cuba, aan een individu, veranderde het in een symbool van politieke ideologieën en verandering.²³⁴ In de massale opstand tegen het gezag van studenten in de westerse wereld, was Che een kracht van rebellie en stond hij voor radicale politiek.²³⁵ Vooral doordat de opkomst van Che als held in de periode van de protesten tegen de Vietnamoorlog plaatsvond, kwam het op het juiste moment in de picture bij de hippiebeweging. Che werd het symbool van de bevrijde jeugd in de jaren zestig.²³⁶ Mensen identificeerden de vredesdemonstraties met Che Guevara, waardoor dit als een twee-eenheid ging gelden. De positieve aspecten van een vredesdemonstratie of het betogen tegen de doodstraf gingen ook gelden voor Che, omdat deze positieve connotatie op Che als symbool werden overgebracht.

Socrates onderwees zijn leerling Plato, ruim 400 jaar v. Christus, reeds het belang van definities voor het ontwikkelen van kennis. Concepten dienden, zo stelde Socrates, nauwkeurig te worden gedefinieerd en de aan een concept gehechte betekenis diende consequent en consistent te worden aangehouden. Het grote probleem voor deze filosofen was toen al hoe mensen, die allemaal een eigen subjectieve interpretatie van de werkelijkheid hadden, tot overeenstemming moesten komen over zo'n betekenis. Om communicatie mogelijk te maken zou er enige collectieve overeenstemming over de betekenis van een concept moeten bestaan. Naast de individuele, subjectieve interpretatie was een sociaal proces noodzakelijk om deze overeenstemming in betekenissen te bereiken.²³⁷ Plato gebruikte het volgende voorbeeld om een dergelijk sociaal proces te illustreren:

Een aantal gevangenen in een grot kan alleen schaduwen op de muur tegen over hen zien. Wat die schaduwen veroorzaakt, kunnen ze niet waarnemen; het gebeurt achter hun rug. Na verloop van tijd herkennen ze de schaduwen en ze geven deze namen. Langzamerhand wordt wat zij waarnemen hun werkelijkheid, en komen ze tot een

---

²³³ Boer, *Media Publiek*, pp. 23.

²³⁴ Trisha Ziff (Curator en maker van de documentaire *Chevolution*) in: "Lopez, *Chevolution*".

²³⁵ Michael Casey (auteur) in: "Lopez, *Chevolution*".

²³⁶ Michael Casey (auteur) in: "Lopez, *Chevolution*".

²³⁷ Boer, *Media Publiek*, pp. 227.

*collectieve interpretatie. Als je één van hen nu zou laten zien wat er achter zijn rug gebeurde, zal het hem niet lukken zijn medegevangenen ervan te overtuigen dat wat zij zien slechts schaduwen van de echte werkelijkheid zijn.*²³⁸

Door communicatie krijgen begrippen betekenis voor mensen. Daardoor ontstaat overeenstemming over concepten. Dat geldt ook voor concepten of begrippen van dingen die men nooit zintuiglijk heeft kunnen waarnemen. Dit proces wordt de ‘sociale constructie van de werkelijkheid’ genoemd. Dit betekent dat alle vormen van communicatie tegelijkertijd invloed hebben op de waarneming van mensen. De relatie met de objectieve werkelijkheid is derhalve niet altijd even groot, hetgeen vooral duidelijk wordt als je bedenkt dat er ook collectieve overeenstemming bestaat over begrippen die niemand ooit aan een zintuiglijk waarneembare werkelijkheid heeft kunnen toetsen, zoals geesten, ufo’s of religie. Tot slot is het zeer relevant om in de beoordeling over Che mee te nemen, dat de mens de neiging heeft om subjectieve interpretaties van de werkelijkheid voor waar aan te nemen, als daar een collectieve overeenstemming over bestaat.²³⁹

Toch blijven er tal van tegenstanders van de Che-verering. Net zo worden als Che was, staat symbool voor het ideaal van een jongen die de straat op wil en de rechtse overheersing wil onderdrukken.²⁴⁰ Het is een anti-imperialistisch model, dat stelt dat Zij het geld, de wapens en de macht hebben, maar dat Wij gaan winnen. Che Guevara staat in dat geval voor de hoop, het optimisme en de mogelijkheid van mensen zonder geld, zonder macht en zonder militaire strijdkracht die een betere wereld kunnen scheppen.²⁴¹ Toch is het de vraag of al de mensen die met een shirt van Che lopen en met deze symboliek prijken, daadwerkelijk geloven in een gewelddadige revolutie die de regering omverwerpt en een dogmatisch, marxistisch, totalitair en communistisch regime installeert. Geloven deze mensen in een samenleving die de regering vertelt wat je mag denken, wat je mag zeggen, wat je mag dragen en welke muziek je mag horen? Pas als je die gedachte deelt, zo zou je kunnen stellen, heb je het juiste shirt met de juiste persoon aan. Het is op zijn minst bedenkelijk te veronderstellen dat de persoon van

---

²³⁸ Boer, *Media Publiek*, pp. 227.

²³⁹ Boer, *Media Publiek*, pp. 227.

²⁴⁰ Lopez, *Chevolution*.

²⁴¹ Tom Morello (bandlid van Amerikaanse band *Rage Against the Machine*) in: “Lopez, *Chevolution*”.

de afbeelding gescheiden kan worden.²⁴² Het maakt veel mensen die tegen de revolutie op Cuba waren boos, dat Che als een heilige wordt gebruikt in vredesmarsen en protesten tegen de doodstraf, terwijl Che het tegenovergestelde voorstond.²⁴³ Zelfs wanneer de executies, waar Che verantwoordelijk voor was, buiten beschouwing worden gelaten, is een gewapende revolutie in het geheel tegenstrijdig met de democratische gedachten die de meesten bij Che hebben.²⁴⁴ Mensen zien liever een ongewapende Che met duiven, bloemen en andere vredessymbolen om hem heen, dan een afbeelding van Che met een wapen in de hand.²⁴⁵

---

²⁴² Phil Lord (Cubaanse Amerikaan) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁴³ Michael Casey (auteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁴⁴ Michael Casey (auteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁴⁵ David Kunzle (Kunsthistoricus UCLA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

8 Kunst

Een belangrijke factor in de ontwikkeling van Che tot cultfiguur zit in het kunstzinnige van de afbeelding en de geschiedenis die hier achter zit. Deze geschiedenis gaat terug tot de Revolutie. Fidel Castro vond het altijd belangrijk om fotografen en journalisten bij zich te hebben. De belangrijkste reden hiervoor was dat er op deze manier altijd documenten en materiaal van de Revolutie beschikbaar waren, die ingezet konden worden als propagandamiddel.²⁴⁶ De enige die eigenlijk niet gediend was van de fotografen was gek genoeg Che zelf.²⁴⁷ Che vond het allesbehalve fijn om gefotografeerd te worden. Werd er een foto gemaakt, dan nam Che die foto direct af om te kijken wat diegene gemaakt had.²⁴⁸ Het is des te opmerkelijker dat juist van Che een portretfoto wereldberoemd is geworden. Voor deze foto was Che niet naar een studio gegaan, maar de foto is gemaakt op een historische dag voor de Cubaanse bevolking.

Fidel, Che en de nieuwe revolutionaire macht raakten, zoals beschreven in paragraaf 3.1.2, met Cuba verwickeld in een groter spel. Zij waren pionnen tussen twee supermachten in een periode dat de Koude Oorlog, met de Verenigde Staten onder leiding van Eisenhower, verhevigde.²⁴⁹ Che en Fidel vonden dat ze zich in dit spel moesten kunnen verdedigen en schaften derhalve een lading wapens aan in België, die per boot werd geleverd. Toen de boot aankwam in de haven en de arbeiders de lading losten, volgde er een grote explosie. Op het moment dat er van alle kanten mensen kwamen toegesnel, volgde er een tweede explosie. De korte explosies na elkaar veroorzaakten een immens bloedbad. Er waren duizenden gewonden en tientallen doden te betreuren, waarbij van sommigen slechts een arm of been was overgebleven. De dag erna werd er een openbare begrafenis gehouden voor de resten van alle slachtoffers. Fidel sprak de in grote getale toegestroomde menigte toe op een geïmproviseerd podium. Fotograaf Alberto Korda stond tussen het volk met zijn camera. Toen hij met zijn camera enkele foto's maakte, kwam Che ineens naar voren op het podium om te kijken naar de enorme menigte die rouwde en huilde om de slachtoffers. Korda kon in het korte moment

---

²⁴⁶ Jonathan Green (directeur van het museum of photography in California) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁴⁷ Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁴⁸ Roberto Salas (fotograaf) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁴⁹ Lopez, *Chevolution*.

dat Che een blik op de menigte wierp, slechts twee foto's maken. Kort daarna maakte Korda nog enkele foto's van Castro met twee vuurpijlen in zijn handen die uiteindelijk de krant haalden, de foto van Che niet.²⁵⁰ Toch wist Korda dat hij een bijzondere foto had gemaakt.²⁵¹

Tijdens de dictatuur van Batista (1952-1959) bezaten de Noord-Amerikanen veel op Cuba. De buitenlandse macht en invloed was groot. Cuba was een paradijs met vierentwintig uur per dag muziek, vrouwen die dansten en de grootste feesten. Het beeld, hetgeen overigens geen recht doet aan het straatarme plattelands leven van de boeren, dat mensen destijds hadden van Cuba onder Batista, was dat van non-stop entertainment. Het was dé wereld van Alberto Korda. Hij was een echte modefotograaf. Hij nam prachtige foto's van sexy vrouwen en hij pakte iedereen in met zijn charme. Hij dronk Rum, hij rookte, hij was muzikant, danser en gangmaker van het feest: een echte Cubaan dus.²⁵² Na de revolutie, werkte hij niet alleen voor de krant. Als hij iets moois had, dan bracht hij het naar de krant, maar als iemand anders zijn werk kon gebruiken, maakte hij daar gebruik van.²⁵³ Toen hij echter in 1959 een foto maakte van een verwaarloosd meisje veranderde zijn leven. De foto "het meisje" betekende een overgang in het werk van Korda. De mode- en reclamefotograaf van weleer zou vanaf dat moment zijn leven wijden aan de revolutie. Korda beseftte dat het kleine meisje niets had. Het stuk hout dat ze vasthield, was haar pop. Hij werd zich bewust van de ongelijkheid en kon niet meer achter zijn werk staan.²⁵⁴ Op dat moment werd Korda van een modefotograaf, een persfotograaf. Zijn gevoel voor esthetiek raakte hij echter niet kwijt.²⁵⁵ Korda was altijd heel erg gericht op het scheppen van iets moois. De uiteindelijk wereldberoemde foto die hij maakte, werd door de kwaliteiten van Korda als modefotograaf, het symbool dat het nu is.

Zijn kwaliteiten als modefotograaf kwamen naar boven door de kleine aanpassingen die hij de foto liet ondergaan. Na het maken van de foto ging hij meteen naar zijn studio om de foto te ontwikkelen.²⁵⁶ Korda retoucheerde de foto, door de palmbomen te verwijderen en het profiel van een man te creëren. Door het wegsnijden van de omgevingsfactoren scheidde hij de foto

---

²⁵⁰ Lopez, *Chevolution*.

²⁵¹ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁵² Lopez, *Chevolution*.

²⁵³ Lopez, *Chevolution*.

²⁵⁴ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁵⁵ Michael Casey (auteur) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁵⁶ Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: "Lopez, *Chevolution*".

en het verhaal achter deze foto, hij sneed in feite de geschiedenis er af. Dat is het werk van een modiefotograaf. Hij probeerde iets moois te maken, iets dat als het ware losstond van de historische context. Bij de beroemde foto van Che zal vrijwel niemand denken ‘O, dat is Che bij de herdenking in 1960’. De foto wordt niet geplaatst zoals de foto op Iwo Jima tijdens de Tweede Wereldoorlog of de foto van het naakte, rennende meisje in Vietnam tijdens de napalmaanvallen. Die foto’s worden in de tijd, plaats en dus de context geplaatst, het zijn historische persfoto’s. Che’s foto is echter een artistieke creatie, een portret. Juist het feit dat de foto overal kan zijn gemaakt is zijn kracht.²⁵⁷ Korda was zo onder de indruk van de foto (het meest onder de indruk was hij naar eigen zeggen over “de blik en de pijn die uit zijn ogen sprak”), dat hij de foto voor zichzelf hield.²⁵⁸ De foto van Che werd in de dagen en maanden er na niet gepubliceerd. Korda borg het negatief veilig op en de foto verdween uit het zicht.²⁵⁹

Toen er in augustus 1967 een grote discussie gaande was over waar Che Guevara zich zou bevinden, verscheen er in de *Paris Match* een paginagroot artikel van Che, met daarnaast de beroemde foto. De foto stond er zonder vermelding van de maker, maar wel met de tekst ‘officiële foto van Che Guevara’. Het is nog steeds een groot raadsel hoe *Paris Match* aan de foto gekomen was. De verontwaardiging werd nog groter toen in hetzelfde artikel een foto stond van een menigte op het plein van de revolutie, waar iemand een poster omhoog hield met daarop dezelfde foto.²⁶⁰ De foto rouleerde dus al vóór de dood van Che.²⁶¹ Ondanks de enorme oplage van *Paris Match* en het feit dat zoveel mensen die foto daarin hebben gezien is kunsthistoricus David Kunzle er van overtuigd dat de oorsprong van de verspreiding van de foto bij Feltrinelli ligt.²⁶² Feltrinelli was een spraakmakende Milanese uitgever met radicale politieke ideeën. Het schijnt dat Feltrinelli op een dag naar Cuba is gegaan en Korda heeft opgebeld om een foto van Che te vragen.²⁶³ Korda zou voor hem twee foto’s hebben afgedrukt, die Feltrinelli heeft meegekregen. De beroemde foto in kwestie zat daar ook tussen en dankzij hem zijn er uiteindelijk honderdduizenden posters gedrukt, gedistribueerd en verkocht in Europa.

---

²⁵⁷ Michael Casey (auteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁵⁸ Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁵⁹ Lopez, *Chevolution*.

²⁶⁰ Lopez, *Chevolution*.

²⁶¹ Roberto Salas (fotograaf) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁶² David Kunzle (Kunsthistoricus UCLA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁶³ David Kunzle (Kunsthistoricus UCLA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

De opkomst van de foto van Che, liep ook gelijk met de opkomst van de nieuwe schilderssfeer. Vooral de popartkunst speelde hierbij een niet te onderschatten rol, want dankzij popart is zelfs Mao nog steeds populair.²⁶⁴ Jim Fitzpatrick was een van de kunstenaars die creatief aan de slag ging met de foto, en er een popart afbeelding (de afbeelding die op de titelpagina van deze scriptie staat) van maakte. Door de popart beweging verdwenen alle donker- en lichttinten, waardoor er een zwart-wit foto ontstond, waarop iedereen zijn fantasie los kon laten. In deze nieuwe foto's kan Che in feite iedereen zijn, omdat de foto geen huidskleur of ras verhuult. Op deze manier werd Che een symbool voor iedereen.²⁶⁵

---

²⁶⁴ Gaston Ugalde (Boliviaanse artiest) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁶⁵ Roberto Salas (fotograaf) in: "Lopez, *Chevolution*".

9 Copyright

In hoofdstuk 8 staat beschreven welk proces de foto van Alberto Korda is ondergaan, voor het beroemdheid kon verwerven. Het verklaart echter nog niet de kracht van de verspreiding ervan. De allerbelangrijkste factor in de verspreiding van de foto, was dat er geen copyright op de foto rustte.²⁶⁶ Fidel Castro was een communist en geloofde derhalve niet in het copyright. Volgens hem waren foto's en ideeën vrij en er om gedeeld te worden.²⁶⁷ Het idee van een copyright was hierop een banvloek en Cuba verwierp daarom de internationale copyrightwetten.²⁶⁸ Dit betekende automatisch dat Korda, die geloofde in de revolutie, moest accepteren dat hij niets te zeggen had over deze foto en zolang hij wilde blijven wonen op Cuba er niets over kon afdwingen.²⁶⁹ Op deze manier kon de foto vrijelijk gereproduceerd worden en kon iedereen er zijn creativiteit op loslaten.²⁷⁰ De popartartiest Fitzpatrick was zich terdege bewust van de kracht van het kapitalistische systeem en besloot zijn werk ook copyrightvrij op de markt te brengen. Zelf zegt hij hierover:

“Ik mocht Che. Het was een knappe, interessante, fascinerende man met humor. Ik heb de foto's van zijn wrede moord gezien en was woedend. Ik vond dat hij herinnerd moest worden en zag het als mijn taak daarvoor te zorgen.²⁷¹ Ik heb het shirt copyrightvrij de markt op gedaan, zodat iedereen het kon verspreiden. Het shirt moest zich voortplanten als de konijnen”²⁷²

Korda ontdekte zelf pas in oktober 1967, toen bekend was geworden dat Che was vermoord in Bolivia, bij een stille wake ter ere van Che dat zijn foto bekend was geworden. Toen Fidel het woord voerde en Korda hem zou fotograferen hing zijn foto op een grote poster, die achter

---

²⁶⁶ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁶⁷ Trisha Ziff (Curator en maker van de documentaire *Chevolution*) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁶⁸ Michael Casey (auteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁶⁹ Michael Casey (auteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷⁰ Michael Casey (auteur) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷¹ Jim Fitzpatrick (artiest) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷² Jim Fitzpatrick (artiest) in: “Lopez, *Chevolution*”.

de halfstok gehesen vlag hing. Hij zei tegen collega-fotograaf Jose Figueroa: “Verdomme, mijn foto”.²⁷³ Van de in hoofdstuk 8 besproken Milanese uitgever Feltrinelli heeft Korda nooit een cent gehad voor zijn foto. Het was zelfs zo dat onder de poster ‘copyright Feltrinelli’ stond.²⁷⁴

De grootste boost voor Che’s populariteit kwam met de studentenopstanden in 1968 en dan vooral in Parijs. Die opstand ontketende alles en al snel was de afbeelding ook te zien in opstanden in Mexico, Berkeley, Praag en Belfast.²⁷⁵ In de loop van deze studentenopstanden wonnen posters als politiek medium steeds meer aan kracht. Niet alleen de posters van Che, maar posters in het algemeen werden een soort icoon van verzet. Ze waren als politiek medium effectief, omdat ze makkelijk reproduceer waren.²⁷⁶ Offset, stencil- en kopieermachines en de toegang tot de zeefdruktechniek werden hét kenmerk van de revolutionaire beweging.²⁷⁷ In 1968 heerste bij veel mensen de gedachte dat de revolutie hen hoe dan ook te wachten stond, en daarvoor was Che een voorbeeld en inspiratiebron.²⁷⁸ De posters werden voornamelijk gekopieerd door revolutionaire groeperingen en het beeld werd gebruikt om geld te verdienen voor hun organisaties.²⁷⁹ Mensen waren niet bezig met de afkomst van de foto of de rechten. Pas veel later, in de jaren tachtig, werd wereldwijd bekend dat Korda de maker van de foto was.²⁸⁰ Via de dochter van Korda, Diana Diaz, zouden er toch nog rechten op de foto zijn verworven.

Diana Diaz is de erfgename van Alberto Korda en zegt over haar vader: “Ik denk dat deze foto in zekere zin het leven van mijn vader veranderde. In emotionele zin dan, want hij is er niet rijk van geworden.”²⁸¹ Korda begon zich op een bepaald moment te realiseren dat veel mensen geld verdienen met iets waar hij ook aan zou moeten verdienen.²⁸² Toen in de loop van de geschiedenis bleek dat Cuba steeds meer deel uit ging maken van de wereldeconomie,

---

²⁷³ Jose Figueroa (fotograaf) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷⁴ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷⁵ Lopez, *Chevolution*.

²⁷⁶ Jim Fitzpatrick (artiest) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷⁷ Lopez, *Chevolution*.

²⁷⁸ David Kunzle (kunsthistoricus UCLA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁷⁹ Trisha Ziff (Curator en maker van de documentaire *Chevolution*) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁸⁰ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁸¹ Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: “Lopez, *Chevolution*”.

²⁸² Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: “Lopez, *Chevolution*”.

omdat het wilde profiteren en veranderen, begon in Cuba ook het internationaal copyright langzamerhand erkend te worden.²⁸³ Pas tegen het eind van de jaren negentig zocht Korda echter hulp van een advocaat en ging hij achter het copyright aan voor zijn afbeelding.²⁸⁴ Toen Korda stierf in 2001, rees bij veel mensen de gedachten dat nu de maker van de foto is gestorven, de foto vrij te gebruiken was. Zo maakten Japanners snowboards met Che's gezicht er op afgebeeld en groeide de merchandising in de westerse wereld aanzienlijk. Door het principe van de vrije markt is Che te zien op bier, frisdranken, sigarettendoosjes, biljetten, bikini's, stropdassen enzovoorts.²⁸⁵ Che is zelfs onderwerp van humor. Zo wordt in populaire televisieprogramma's als *The Simpsons* en *Southpark* de spot gedreven met zijn persoon en merchandising. Che wordt steeds opnieuw uitgevonden.²⁸⁶ Toch wordt er meer en meer een halt toegeeroepen aan dergelijke praktijken. Het copyright dat berust op de foto is in beheer bij Diana Diaz. Zij beheert de Korda stichting en is daarmee de erfgename van zijn werk.²⁸⁷ Deze copyright betekent echter niet dat artiesten die de foto willen gebruiken, een klein bedrag overmaken en vervolgens vrij spel hebben. Toen de Amerikaanse band *Rage Against the Machine* de foto gebruikte in hun merchandising werd dit min of meer verboden door de Korda stichting. Het was wel af te kopen, maar dan voor een buitenproportioneel bedrag.²⁸⁸ Het ging Korda niet direct om het geld, maar om het gebruik ervan. Hij had er naar eigen zeggen geen problemen mee als mensen geld verdienden met het bedrukken van T-shirts, zolang ze het maar deden met respect voor de afbeelding.²⁸⁹ Korda wilde echter niet dat de afbeelding gebruikt zou worden voor ondeugdzame dingen, zoals alcoholische dranken, sigaren, sigaretten of parfum.²⁹⁰

Korda won zodoende twee rechtszaken, tegen Smirnoff en Swatch²⁹¹ en verantwoordde dit met de visie dat het niet zo is dat het gebruik van de foto niet wordt goedgekeurd, maar dat

---

²⁸³ Michael Casey (auteur) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁸⁴ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁸⁵ Jon Lee Anderson (biograaf van Che): "Lopez, *Chevolution*".

²⁸⁶ Trisha Ziff (Curator en maker van de documentaire *Chevolution*) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁸⁷ Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁸⁸ Tom Morello (bandlid van Amerikaanse band *Rage Against the Machine*) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁸⁹ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁹⁰ Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁹¹ Lopez, *Chevolution*.

het als kunstwerk gebruikt zou moeten worden.²⁹² En ondanks dat, is het toch zeer onwaarschijnlijk dat Che het gewaardeerd zou hebben dat ze zijn gezicht zo gebruiken.²⁹³ Che, waar hij voor stond en de mythe eromheen, wordt namelijk ironisch genoeg in stand gehouden door het systeem dat hij wilde vernietigen: de vrije markt.²⁹⁴ Toen de familie van Che Guevara wilde dat het een nationaal Cubaans symbool werd, een vrije en populistische afbeelding, leidde dit tot een rechtszaak. De familie van Korda vocht het idee van de Guevara's aan en wilde het copyright zelf houden.²⁹⁵ Dit naar eigen zeggen om de integriteit van de afbeelding te beschermen en om Che en waar hij voor stond te beschermen, zodat het niet commercieel kan worden uitgebuit.²⁹⁶ Feit blijft echter dat Che's afbeelding steeds meer opschuift naar een bedrijfslogo, waarbij de grenzen van het merk worden afgebakend. De afbeelding van Che wordt op deze manier uiteindelijk het internationale copyright ingezogen. Che krijgt een copyrightteken.²⁹⁷ Natuurlijk kan er sprake zijn van voortschrijdend inzicht, maar het handelen van Diaz neigt toch naar een verloochening van het symbool. De Korda stichting, Diana Diaz en elke betrokkene gaan regelrecht in tegen hetgeen ze willen beschermen: Che en waar hij voor stond.

---

²⁹² Diana Diaz (dochter van Alberto Korda) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁹³ Mario Espinoza (Boliviaanse filmmaker) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁹⁴ Lopez, *Chevolution*.

²⁹⁵ Trisha Ziff (Curator en maker van de documentaire *Chevolution*) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁹⁶ Michael Casey (auteur) in: "Lopez, *Chevolution*".

²⁹⁷ Darrel Couturier (Couturier Gallery LA) in: "Lopez, *Chevolution*".

10 Conclusie

Ondanks de controversiële erfenis van Che Guevara wordt hij als held gezien. In deel II van deze scriptie zijn een aantal redenen en verklaring voor deze ontwikkeling gegeven. In hoofdstuk 5 en 6 is aangegeven hoe de beeldvorming rond Che verschilt per documentaire, film en boek, en daarmee hoe subjectief dergelijke media is. De kracht van beelden en symboliek is in hoofdstuk 7 aan bod gekomen. Zo stelt Edelman dat politieke ideeën en overtuigingen van mensen vaak niet worden gebaseerd zijn op taal en acties, maar op beelden en verhalen. Daarnaast is Edelman van mening dat de verwachting van een persoon, een grote invloed heeft op de interpretatie van een beeld. Het probleem is daarbij ook nog eens dat kunst niet zozeer de realiteit presenteert, maar dat kunst eerder de realiteit voor mensen creëert. Er is zelden nog sprake van een objectieve waarneming waar de mening op wordt gebaseerd. *Glittering generality* is een term, die aanduidt dat een persoon, een product of een idee met een woord dat een positieve connotatie heeft positiever naar buiten treedt. Zo staat Che bekend als vrijheidsstrijder en niet als militant of terrorist. De term transfer beschrijft daarnaast het proces van dat een symbool aan een ander idee of product wordt gekoppeld. Zo is Che gebruikt in de vredesdemonstraties, waardoor Che hiermee vereenzelvigd werd. Uit deze bevindingen blijkt dat een symbool niet precies datgene beschrijft als wat het oorspronkelijk is. De mensen die het symbool vervolgens zien of gebruiken hebben door de verschillende tactieken en de rol van symboliek in de politiek niet of nauwelijks zicht op de ware situatie. Hiermee worden de negatieve kanten van Che vervaagd en heeft hij als symbool en icoon een cultstatus kunnen verwerven.

Het was voor de kracht van de beroemde foto van Che belangrijk dat Alberto Korda als modefotograaf de foto heeft bewerkt tot een echte portretfoto. Doordat hij de historische gebeurtenis waarop de foto werd gemaakt los heeft gekoppeld van de foto zelf, is de foto een eigen leven gaan leiden. Daarnaast heeft de opkomst van de popartkunst een belangrijke rol gespeeld. De belangrijkste factor in de verspreiding van de foto was het feit dat geen copyright op de foto rustte. Hierdoor kon de foto vrij gereproduceerd worden en een symbool worden voor de bevrijde jeugd in de jaren zestig. Uiteindelijk is Che in zekere zin iemand geworden die iedereen zich toe-eigent: een publiek domein. De familie van fotograaf Korda heeft inmiddels het copyright over de foto bemachtigd en in feite gaan ze hiermee recht in tegen hetgeen ze pretenderen te willen beschermen: Che en waar hij voor stond.

Eindconclusie

In deze scriptie is getracht antwoord te geven op twee vragen. Ten eerste: welk verhaal zit er achter de persoon Che Guevara? En ten tweede: hoe kan het dat hij als held wordt gezien? Deze twee vragen komen voort uit een verbazing over het feit dat iemand als Che Guevara, met zo'n controversiële erfenis, toch zo populair kan zijn.

In deel I is beschreven hoe bijzonder Che als mens was. Zijn astma-aandoening heeft hem gedwongen een ijzeren wil te kweken, die uiteindelijk ontaardde in zijn karakter als guerrillastrijder. Geïnteresseerd in de politiek raakte hij door de reizen waarin hij zag hoe de conflicten, waar hij over las, echt in zijn werk gingen. Che zag met eigen ogen de onderdrukking en de sociale ongelijkheid in de wereld. Als enige oplossing hiervoor zag hij de omverwerping van het systeem dat deze sociale ongelijkheid veroorzaakte. Che was een individu die streed voor de vrijheid van anderen. Hij was bereid zich op te offeren voor een hoger doel. Che genoot veel aanzien en respect. Zo legde hij zichzelf vrijwel altijd zwaardere lasten op dan zijn medestrijders. Hij was streng in de leer en zeer consequent. Che was zelfs zo streng in de leer dat hij zijn grote broer, de Sovjet-Unie, aanviel op haar manier van beleid voeren. Hij noemde dit het goulashcommunisme en gaf alternatieven voor het creëren van een samenleving die volgens de marxistische leer was ingedeeld. Che stond symbool voor de strijd voor de vrijheid. Che kwam in verzet en diende daarmee als voorbeeld voor alle mensen die zich onderdrukt voelden. Toch was Che niet het vredelievende persoon die de cultstatus rond zijn persoon doet geloven. Zijn gewelddadige karakter is iets wat veel mensen uit het oog verliezen bij het kopen van merchandising van Che. Che was verantwoordelijk voor vele executies en voerde er ook een groot aantal zelf uit. Hij vond zelf ook dat iets als filantropie, niets te maken had met de zaken waarin hij geloofde. Een kleine kanttekening binnen het kader van zijn gewelddadigheid is dat hij een guerrilla voerde, waarin hij het onbespreekbaar achtte om onbelangrijke of onschuldige burgers om te brengen. Desalniettemin is Che Guevara een andere man, dan hoe hij wordt neergezet.

In deze scriptie is aan de hand van vier vormen van ethiek getracht een moreel oordeel te vellen over de daden en intenties van Che. Hieruit is vooral duidelijk naar voren gekomen dat er grote verschillen zijn in het oordeel dat per verschillende vorm van ethiek wordt geveld. Zo worden de intenties en daden vanuit een deontologisch oogpunt veroordeeld, terwijl het vanuit het consequentialisme en de situationele ethiek juist tot een positief oordeel komt.

De belangrijkste conclusie die hieruit te trekken valt, is dat elke ongenueanceerde mening over Che Guevara ongegrond is. Er zijn tal van manieren om de daden en de intenties van Che te beoordelen op de moraal, en alle vormen geven een andere interpretatie. Nuance is derhalve zeer gewenst in elke mening of visie op de rechtvaardiging van Che's handelen, zijn visie en de ontwikkeling van Che tot held.

Hoe de ontwikkeling van Che als guerrillastrijder tot de huidige verworven cultstatus zich heeft kunnen voltrokken is in het tweede deel van deze scriptie uiteengezet. Dat Che rebellie symboliseert en het feit dat een individu verandering kan brengen dat klopt, maar het gebruik van zijn afbeelding in vredesdemonstraties, demonstraties tegen de doodstraf en het gebruik van zijn afbeelding op T-shirts en petjes waar kinderen van acht mee lopen, blijft bedenkelijk. Zijn executies en gewelddadige karakter vervagen door zijn cultstatus en dat is onwenselijk. Dat mensen zich niet bezig houden met de negatieve aspecten rond het symbool, komt volgens de historicus Edelman, omdat mensen hun mening juist baseren op deze symboliek, en echte objectieve kennis nauwelijks aanwezig is in de samenleving. Kunst representeert niet de realiteit, kunst creëert het. Het feit dat Che wordt gezien als een vrijheidsstrijder geeft een positieve connotatie aan Che als persoon. Als Che als militant beschreven zou zijn, dan zou het ongetwijfeld anders zijn gelopen. Dit proces, waarin een positieve connotatie aan een product of idee wordt gekoppeld, wordt *glittering generality* genoemd. Daarnaast heeft het proces *transfer* een rol gespeeld in de ontwikkeling van Che tot cultfiguur. *Transfer* beschrijft het proces dat een symbool wordt geïdentificeerd met een positief ander idee of product. Het feit dat Che als icoon is gebruikt in vredesdemonstraties en demonstraties tegen de doodstraf heeft er voor gezorgd dat het doel van de demonstratie en het symbool een twee-eenheid is geworden. Ook hiermee wordt de nuance over Che's achtergrond weggenomen. Voor de ontwikkeling van Che als cultfiguur is de beroemde foto van Alberto Korda heel belangrijk geweest. De foto had alles in zich. Vooral het feit dat de portretfoto tijdloos is, omdat er geen historische achtergrond op zichtbaar is, maakt de foto sterk. Het belangrijkste element bij de verspreiding ervan, was dat de foto vrij was van copyright. Cuba geloofde door haar communistische denken niet in het copyright, en omdat Korda op zijn beurt in Cuba geloofde, werd de foto vrij op de markt gebracht. De opkomst van de nieuwe kunsten en de popart heeft hierin een zeer belangrijke rol gespeeld. De foto was vrij reproduceerbaar en heeft zich daardoor razendsnel kunnen verspreiden.

De uiteindelijke uitkomst is dat Che Guevara nog steeds op T-shirts, petjes en tassen staat afgebeeld. Niemand maakt zich echt druk om de betekenis van de afbeelding. Hier en daar blijven een verdwaalde cabaretier en een student Internationale Betrekkingen zich echter verbazen. In deze scriptie is duidelijk naar voren gekomen dat bij meningen en uitspraken over de persoon Che Guevara en zijn daden altijd een nuance ingebracht moet worden. Daarnaast is evident aangegeven dat de mythe rond Che en zijn daarmee verworven cultstatus iets anders is, dan de man zelf en dat verklaart waarom deze twee zo ver uit elkaar liggen. Ondanks dat de nuance moet worden aangebracht en dat Che ook voor veel mensen veel heeft betekend, blijft het voor mij persoonlijk een frustratie dat de persoon achter de merchandising voor een groot deel van haar consumenten een grote onbekende blijft. Zoals ik vind, dat alle mensen die Che een koelbloedige moordenaar noemen en daarmee voorbij gaan aan alle kwaliteiten van Che ongelijk hebben, zo vind ik tevens dat iedereen die met een shirt loopt van Che Guevara zich bewust moeten zijn van het gewelddadige en moordzuchtige karakter van de man. Pas als dat stadium is bereikt, acht ik het wenselijk dat Che's afbeelding op een polsbandje van een Nederlandse jongen van acht staat. Zal dit ooit gebeuren? Ik waag het te betwijfelen.

Bronnenlijst

Literatuur

Achterhuis, H., *Filosofen van de derde wereld. Frantz Fanon, Che Guevara, Paulo Freire, Ivan Illich, Mao Tse-Toeng*, Baarn: uitgeverij Ambo b.v., 1975.

Anderson, J. L., *Che Guevara, A revolutionary life*, New York (NY): Grove Press, 1997.

Anoniem, *Oorlogsrecht en oorlogsmisdaden*, nr. 19, Utrecht: Geografisch instituut, 1981.

Arendt, H., *Verantwoordelijkheid en oordeel*, Rotterdam: Lemniscaat, 2004. (Oorspronkelijke titel: *Responsibility and Judgment*, uit het Engels vertaald door Marjolijn Stoltenkamp)

Bakker, R., *Albert Camus*, Wageningen: H. Veenman en Zonen N.V., 1966.

Boer, C. de & S. Brennecke, *Media en publiek*, Amsterdam: Boom, 2009.

Camus, A., *De mens in opstand*, Amsterdam: Uitgeverij de bezige bij, 1965.

Cormier, J., *Che Guevara. Een biografie*, Breda: De Geus, 2008. (Oorspronkelijke titel: *Che Guevara*, verschenen bij Editions du Rocher (1995), uit het Frans vertaald door Erik Blindervoet)

Dupré, B., *Inzichten, stromingen en ideeën, onmisbare basiskennis*, Diemen: Veen Magazines, 2010.

Edelman, M., *From Art to Politics. How Artistic Creations Shape Political Conceptions*, Chicago (IL): The University of Chicago Press, 1995.

Gaddis, J.L., *De Koude Oorlog*, Amsterdam: Olympus, 2008. (Oorspronkelijke titel: *The Cold War*, uit het Engels vertaald door Robert Vernooij)

Graaff, B. de, Oorlog en Slachtoffers. Leed Meten, *Vorbij maar niet verdwenen. Oorlog, 65 jaar na de Tweede Wereldoorlog*, Vianen: Habo DaCosta, 2010, pp. 16

Guevara, E.C., *De Argentijn. Herinneringen aan de Cubaanse Revolutionaire Oorlog*, Breda: De Geus, 2008. (Oorspronkelijke titel: *Pasajes de la Guerra Revolucionaria*, verschenen bij Ocean Press (2006), uit het Spaans vertaald door Tineke Hillegers-Zijlmans en Frieda Kleinjan-van Braam)

Guevara, E.C., *De guerilla-oorlog*, Den Haag: Boucher, ca. 1971. (Oorspronkelijke titel: *La guerra de guerrilla*, uit het Spaans vertaald door C. Thunder)

Guevara, E.C., *Guerrilla. Boliviaans dagboek*, Breda: De Geus, 2008. (Oorspronkelijke titel: *El Diario del Che en Bolivia*, verschenen bij Ocean Press (2006), uit het Spaans vertaald door Tineke Hillegers-Zijlmans en Frieda Kleinjan-van Braam)

Smelik, A., R. Buikema & M. Meijer, *Effectief beeldvormen. Theorie, analyse en praktijk van beeldvormingsprocessen*, Assen: Van Gorcum, 1999.

Stokes, P., *Philosophy, Hundred Essential Thinkers*, London: Arcturus Publishing Limited, 2005.

Westad, O.A., *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of Our Times*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

DVD's ²⁹⁸

Claudio, T., *Che Guevara. Myth and his Mission*, Kolmoi Media, 2006.

Lopez, L., *Chevolution. The man, the myth, the merchandise*, Red Envelope Entertainment, 2008.

Montes-Bradley, E., *CHE. Rise and Fall*, EMB Entertainment, 2006.

Soderbergh, S., *CHE. Part one: The Argentine*, Wild Bunch, 2009.

Soderbergh, S., *CHE. Part two: guerrilla*, Wild Bunch, 2009.

---

²⁹⁸ Regisseur, Titel dvd, Producent, Jaar van uitgave

Internet

<http://www.depers.nl/buitenland/200322/Mandela-mag-binnenkort-naar-VS.html>

<http://www.vocsite.nl/geschiedenis/personalia/coen.html>

<http://historiek.net/Algemeen/jan-pieterszoon-coen-1587-1629.html>

<http://www.spiritualia.be/literatuur/boek.aspx?isbn=978-90-6801-856-1>

<http://www.liberales.be/essays/achterhuisarmoede>

<http://www.the-ledge.com/HTML/book.php?ID=190&lan=n>

<http://www.let.uu.nl/~arend->

[jan.boekestijn/personal/homepage/Blairdeenigestaatsmanineuropa.htm](http://www.let.uu.nl/~arend-jan.boekestijn/personal/homepage/Blairdeenigestaatsmanineuropa.htm)

Bijlage (Uitgewerkte analysemodellen voor hoofdstuk 5)

Soderbergh: *Che Part One and Two*²⁹⁹

1. Wat wordt er afgebeeld en/of beschreven?

De eerste film (*The Argentine*) beschrijft de guerrilla in Cuba en de triomftocht die daarop volgt. De tweede film (*Guerilla*) beschrijft de guerrilla in Bolivia en Che's ondergang.

2. Hoe wordt het onderwerp afgebeeld en/of beschreven?

Er is weinig spanning in de film. Che wordt het meest op z'n rug of van afstand gefilmd, waardoor de kijker niet rechtstreeks tot de persoon Che komen, maar meer blijven observeren. De ware ik van Che Guevara wordt niet echt getoond, behalve dat af en toe beelden komen waaruit blijkt dat hij streng en recht in de leer was

Natuurlijk moest de regisseur het immense script behoorlijk inkorten en konden daarom sommige scènes niet uitgediept worden. Dit is de reden dat de film in twee delen is verdeeld.

---

²⁹⁹ Soderbergh, S., *CHE. Part one: The Argentine*, Wild Bunch, 2009. & Soderbergh, S., *CHE. Part two: guerrilla*, Wild Bunch, 2009.

Dat de film grotendeels is gebaseerd op de dagboeken van Che, zorgt er voor dat de film erg lijkt op een soort van getuigenis van een persoon. Er ontbrak een soort verhelderende historische achtergrond. Wel meegeholpen aan de realistische weergave van de film is het feit dat de film in het Spaans is opgenomen. Als de film in het Engels opgenomen zou worden, zou de subsidie voor de film makkelijker rond gekregen te zijn geweest. Het is echter raar om een film anti-imperialisten te maken, maar vervolgens hen wel het Engels van de imperialisten te laten spreken

3. Welke betekenissen roepen beeld en/of tekst op?

Je krijgt geen grip op de persoon Che. Je brengt wel sympathie voor hem op, maar ik kan me voorstellen dat veel mensen bij het kijken van de film gissen naar wat de mijn beweegt te doen, wat hij doet.

4. Wat wordt er niet afgebeeld en/of beschreven?

Veel wordt overgelaten aan de fantasie van de kijker, omdat scènes vaak niet worden uitgespeeld, maar op het moment suprême worden afgekapt.

Daarnaast is het ontbreken van elementen uit het persoonlijke leven van Che wel een gemis, omdat het moeilijk is om bepaalde dingen van Che te begrijpen, die wel in de film worden afgespeeld, als je de achtergrond en beweegredenen ervoor niet kent. Hierdoor blijf je kijken naar een hoestende strijder, zonder te begrijpen, waarom hij die strijder is. Soderbergh zei zelf over Che dat zijn persoonlijke leven hem niet interesseerde. Hij was geïnteresseerd in scènes waarin Che iets fout deed, of als Fidel zei dat hij het fout deed. De menselijke dingen moesten zichtbaar zijn, waardoor hij niet steeds op een voetstuk staat.

5. Wat is de doelstelling?

De biografie over Che van John Lee Anderson was uitgekomen en Laura Brickford en Benicio del Toro wilde daar iets mee. Zij zijn naar Soderbergh gestapt. Vervolgens is er veel research gedaan, waarbij ze ook naar Cuba zijn gegaan. Al deze bezoeken waren zeer indrukwekkend en deze bezoeken zijn voornamelijk geweest om de film zo goed en realistisch mogelijk neer te zetten.

6. Wordt de doelstelling gehaald; hoe wel/niet?

Mede dankzij de acteurs en de taal in de film, is het een realistische film geworden. Dat Che is neergezet als mens is ook geslaagd, maar had veel meer uitgewerkt kunnen worden.

Claudio: Myth and his Mission³⁰⁰

1. Wat wordt er afgebeeld en/of beschreven?

Het is een documentaire waar in een uur tijd de hele levensloop van Che Guevara wordt beschreven door een voice-over. Alles wordt verteld: dingen over de mythe over Che, positieve dingen (prestaties) en negatieve dingen (het executeren van een spion).

2. Hoe wordt het onderwerp afgebeeld en/of beschreven?

De documentaire zit vol met authentieke beelden. Er worden zowel beelden van Che zelf als van de omgeving, van Argentinië en Cuba getoond. Naast de filmbeelden worden er foto's ingevoegd. Op de achtergrond bij de intro speelt er een liedje over Che Guevara waarin hij geëerd wordt. Op de achtergrond gedurende de rest van de dvd is er continu vrolijke Cubaanse muziek. Ook als er gevochten wordt door de guerrilla en er explosies zijn of gevechten plaatsvinden speelt het vrolijke deuntje. Echter als het in de beelden slecht gaat met Cuba, of er zijn beelden van de Verenigde Staten die Cuba aanpakken, of met de Cuba crisis, dan is er tragische muziek.

3. Welke betekenissen roepen beeld en/of tekst op?

De beelden zijn zeer realistisch en de authentieke beelden maken het extra geloofwaardig. De documentaire geeft een realistisch beeld, omdat zowel de voors als de tegens van Che worden besproken. Je krijgt derhalve niet het idee dat je een bepaalde mening door de strot wordt geduwd.

4. Wat wordt er niet afgebeeld en/of beschreven?

Wat ontbreekt in de documentaire is een verslag en beelden van wat er na de dood van Che gebeurde. In feite ontbreekt dus de link van het verhaal van het leven naar wat Che nu betekent in de samenleving. Daarnaast zie je geen meningen of interviews met mensen. Alles informatie komt van de voice-over.

5. Wat is de doelstelling?

Er is nergens goed te vinden wat de doelstelling was van het maken van deze dvd, maar uit de tekst achterop de dvd blijkt, dat de dvd een "goede documentaire, die gedetailleerd, ondersteund door uniek beeldmateriaal, het complete leven van Che moet vertellen".

---

³⁰⁰ Claudio, T., *Che Guevara. Myth and his Mission*, Kolmoi Media, 2006.

6. Wordt de doelstelling gehaald; hoe wel/niet?

Het leven van Che is zeker gedetailleerd verteld. Zeker gezien het feit dat de documentaire slechts een uur duurde. Het blijft echter jammer dat de huidige positie van Che Guevara niet ter sprake is gekomen.

Montes-Bradley: Rise and Fall³⁰¹

1. Wat wordt er afgebeeld en/of beschreven?

Het leven van Che en zijn persoonlijkheid wordt aan de hand van enkele oude vrienden van hem verteld, ondersteund door beelden.

2. Hoe wordt het onderwerp afgebeeld en/of beschreven?

De documentaire begint met een lachende Che Guevara, die na een korte speech en een grapje een heel lang applaus krijgt.

Alberto Granado, de beste vriend van Che, waarmee Che ook gereisd heeft, is het meest aan het woord. Hij vertelt vanuit zijn stoel tal van anekdotes. Daarnaast komen er nog enkele veteranen van de Cubaanse revolutie aan het woord: Enrique Oltuski (veteraan van Cubaanse revolutie), Alberto Castellanos (veteraan Cubaanse revolutie), Argudir Mendoza (veteraan Cubaanse revolutie) en Oscar Fernando Mel (Veteraan Cubaanse revolutie en Congolese revolutie). In de documentaire wordt vooral veel verteld over de persoonlijkheid van Che en veel minder over de geschiedenis of zijn daden.

Op het einde van de documentaire zijn de beelden van de overplaatsing van Che's lijk, die middels staatsbegrafenis wordt bijgezet in mausoleum in Santa Clara, te zien. De documentaire eindigt met Alberto Granado, die zegt: *“De mensheid had niet moeten evolueren in een wereld met steeds meer rijkdom, waarin het aantal arme en zieke kinderen maar blijft stijgen. Zo kan de mensheid niet eindigen. De wereld zou meer moeten lijken op hoe Che hem voor ogen had. Daarom zal hij altijd een gids en een voorbeeld zijn.”*

3. Welke betekenissen roepen beeld en/of tekst op?

Je komt binnen in de wereld van de veteranen. Je krijgt het gevoel dat ze Che allemaal een vreemde man vonden, maar je voelt ook bij alle mannen dat ze diep ontzag hadden voor Che.

---

³⁰¹ Montes-Bradley, E., *CHE. Rise and Fall*, EMB Entertainment, 2006.

4. Wat wordt er niet afgebeeld en/of beschreven?

Er wordt geen mening gevraagd van mensen die hem niet kennen of mensen die hem niet mogen, waardoor er een redelijk eenzijdig beeld van Che wordt geschetst.

5. Wat is de doelstelling?

Niet kunnen vinden, maar gezien de opzet, zal de doelstelling ongetwijfeld zijn om door het interviewen van naasten van Che een beter beeld te krijgen van Che's persoonlijkheid.

6. Wordt de doelstelling gehaald; hoe wel/niet?

Als de veronderstelling van het antwoord op vraag 5 de juiste is geweest, dan is de doelstelling redelijk gehaald. Het was echter nogmaals toch geen overbodige luxe geweest om ook tegenstanders van Che aan het woord te laten.